

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**ADÖLESANLARIN MADDE VE ALKOL
BAĞIMLILIĞINDAN KORUNMA ÖZ-YETERLİLİKLERİ
İLE YAŞAMI ANLAMLANDIRMA VE AİLE
AİDİYETLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

Şeyma GEDİKLİ

**Enstitü Anabilim Dalı
Enstitü Bilim Dalı**

**: Hemşirelik
: Hemşirelik**

Tez Danışman: Doç. Dr. Gülgün DURAT

HAZİRAN-2023

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ADÖLESANLARIN MADDE VE ALKOL BAĞIMLILIĞINDAN KORUNMA ÖZ-
YETERLİLİKLERİ İLE YAŞAMI ANLAMLANDIRMA VE AİLE AİDİYETLERİ
ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şeyma GEDİKLİ

Enstitü Anabilim Dalı: Hemşirelik
Enstitü Bilim Dalı: Hemşirelik

“Bu tez .../ .../ tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oy birliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA

BEYAN

“Adölesanların Madde ve Alkol Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlilikleri İle Yaşamı Anlamlandırma ve Aile Aidiyetleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” adıyla sunmuş olduğum yüksek lisans tezinin özgün olarak şahsıma ait olduğunu, tezin karar aşamasından yazım sürecine kadar bütün aşamalarında etik dışı davranışımın olmadığını, çalışmanın verilerin yönelik başvurulmuş bütün bilgileri ve yorumları bilimsel ahlaka ve kurallara uygun şekilde kullandığımı, yararlandığım kaynaklara atıfta bulunarak kaynaklar listesinde yer verdiğimi, tezimin Sakarya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Klavuzuna göre yazıldığını beyan ederim.

18.07.2023

Şeyme GEDİKLİ

İmza

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim boyunca bilgi ve deneyimlerini, sabır ve tüm içtenliği ile aktaran, tez araştırmam konusunda bana yol gösteren, motivasyonumu kaybettiğimde anlayış ve sevgisi ile beni motive eden tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Gülgün DURAT’a,

Gelişimimde tecrübesi ve ilgisi ile her zaman yanımda olan, beni destekleyen ve cesaretlendiren Sayın Arş. Gör. Bedia Tarsuslu’ya

Bu araştırmayı yapabilmeme imkan tanıyan kurum, okul yönetimi, öğretmen ve adölesan öğrencilere, çalışma hayatımda eğitim sürecimi her zaman destekleyen, beni motive eden kıymetli sorumlum ve hemşire meslektaşlarıma, hayatımda varlıklarının anlamı büyük olan biricik ablalarım, abilerim, kardeşlerim ve dostlarıma,

Yaşamım boyunca verdiğim kararlarda maddi ve manevi hiçbir desteği benden esirgemeyen, sabrı ve azmi bana öğreten, duydukları güven ile beni motive eden, her zaman yanımda olan canım annem Nurcan GEDİKLİ, canım babam Fahrettin GEDİKLİ’ye ve canım kardeşlerime sonsuz TEŞEKKÜRLERİMİ SUNARIM...

Şeyma GEDİKLİ

İÇİNDEKİLER

BEYAN	i
TEŞEKKÜR.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	viii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
EKLER LİSTESİ	xi
ÖZET.....	xii
SUMMARY	xiv
1. GİRİŞ VE AMAÇ.....	1
2. GENEL BİLGİLER	6
2.1. BAĞIMLILIK KAVRAMI.....	6
2.1.1. Tanım	6
2.1.2. Tolerans.....	7
2.1.1. Çapraz Tolerans	8
2.1.2. Yoksunluk	8
2.1.3. Entoksikasyon	8
2.1.4. Madde Kötüye Kullanımı.....	8
2.1.5. Madde Kötüye Kullanım Bozukluğu	9
2.1.6. ICD-11' e göre tanı kriterleri:	9
2.1.7. DSM-V' e göre tanı kriterleri.....	11
2.1.8. Etiyoloji.....	13
2.1.9. Epidemiyoloji.....	16
2.1.10. Tedavi.....	17

2.2. ADÖLESAN DÖNEMDE ALKOL VE MADDE KULLANIM BOZUKLUĞU.....	21
2.2.1. Adölesanlarda madde ve alkol bağımlılığından korunma.....	24
2.3. ÖZ YETERLİLİK KAVRAMI.....	25
2.3.1. Tanım	25
2.3.1. Öz-yeterlilik Kaynakları.....	26
2.3.2. Öz-yeterlilik İnancının Gelişimini Etkileyen Faktörler	29
2.3.3. Adölesan Dönem Öz-yeterliliği	31
2.3.4. Alkol ve Madde Kullanım Bozukluğundan Korunmada Öz-Yeterlilik	32
2.4. YAŞAMIN ANLAMI KAVRAMI.....	33
2.4.1. Adölesanda Yaşamın Anlamı.....	35
2.5. AİLE AİDİYETİ.....	37
2.5.1. Aidiyet Duygusu ve Aile Aidiyeti	37
2.5.2. Adölesanlarda Aile Aidiyeti ve Madde/Alkol Bağımlılığından Korunma	38
2.6. ADÖLESANLARDA MADDE KULLANIMINDAN KORUNMA ÖZYETERLİLİĞİ, YAŞAMI ANLAMLANDIRMA VE AİLE AİDİYETLERİNDE HEMŞİRELİĞİN ROLÜ	40
2.6.1. Alkol ve Madde Kullanım Bozukluğu Olan Hastalara En Sık Kullanılan NANDA Hemşirelik Tanıları.....	41
2.6.2. Alan 2: Beslenme	41
2.6.3. Alan 3:Boşaltım	42
2.6.4. Alan 4:Aktivite /Egzersiz	42
2.6.5. Alan 5:Aktivite/Dinlenme	42
2.6.6. Alan 6:Algısal/Bilişsel	42
2.6.7. Alan 6:Benlik Algısı	42

2.6.8.	Alan 7:Rol ilişkileri.....	43
2.6.9.	Alan 8: Cinsellik	43
2.6.10.	Alan 9: Baş Etme/Stres Toleransı	43
2.6.11.	Alan 10: Değer/İnanç	43
3.	GEREÇ VE YÖNTEM	44
3.1.	ARAŞTIRMANIN AMACI VE TİPİ	44
3.2.	ARAŞTIRMA SORULARI	44
3.3.	ARAŞTIRMA İZNİ	45
3.4.	ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ	45
3.4.1.	Araştırmaya Dahil Edilme Kriterleri.....	46
3.4.2.	Örneklem Büyüklüğü	47
3.5.	VERİLERİN TOPLANMASINDA KULLANILAN ARAÇLAR	48
3.5.1.	Kişisel Bilgi Formu	49
3.5.2.	Ergenler İçin Madde Bağımlılığından Korunma Öz- Yeterlilik Ölçeği	49
3.5.3.	Yaşam Anlamı Ölçeği Lise Formu	49
3.5.4.	Aile Aidiyeti Ölçeği	50
3.6.	VERİ TOPLAMA SÜRECİ.....	50
3.7.	İSTATİKSEL DEĞERLENDİRME	51
3.8.	ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	51
4.	BULGULAR	52
4.1.	KATILIMCILARIN TANITICI ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN BULGULAR	52
4.2.	ÖĞRENCİLERİN SİGARA, ALKOL VE MADDE KULLANIMINA DAİR BİLGİLER.....	56
4.3.	ÖLÇEKLERE AİT TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER	59
4.4.	ÖLÇEKLER ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ.....	60

4.5. ERGENLER İÇİN MADDE BAĞIMLILIĞINDAN KORUNMA ÖZ-YETERLİLİK ÖLÇEĞİ PUANLARI ÜZERİNDE ETKİLİ FAKTÖRLERİN İNCELENMESİ.....	61
4.5.1. Uyuşturucu/Uyarıcı Maddelerden Uzak Durma Üzerinde Etkili Faktörlerin İncelenmesi.....	61
4.5.2. Baskı Altında İken Uyuşturucu/Uyarıcı Maddelerden Uzak Durma Üzerinde Etkili Faktörlerin İncelenmesi	63
4.5.3. Uyuşturucu/Uyarıcı Maddeler Konusunda Yardım Arama Üzerinde Etkili Faktörlerin İncelenmesi.....	64
4.5.4. Uyuşturucu/Uyarıcı Maddeler Konusunda Arkadaşına Destek Olma Üzerinde Etkili Faktörlerin İncelenmesi	65
5. TARTIŞMA	67
5.1. ÖĞRENCİLERİN SİGARA, ALKOL VE MADDE KULLANIM BİLGİLERİNE YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI	68
5.2. ÖLÇEK PUANLARINA YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI.	74
5.3. ÖLÇEKLER ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİNE YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI.....	77
5.4. ERGENLER İÇİN MADDE BAĞIMLILIĞINDAN KORUNMA ÖZ-YETERLİLİK ÖLÇEĞİ PUANLARI ÜZERİNDE ETKİLİ FAKTÖRLERE YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI	80
5.5. Uyuşturucu/Uyarıcı Maddelerden Uzak Durma Üzerinde Etkili Faktörlere Yönelik Bulguların Tartışılması.....	80
5.6. Baskı Altında İken Uyuşturucu/Uyarıcı Maddelerden Uzak Durma Üzerinde Etkili Faktörlere Yönelik Bulguların Tartışılması	86
5.7. Uyuşturucu/Uyarıcı Maddeler Konusunda Yardım Arama Üzerinde Etkili Faktörlere Yönelik Bulguların Tartışılması	91
5.8. Uyuşturucu/Uyarıcı Maddeler Konusunda Arkadaşına Destek Olma Üzerinde Etkili Faktörlere Yönelik Bulguların Tartışılması.....	94
6. SONUÇ VE ÖNERİLER:.....	97

KAYNAKLAR	101
7. EKLER.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
EK 1. Etik Kurul Onay Formu	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
EK 2. Kurum Onay Formu.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
EK 2. Kurum Onay Formu Devamı	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
EK 3. Veli Onam Formu	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
EK 4. Ayrıntılı Bilgilendirme Formu.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
EK 5. Gönüllü Katılım Formu	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
EK 6. Ölçek Kullanım İzinleri	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
EK 6. Ölçek Kullanım İzinleri	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
EK 6. Ölçek Kullanım İzinleri	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
EK 7. Kişisel Bilgi Formu.....	137
EK 8. Ergenler İçin Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlilik Ölçeği	139
EK 9.Yaşamda Anlam Ölçeği Lise Formu	141
EK 10. Aile Aidiyeti Ölçeği.....	142
8. ÖZGEÇMİŞ	142

KISALTMALAR

AAÖ: Aile Aidiyeti Ölçeği

AMATEM: Alkol ve Madde Tedavi Merkezi

APA: Amerikan Psikiyatri Birliği

BDT: Bilişsel Davranışçı Terapi

DA: Dopaminin

DSM: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders

EGM: Emniyet Genel Müdürlüğü

EMBKÖYÖ: Ergenlerde Madde Bağımlılığından Korunma Öz- Yeterliliği Ölçeği

EMCCDA: Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi

ESPAD: The European School Survey Project on Alcohol and Other Drug

FDA: Amerikan İlaç ve Gıda Dairesi

GABA: Gama Aminobütirik Asit

ICD: International Classification of Diseases and Related Health Problems

KKTC: Kuzey Kıbrıs Türkiye Cumhuriyeti

MKB: Madde Kötüye Kullanım Bozukluğu

NAC: Çekirdek Akumbens

TDK: Türk Dil Kurumu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

UNODC: The United Nations Office on Drugs and Crime

VTA: Ventral Tegmental Alan

WHO: World Health Organization

YAÖ: Yaşam Anlamı Ölçeğinin

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1 DSM-V'e Göre Madde Kullanım Bozukluğu Tanı Kriterleri	12
Tablo 2. DSM-V'e Göre Madde Kullanım Bozukluğu Tanı Kriterleri Devamı	13
Tablo 3. Transmitterler ve Görevlerine Eşdeğer Aktivite Gösteren Kimyasal Maddelerin İncelenmesi	14
Tablo 4. Öz-yeterliliği Yüksek ve Düşük Olanların Karşılaştırılması	26
Tablo 5. Düzce İl Merkezindeki Toplam Ortaöğretim Kurumları ve Öğrenci Sayıları	46
Tablo 6. Araştırmada Her Tabakadan Örnekleme Alınan Öğrenci Sayıları	48
Tablo 7. Katılımcıların Tanıtıcı Özelliklerine İlişkin Bilgiler	54
Tablo 8. Katılımcıların Aile, Hobi ve Geleceğe Yönelik Özelliklerine İlişkin Bilgiler	56
Tablo 9. Öğrencilerin Sigara, Alkol ve Madde Kullanımına Dair Bilgiler.....	58
Tablo 10. Ölçeklere Ait Tanımlayıcı İstatistikler	60
Tablo 11. Ölçekler Arasındaki İlişki	61
Tablo 12. Uyuşturucu/Uyarıcı Maddelerden Uzak Durma Üzerinde Etkili Faktörlerin İncelenmesi	62
Tablo 13. Baskı Altında İken Uyuşturucu/ Uyarıcı Maddelerden Uzak Durma Üzerinde Etkili Faktörlerin İncelenmesi	64
Tablo 14. Uyuşturucu/Uyarıcı Maddeler Konusunda Yardım Arama Üzerinde Etkili Faktörlerin İncelenmesi.....	65
Tablo 15. Uyuşturucu/Uyarıcı Maddeler Konusunda Arkadaşına Destek Olma Üzerinde Etkili Faktörlerin İncelenmesi	66

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Birey, Davranış ve Sonuç Sürecinde Öz-yeterlilik İnancı ve Sonuç Beklentisi	29
---	----

EKLER LİSTESİ

EK 1. Etik Kurul Onay Formu

EK 2. Kurum Onay Formu

EK 3. Veli Onam Formu

EK 4. Ayrıntılı Bilgilendirme Formu

EK 5. Gönüllü Katılım Formu

EK 6. Ölçek Kullanım İzinleri

EK 7. Kişisel Bilgi Formu

EK 8. Ergenler İçin Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlilik Ölçeği

EK 9. Yaşam Anlamı Ölçeği Lise Formu

EK 10. Aile Aidiyeti Ölçeği

ÖZET

GİRİŞ VE AMAÇ: Riskli davranışların sık görüldüğü adölesan döneminde bireyin madde kullanımı ve bağımlılığından korunmasında öz-yeterlilik, yaşamı anlamlandırma ve aile aidiyetinin etkili olduğu belirtilmektedir. Araştırmada adölesan dönemdeki bireylerin madde bağımlılığından korunma öz-yeterlilikleri ile yaşamı anlamlandırma ve aile aidiyetleri arasındaki ilişkinin araştırılması hedeflenmiştir.

GEREÇ VE YÖNTEM: Araştırma Aralık 2021- Haziran 2022 tarihleri arasında, Düzce il merkezindeki ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören 798 adölesanın katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Veriler “Kişisel Bilgi Formu”, “Ergenler İçin Madde Bağımlılığından Korunma Öz- Yeterlilik Ölçeği”, “Yaşam Anlamı Ölçeği Lise Formu” ve “Aile Aidiyeti Ölçeği” kullanılarak toplanmıştır. İstatistiksel analiz IBM SPSS Statistics 23 programı kullanılarak yapılmıştır. Anlamlılık için $p<0,05$ kabul edilmiştir.

BULGULAR: Öğrencilerin yaş, gelir eşit/az, baba yaşam durumu, aşırı ilgili/otoriter, sigara deneme durumu, alkol deneme durumu, yaşamda anlamın varlığı, kendilik aidiyeti ve aile aidiyeti özelliklerinin uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma ($F=16,352$, $p<0,001$, $R^2=0,174$) ve baskı altında iken uyuşturucu/ uyarıcı maddelerden uzak durmayı ($F=28,230$, $p<0,001$, $R^2=0,153$) yordadığı görülmüştür. Öğrencilerin aile ile vakit geçirme durumu, sigara deneme durumu, kendilik aidiyeti ve yaşamda anlamın varlığı boyutlarının uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama alt boyutunu ($F=33,307$, $p<0,001$, $R^2=0,146$); yaş, yaşadıkları yer, alkol deneme durumu ve kendilik aidiyeti boyutunun uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma alt boyutunu istatistiksel olarak anlamlı derecede yordadığı görülmüştür ($F=8,502$, $p<0,001$, $R^2=0,042$).

SONUÇ: Adölesanların madde kullanımından korunma öz-yeterlilikleri bazı sosyodemografik özelliklerine göre değişmektedir. Yaşamı anlamlandırma ve aile aidiyeti adölesanların madde bağımlılıklarından korunma öz-yeterlilikleri üzerinde etkilidir. Bu sonuçlar, adölesan ruh sağlığı alanında çalışan hemşirelerin adölesanları madde bağımlılığından koruması ve risk faktörlerini bilmesi yönünden önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Madde Bağımlılığı, Adölesan, Öz-yeterlilik, Yaşamın Anlamı, Aile Aidiyeti

SUMMARY

The Relationship Between The Self-Efficiencies For Protection From Substance/Alcohol Addiction And The Meaning Of Life And Family Belongs In Adolescents

INTRODUCTION AND AIM: It is stated that self-efficacy, meaning to life and family belonging, effectively protects the individual from substance use and addiction in adolescence, where risky behaviours are expected. The research aimed to investigate the relationship between the self-efficacy of individuals in adolescence to protect themselves from substance addiction and the meaning of life and family belonging.

METHOD AND MATERIAL: The research was carried out with 798 adolescents studying in secondary education institutions in Düzce city center between December 2021 and June 2022. Data were collected using the "Personal Information Form", "Self-Efficacy for Protecting Adolescents from Substance Abuse Scale", "Meaning in Life Questionnaire High School Form", and "Family Sense of Belonging Scale." Statistical analysis was performed using the IBM SPSS Statistics 23 program. $p < 0.05$ was accepted for Statistical Significance.

FINDINGS: It was founded on age, income equal/less, father's living status, overly concerned/authoritarian, smoking status, alcohol experience, the existence of meaning in life, self-affirmation, and family belonging characteristics predicted avoiding drugs/stimulants while under pressure ($F=16,352$, $p < 0,001$, $R^2=0,174$; $F=28,230$, $p < 0,001$, $R^2=0,153$). It was found that the dimensions of students' spending time with their family, smoking cessation, sense of self belonging and existence of meaning in life predicted the sub-dimension of seeking help regarding drugs/stimulants ($F=33,307$, $p < 0.001$, $R^2=0.146$). Age, place of residence, alcohol experience, and self-affirmation sub-dimension statistically significantly predicted the sub-dimension of supporting a friend regarding drugs/stimulants ($F=8.502$, $p < 0.001$, $R^2=0.042$).

CONCLUSION: Adolescents' self-efficacy for protection from substance use varies according to some sociodemographic characteristics. Making sense of life and family belonging effectively affects adolescents' self-efficacy to protect themselves from substance addiction. These results are significant for nurses working in adolescent mental health to protect adolescents from substance abuse and to know the risk factors.

Keywords: Substance Abuse, Adolescent, Self-Efficacy, Meaning of Life, Family Belonging

1. GİRİŞ VE AMAÇ

Adölesan dönemi bireyin fiziksel, duygusal, bilişsel açıdan hızlı ve yoğun değişimleri deneyimlendiği kritik bir süreçtir. Aynı zamanda yaşadığı değişimler dışında benlik savaşı verdiği, yaşamdaki rollerini belirlemeye ve derin çatışmalarla da baş etmeye çalıştığı bir dönemdir. Adölesanın tecrübeleri sonraki yaşam evrelerinin şekillenmesinde önemlidir. Günümüzde insanının gelişen teknoloji ile her türlü arzusuna ulaşılabilmesi sağlanır hale gelmiştir. Bu bağlamda yaşamın getirdiği sorunlar, adölesan sürecinin özellikleri ve etkileşimleri ile ilgili araştırmalar ve düzenlemelerin önemi de giderek artmaktadır.

Adölesan dönem insanın fizyolojik, psikolojik, bilişsel ve sosyal açıdan hızlı bir değişim ve gelişim gösterdiği evredir. Yaş aralığı olarak 10-19'u kapsayan bu süreçte kazanılan beceriler ile birlikte sağlıklı eylemlerin temellerinin de olduğu göz ardı edilmemelidir. Bireyin bu süreci geçirme deneyimleri düşüncelerini, kararlarını, seçimlerini, hislerini etkilediği gibi, öteki ve dünyayla olan etkileşiminde de rol oynamaktadır (https://www.who.int/health-topics/adolescent-health#tab=tab_1 (Erişim Tarihi: 03.04.2023))

Tüm dünyada adölesanlarda bağımlılık yapan madde kullanımı ciddi bir risk ve halk sağlığı sorunudur. Bu anlamda koruyucu ve tedavi edici girişimlerin planlanmasının önemi artmaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalarda 15-19 yaş aralığındaki bireylerin %25'ten fazlasının halen alkol içicisi olduğu; tütün içicilerine bakıldığında da büyük çoğunluğun ergenlik döneminde başladığı belirtilmektedir. 13-15 yaş arası her 10 adölesandan en az 1'i tütün kullanmakta olup bu sayının çok daha fazla olduğu bölgeler mevcuttur. Psikoaktif maddelerde ise esrar, adölesanlar arasında en sık kullanılanıdır. Esrar kullanımına yönelik 2018'deki veriler 15-16 yaş arası bireylerin yaklaşık %4,7'sinin en az bir kez esrar kullandığını göstermektedir (<https://www.who.int/news->

[room/fact-sheets/detail/adolescents-health-risks-and-solutions](https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/adolescents-health-risks-and-solutions) (Erişim Tarihi: 03.04.2023).

Adölesan ve çocukların maddenin herhangi bir türünü kullanımlarında fizyolojik, emosyonel, bilişsel, davranışsal, akademik ve sosyal sorunlarla karşılaşmaları kaçınılmazdır (<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/adolescents-health-risks-and-solutions> (Erişim Tarihi: 03.04.2023).

Siyez ve Aysan (2007)' a göre adölesan dönemde problemlili davranışlar konusunda koruyucu faktörler şu şekilde sıralanabilir,

Kişiliğe yönelik : başarıya önem vermek, geleceğe dair olumlu beklentilerin olması, okul hakkında olumlu tutumlar, *Çevre sistemleri bakımından* ; aile ilişkilerinden memnun, ebeveynleri sağlıklı rol model olan, arkadaşları, okul yönetimi ve yaşadıkları çevre tarafından önemsenen, öğretmenlerinden sosyal destek aldığını ve akademik başarılarına değer verildiğini hissedenden bireyler olmak. Bu kişilerde sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanım oranlarının, antisosyal davranışların ve erken yaşta cinsel ilişkiye girme oranlarının azaldığı bildirilmektedir (Siyez ve Ayhan 2007).

İnsanların yapmayı seçtikleri davranışların en önemli belirleyicileri özellikle engellerle ve zorluklarla karşılaştıklarında, başarma yeteneklerine olan inançlarıdır. Bu motivasyon, psikolojik gelişimde önemli bir rol oynamaktadır.

Öz yeterlik inançları adölesanın eylemlerini ve onların gerçekteştirilme sürecini (Altundağ 2021) düşünce modellerini ve duygusal tepkilerini etkilemektedir (Telef ve Karaca 2011). Adölesan bireyde öz yeterlik inancının varlığı, ergenin olgunlaşması ve sosyal ilişkilerinde önemli bir köprü görevi görmektedir. Bunun yanı sıra adölesanda öz yeterliliğin fazla olması onun problemlilerle baş etmesini de olumlu yönde etkileyecektir (Altundağ 2021). Yapılan çalışmalar ergenlerde öz yeterlik inancının en yaygın risk alma davranışlarından olan sigara ve uyuşturucu madde kullanmaya başlamayı ve devam etmeyi etkilediğini ortaya koymaktadır. Uysal ve Bingöl (2014)'ün çalışmasında da öz yeterlik arttıkça risk almanın azaldığı bildirilmiştir. Ergenlik döneminde bireylerin öz-yeterliliklerini geliştirecek çalışmalar yapmak risk alma davranışının olası olumsuz sonuçlarından ergenleri korumak adına

önemlidir (Uysal ve Bingöl 2014). Bağımlılığa yönelik koruyucu girişimler dışında tedavi programlarında öz-yeterlilik inancının geliştirilmesi dikkat edilen konular arasındadır. Örneğin Almanya’ da multidisipliner olarak yürütülen bağımlılık tedavi protokolünde izlenen basamaklar sırasıyla;

- Bireyin sağlığının kontrolüne yönelik acil müdahale,
- Bireye yönelik tıbbi destek ve sağlık durumunun stabilenmesi
- Sosyal çevreye yönelik düzenleyici girişimler
- Yoksunluk belirtilerinin yönetilebilmesi
- Bağımlılığa sebep olan durumları belirlemek,
- Bireyin iç görü kazanarak tedavide iş birliğinin sağlanması
- Tedavi sürecinde bireyin aktif olmasının sağlanması
- Tedavinin devamlılığının planlanması ve ailenin sürece dahil edilmesi
- Öz yeterliliğinin desteklenmesi
- Yaşam kalitesini ve işlevselliğini arttıracak beceri geliştirici eylemlerin planlanması şeklinde olup, öz yeterliliğin bağımlılık sürecinde ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir (<https://www.dhs.de/suchthilfe> (Erişim Tarihi:05.04.2023))

Düşük öz yeterliğe sahip insanlar bir şeyin olduğundan daha zor olduğuna inanabilir. Bu inançları streslerini arttır ve problemi çözmeye yönelik dar bir vizyona sahip olmalarına neden olabilir (Kumar ve Lal 2006). Ergenlerin akademik, sosyal, duygusal ve genel öz yeterlilik düzeyleri artıkça depresyon, anksiyete, olumsuz benlik algısı, somatizasyon ve hostilite düzeyleri azalmaktadır. Bu bulgular doğrultusunda öz yeterliliğin psikolojik semptomlara karşı koruyucu bir faktör olarak işlev görebileceği söylenebilir (Telef ve Karaca 2011). Bu bağlamda adölesanların öz yeterlilik düzeyleri

sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanmayı reddetmelerini de kolaylaştırmaktadır (Li, Pentz, and Chou 2002, Carpenter and Howard 2009).

Yaşamın amacını sorgulama insanlık tarihi kadar eskidir. Yaşam anlamını arama, varoluşun nedenini bulma arzusu birçok soruyu doğurmaktadır. Bu sorgulayıcı süreç bireyi yaşamdan soyutlamaktan öte yaşamının farkına varmayı, yoğunluğunu, derinliğini yani niteliklerini görmeyi sağlayarak onu değerli kılmaktadır (Baş ve Hamarta 2015). Baş ve Hamarta (2015)'nın üniversite öğrencileriyle gerçekleştirdiği çalışmada, mevcut değerlerin yaşam anlamının önemli bir yordayıcısı olduğu bulunmuştur (Baş ve Hamarta 2015). Adölesan dönemi, yaşamın anlamının, varoluş amacının, gelecek hakkındaki sorgulamaların ve kimlik arayışının en yoğun olduğu zaman dilimidir. Yaşamı anlamlandırma sayesinde adölesan ; karşılaştığı durumların bir tercihin sonucu olduğunu ve değişebilirliğini fark edecektir. Bu durum olumsuz deneyimlerin yıkıcılığını azaltarak, sonraki süreçte daha sağlıklı bir bakış açısının oluşmasını sağlayacaktır (Yüksel 2012). Tam tersine adölesanın yaşamındaki anlamsızlık; varoluşunu, amaçsız, işlevsiz, plansız ve faydasız olarak algılamasına ve olumsuz duygular hissetmesine sebep olacaktır. Yalom (2001)'a göre sahip olduğumuz değerleri oluşturan yaşamımızdaki anlamın varlığıdır. Değerler anlamlılık hissini beslemekle birlikte bizlerin yaşayış biçimini de etkilemektedir (Yalom 2001). Yaşamın anlamlılık hissini ve yaşayış biçimini etkileyen faktörlerden biri de ailedir.

Aile bireyin fiziksel, sosyal ve psikolojik gelişiminin başladığı ilk çevredir. Bireylerin gelişim süreçlerini sağlıklı geçirmeleri için, diğerleri tarafından kabul görme yani aidiyet hissi gerekmektedir (Boyras 2022). Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisine göre bireyin önemli ihtiyaçlarından biri ergenlikte oluşan kimlik, bununla birlikte statü, aidiyet ve bağlılıktır (Kuşat 2003). Ait olma, mensubiyet ve ilişkili olma anlamlarına gelen aidiyet kavramı; ait olunan ile bütünleşme, kendisini ait hissetme anlamalarını da taşımaktadır (Boyras 2022). İnsanın temel ihtiyaçlarından olan aidiyet, adölesan bireylerin yaşamında önemli bir yer tutmaktadır. Aidiyet hissini temellerinin atıldığı aile ortamında aidiyet duygusunun yaşanmaması, adölesanın kendisi ve toplum ile ilişkisinde olumsuzluğa ve yabancılaşmaya neden olabilir. Bu durum bize ruh sağlığı ile aidiyet hissi arasında ilişki olduğunu düşündürmektedir (Aslantürk, Kesen ve Daşbaş 2020). Aile içerisinde aidiyet gereksiniminin karşılanması bireyde güven,

benlik saygısı ve öz yeterlilik vb. niteliklerin oluşmasında etkilidir (Kızmaz 2006). Bu bağlamda bireyin ailesine, kültürüne, çevresine, topluma ve mesleğine dair aidiyet hissi, yaşamda anlam bulma yeteneğinin varlığını da göstermektedir (Mavili, Kesen ve Daşbaşı 2014). Ailenin aidiyet hissi yaratacak gerekli tutumu sağlayabilmesi, adölesanın sağlığının da önemli bir göstergedir.

Bu bilgiler ışığında:

Araştırma, Düzce ilindeki orta öğretim okullarının dokuz, on , on bir, on ikinci sınıflarında öğrenim gören adölesanların madde bağımlılığından korunma öz yeterliliklerinde yaşamı anlamlandırma ve aile aidiyetlerinin etkisini incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Soruları:

1. Adölesanların alkol ve madde bağımlılığından korunma öz yeterlilikleri ile yaşamı anlamlandırma ve aile aidiyetleri arasında ilişki var mıdır?
2. Uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma üzerinde sosyodemografik özellikler, sigara, alkol ve yasaklı madde deneme/ kullanma özellikleri, yaşamda anlam arayışı ve aile aidiyeti etkili midir?
3. Baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma üzerinde sosyodemografik özellikler, sigara, alkol ve yasaklı madde deneme/ kullanma özellikleri, yaşamda anlam arayışı ve aile aidiyeti etkili midir?
4. Uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama üzerinde sosyodemografik özellikler, sigara, alkol ve yasaklı madde deneme/ kullanma özellikleri, yaşamda anlam arayışı ve aile aidiyeti etkili midir?
5. Uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma üzerinde sosyodemografik özellikler, sigara, alkol ve yasaklı madde deneme/ kullanma özellikleri, yaşamda anlam arayışı ve aile aidiyeti etkili midir?

2. GENEL BİLGİLER

2.1.BAĞIMLILIK KAVRAMI

2.1.1. Tanım

Bağımlılık davranışı insanlık tarihi kadar eski, bu sebeple içeriği oldukça geniştir. Bağımlılık kavramı, Latince “*borç karşılığı köle olan, bir şeye aşırı bağlılık duyan*” “*addictus*” kelime kökeninden gelmektedir (Poli, 2017). Genel olarak bağımlılık bir nesneye, kişiye ya da varlığa duyulan isteğin psikolojik, fizyolojik ve sosyal açıdan zarar vermesine rağmen durdurulamayacak düzeyde olması (Oğuz ve Özçelik 2019, Çetinoğlu, Deveci, Gülay, Potas ve Şekeroğlu 2023); bireyin kendi dışında bir iradenin düzenine uyumlanarak, patolojik mental bir davranışın yansıması olarak tanımlanır (Uzbay 2009, Ross 2020). Dünya Sağlık Örgütü Alkol ve Madde Terimleri Sözlüğü’ne göre bağımlılık, bireyin değişken madde kullanım süreleri ile seyreden, kullanma dürtüsü geldiğinde onu elde etmek için her türlü yolu denediği, acımasızca ilerleyen zayıflatıcı bir hastalık olarak kabul edilir (https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/39461/9241544686_eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Erişim Tarihi:24.04.2023). Maddeye duyulan istekte giderek artma, yoksunluk belirtileri, maddi ve manevi zarar vermesine karşın birey de artık vazgeçememe, terk edememe gözlemlenir (Karaküçük 2008, Uğurlu, Şengül ve Şengül 2012, Furnham 2014).

Hiçbir bağımlı, madde kullanımına, bağımlı olabileceği ihtimalini düşünerek başlamaz. İlk karşılaşma ve kullanımda maddenin kendi kontrolü altında olduğunu, bunun aynı şekilde devam edeceğini düşünmektedir. Sosyal etkileşimi kazanmak için kullanılan maddeye karşı gelişen tolerans ile kişi artık bağımlı hale gelir (Akbaba 2012).

Bağımlılığın oluşum sürecine yönelik incelemelerde bireyin aile, toplum ve kültürel özellikleri; tüm gelişim dönemleri dikkate alınarak bütüncül değerlendirilmelidir.

Bunun nedeni bağımlılığın birçok etken sonrasında ortaya çıkan bir tablo olmasıdır (<https://www.yesilay.org.tr/tr/bagimlilik/bagimlilik-nedir> (Erişim Tarihi: 24.04.2023)).

Bireyin bağımlılık evreleri sırası ile:

-Hazırlık,

-İlk kullanım/karşılaşma,

-Kullanımı/eylemi sürdürme,

-İlerleme,

-Bırakma,

-Tekrar kullanmayı/yapmayı düşünme,

-Tekrar kullanım/yapma,

-Tekrar başlama şeklindedir (Ögel 1997). Bireyin maddeye karşı davranışlarının bu dalgalanmalı hali, bağımlılık döngüsü olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.2. Tolerans

Bağımlılıkta bireyin başlangıçta kullandığı maddenin ve miktarının aynı ölçüde devam ettirilmesi, bir süre sonra etkisinde azalma meydana getirir. Talep edilen etkinin elde edilmesi için kullanım miktarı artırılır, bu sürece tolerans denmektedir (Çavuşoğlu 2009). Tolerans madde bağımlılığında en önemli sorunlardan biridir. Bağımlılık kriterlerinden biri olan toleransın gelişmesi, uçucu maddelerde daha fazla görülmekle birlikte (Babahanoğlu 2020) birçok maddeye karşı oluşan direnç, bağımlılığın kısır döngü içine girmesine neden olur (Karadağ 2021). Toleransın hızı kullanılan maddenin türüne göre değişkenlik gösterebilir(Yoldaş ve Demircioğlu 2020). Fiziksel, davranışsal ve psikolojik toleransın oluşumunda hem fizyolojik hem de psikososyal faktörler rol oynamaktadır (https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/39461/9241544686_eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Erişim Tarihi:24.04.2023)).

2.1.1. Çapraz Tolerans

Bireyin tolerans geliştirdiği aynı sınıf ya da gruba ait ilaç, alkol ve maddenin oluşturduğu fizyolojik ve psikolojik etkinin farklı ilaç veya maddenin kullanımında da benzer şekilde görülmesidir (rneğin, diazepam ve barbitüratlar) (Ögel 2010, Kaplan, Sadock and Sadock 2009) .

2.1.2. Yoksunluk

Uzun bir süre boyunca düzenli olarak kullanılan bir ilaç ve maddenin birden kesilmesi veya miktarının azaltılması sonucunda oluşan, maddeye özgü bir sendromdur. Bu sendrom bağımlılığın fizyolojik belirti ve bulgularının yanında bilişsel ve duygusal değişikliklerle de karakterizedir (Kaplan et al 2009). Madde bağımlılığı olan bireyin maddeyi kullanmadığı zaman yaşadığı yoksunluğun şiddeti, kullanılan maddenin türüne ve miktarına göre değişmektedir (Güner 2020)

2.1.3. Entoksikasyon

Madde kullanımının sonucu ortaya çıkan etkilere madde entoksikasyonu (zehirlenme) adı verilmektedir. Bireyin davranış ya da psikolojik süreçlerinde anormal tepkiler ortaya çıkar. Bir tür sarhoşluk hali olarak da tanımlanabilir (Ögel ve Erol 2005) Maddelerin entoksikasyon etkisi oluşturması ; maddenin türüne, dozuna ve maddeyi kullanma süresi ile ilişkilidir. Özellikle kullanılan doz arttıķa entoksikasyon hızlanır ve ölümlle sonuçlanabilir (Karadağ 2021)

2.1.4. Madde Kötüye Kullanımı

Madde, çeşitli yöntemlerle vcoda alınabilen algı, dikkat, duygulanım, bilişsel işlevler ve davranışlar üzerinde birtakım etkiler oluşturan her türlü kimyasal, şeklinde ifade edilmektedir (akmak ve Evren 2006). Maddenin kötüye kullanımı, yasa dışı veya yasal bir maddenin amacına uygun olmayacak, zarar verici şekilde kullanımıdır (Kulaksızoğlu, Kulaksızoğlu, Ellidağ, Yılmaz ve Bozkurt 2015). Maddenin türüne ve dozuna bağlı olarak kullanımı, bireyin beyin işlevlerini etkiler. Madde kullanımı ile muhakeme becerisi olumsuz etkilenen bireyde birçok klinik belirti ortaya çıkmaktadır (şengezer 2012). Bu, fiziksel, psikolojik, bilişsel ve sosyal normalliğin bozulmasına neden olur. Aile, iş, arkadaş ve toplumsal ilişkilerinde problemler; statü, benlik saygısı, öz güven kaybı gibi olumsuz duygular yaşanmasına da zemin oluşturur. Tekrarlı

kullanım ile alışkanlık ve zamanla bağımlılık halini alan, kanunen kullanımı, bulundurulması ve satışı yasak olan maddelere, yasal olan çeşitli maddelerin de eklenmesiyle, sınıfı ve kapsamı genişlemiştir (Yılmaz 2015)

DSM-V (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders)'de madde kullanımı ile ilişkili bozukluklara neden olan maddelerde yapılan çeşitlilik ile birlikte madde kullanım bozukluğu, madde bağımlılığı ve madde kötüye kullanımı olarak ayrıştırılmış ve açık bir sınıflandırma yapılmıştır (Güleç, Köşger ve Eşsizoglu 2015)

2.1.5. Madde Kötüye Kullanım Bozukluğu

Madde kötüye kullanım bozukluğu (MKB), bireyin maddenin ve kullanımının zarar verici olumsuz etkilerini bilmesine rağmen karşı koyamaması, sonucunda ortaya çıkan fizyolojik belirtiler ile bilişsel ve davranışsal bozuklukların toplamıdır (Ögel, Tamar, Evren ve Çakmak 2000, Özden 2004). Madde kötüye kullanım bozukluğunun sendromal özelliği nedeni ile kişide ortaya çıkan belirti ve bulgular birbirinden bağımsız gibi görünebilir (Güleç ve ark 2015). Madde kötüye kullanım bozukluğu, madde kullanımının bağımlılığa dönüşmesi olarak da özetlenebilir (Demirbaş 2020). Madde bağımlılığı, maddelerin kullanılması ile vücudun işlevlerinin olumsuz etkilenmesi fakat bireyin madde kullanımını bırakamamasıdır. Bağımlı kişi kullanıma ara verdiğinde yoksunluk belirtileri ortaya çıkar. Artık bağımlının yaşamının büyük çoğunluğu maddeye ulaşma, kullanımı ve dozunu artırma ile doludur (Evcin 2015). Öte yandan birey bu olumsuz yaşam döngüsünden kurtulmak istese de denemeleri çoğunlukla başarısızlıkla sonuçlanmakta ve yaşam kalitesi düşmektedir (Şengezer ve Şahin 2016). DSM-5' te alkol, kanabis, halüsinojenler, inhalanlar, opioidler, sedatif/hipnotikler, stimülanlar ve tütünü içeren belli maddelere bağımlılık için tanı kriterleri belirlenmiştir (Townsend 2016)

2.1.6. ICD-11' e göre tanı kriterleri:

Uluslararası Hastalık Sınıflandırması (International Classification of Diseases and Related Health Problems) ICD-11'de madde kullanımı veya bağımlılık davranışlarına bağlı bozukluklar; madde kullanımına bağlı bozukluklar ve bağımlılık davranışlarına bağlı bozukluklar olarak ayrılmaktadır. Madde kullanım bozukluğunu, ilaçların ve psikoaktif özellik gösteren maddelerin tek sefer ya da tekrarlı kullanımından kaynaklanması ile açıklamaktadır. Maddenin ilk kullanımı ile ortaya çıkan hoş etki,

kullanımın tekralanması ile ödüllendirici ve pekiştirici etki yaratır. Bireyin sağlığını olumsuz etkilemesine rağmen davranışın terk edilememesi ile bağımlılık oluşur. Bunun ile birlikte yaşanan bölgenin kültüründe maddenin ve kullanımın varlığı dikkate alınmalıdır (örn: dini ritüeller, ayinler, kutlamalar vb.)

Sınıflama psikoaktif madde, ilaç ve psikoaktif olmayan maddeye göre :

- 6C40 Alkol Kullanımına Bağlı Bozukluklar
- 6C41 Esrar Kullanımına Bağlı Bozukluklar
- Sentetik Kannabinoid Kullanımına Bağlı 6C42 Bozuklukları
- 6C43 Opioid Kullanımına Bağlı Bozukluklar
- 6C44 Sedatif, Hipnotik veya Anksiyolitik Kullanımına Bağlı Bozukluklar
- 6C45 Kokain Kullanımına Bağlı Bozukluklar
- 6C46 Amfetaminler, Metamfetamin veya Methcathinone dahil olmak üzere Uyarıcı Maddelerin Kullanımına Bağlı Bozukluklar
- Sentetik Katinonların Kullanımına Bağlı 6C47 Bozuklukları
- 6C48 Kafein Kullanımına Bağlı Bozukluklar
- Halüsinojen Kullanımına Bağlı 6C49 Bozuklukları
- Nikotin Kullanımına Bağlı 6C4A Bozuklukları
- Uçucu İnhalan Kullanımına Bağlı 6C4B Bozuklukları
- MDMA veya MDA dahil ilgili ilaçların Kullanımına Bağlı 6C4C Bozuklukları
- Ketamin ve Fensiklidin (PCP) dahil Çözücü İlaçların Kullanımına Bağlı 6C4D Bozuklukları
- 6C4E İlaçlar Dahil Diğer Belirlenmiş Psikoaktif Maddelerin Kullanımına Bağlı Bozukluklar
- 6C4F Bozuklukları, İlaçlar Dahil, Belirli Birden Çok Psikoaktif Maddenin Kullanımına Bağlı

-Bilinmeyen veya Belirtilmemiş Psikoaktif Maddelerin Kullanımına Bağlı 6C4G Bozuklukları

-Psikoaktif Olmayan Maddelerin Kullanımına Bağlı 6C4H Bozuklukları şeklindedir.

(<https://icd.who.int/browse11/lm/en#/http://id.who.int/icd/entity/590211325?view=G0> (Erişim Tarihi: 02.06.2023))

2.1.7. DSM-V' e göre tanı kriterleri

Dünya genelinde çok yaygın olarak kullanılan DSM-V'e göre alkol ve madde kullanım bozukluğu tanı ölçütleri şu şekildedir (American Psychological Association (APA) 2013);

Tablo 1 DSM-V'e göre Madde Kullanım Bozukluğu Tanı Kriterleri

A- Madde Kullanım Bozuklukları	
On iki aylık bir süre içinde, yandaki belirtilerden en az ikisi ile kendini gösteren, klinik açıdan belirgin bir sıkıntıya ya da işlevsellikte düşmeye yol açan sorunlu bir madde kullanım örüntüsü.	1. Çoğu kez, istendiğinden daha büyük ölçüde ya da daha uzun süreli 2. Madde kullanmayı bırakmak ya da denetim altında tutmak için 3. Madde elde etmek madde kullanmak ya da yarattığı etkilerden 4. Madde kullanmak için çok büyük bir istek duyma ya da kendini 5. İşte, okulda ya da evdeki konumunun gereği olan başlıca yükümlülüklerini yerine getirememe ile sonuçlanan, yineleyici madde kullanımı 6. Maddenin etkilerinin neden olduğu ya da alevlendirdiği, sürekli ya da yineleyici toplumsal ya da kişiler arası sorunlar olmasına karşın madde kullanımını sürdürme 7. Madde kullanımından ötürü önemli birtakım toplumsal, işle ilgili etkinliklerin ya da eğlenme dinlenme etkinliklerinin bırakılması ya da azaltılması 8. Yineleyici bir biçimde tehlikeli olabilecek durumlarda madde kullanma. 9. Büyük bir olasılıkla maddenin neden olduğu ya da alevlendirdiği, sürekli ya da yineleyici bedensel ya da ruhsal bir sorunu olduğu bilgisine karşın madde kullanımı sürdürülür 10. Aşağıdakilerden biriyle tanımlandığı üzere Dayanıklılık (Tolerans) gelişmiş olması; a)Esrikliği (entoksikasyonu) ya da istenen etkiyi sağlamak için belirgin olarak artan ölçülerde madde kullanma gereksinimi; b)Aynı ölçüde madde kullanımının sürdürülmesine karşın belirgin olarak daha az etki sağlanması 11. Aşağıdakilerden biriyle tanımlanması üzere, yoksunluk gelişmiş olması; a)Kullanılan maddeye özgü yoksunluk sendromu; b)Yoksunluk belirtilerinden kurtulmak ya da kaçınmak için madde ya da yakından ilişkili başka bir madde alır.
	* Ağır olmayan: 2-3 belirtinin olması, Orta derece: 4-5 belirtinin olması, Ağır: 6 ya da daha fazla belirtinin olması.

(Subaşı 2022)

Tablo 2. DSM-V'e göre Madde Kullanım Bozukluğu Tanı Kriterleri Devamı

B- Maddenin yol açtığı bozukluklar	
	1. Esrıklilik (entoksikasyon) 2. Yoksunluk ve maddenin- ilacın yol açtığı ruhsal bozukluklar (psikozla giden bozukluklar, ikiüçlü ve ilişkili bozukluklar, depresyon bozuklukları, kaygı bozuklukları, takıntı-zorlantı bozuklukları ve ilişkili bozukluklar, uyku bozuklukları, cinsel işlev bozuklukları, deliryum ve nörobilişsel bozukluklar). “

(Subaşı 2022)

2.1.8. Etiyoloji

Madde kullanımının etiyojisi bireyin kişilik özellikleri, genetik yapısı, kullanılan maddenin etki mekanizması, psikolojik ve çevresel nedenleri içermektedir (Yaprak 2006).

2.1.8.1.Biyolojik ve Genetik Nedenler

Maddenin bir kez kullanımı ile başlayan bağımlılık döngüsü, maddenin arzulanması ve tekrarlı kullanımını içerir. Birey, madde kullanmasında motivasyon kaynağı olan ödül merkezi uyarılması ile arzulan ihtiyacın giderilmesine odaklanır. Kimyasal maddeler ile devreye giren ödül veya haz yolları, çekirdek akumbens (NAc) ve ventral tegmental alan (VTA) ile birlikte limbik bölgede yer almaktadır. Vücuda alınan birçok farklı maddenin etkisi sonucunda salgılanan dopaminin (DA) etkisi, ödül ve haz ile eşleştirilmektedir (Kaya ve Çalışkan 2022). Bunun sonucunda kısa sürede ve yüksek oranda ulaşılan haz etkisinin tekrar elde edilmesi için ödül sistemi, bireyin madde alımını tetikler ve pekiştirir (Tosun 2008, Gil-Rivas and McWhorter 2013). Nörobijolojik açıdan kullanılan maddenin ilgili beyin bölgelerine etkisi bireyde öğrenme mekanizması ve hafıza ile kaydedilir. Bireyin sosyal çevresinden edindiği görsel ve deneyimsel veriler, kişiyi bağımlılığa yatkın hale getirebildiği gibi, kimyasal maddelerin sürekli kullanılması, gün içerisinde tamamlanması gereken bir alışkanlık haline dönüşebilmektedir.

Tablo 3. Transmitterler ve Görevlerine Eşdeğer Aktivite Gösteren Kimyasal Maddelerin İncelenmesi

<i>Transmitter</i>	<i>Konum</i>	<i>Görevler</i>	<i>Maddeler</i>
Dopamin	Serebral korteks, hipotalamus ve orta beyin	Motor hareketler, hafıza ve ödül sistemi.	Kokain, metilfenidat, amfetamin, diğer birçok madde
Serotonin	Hipotalamus, serebral korteks, rafe çekirdeği ve orta beyin	Uyku ve arzu dürtüleri kontrolü, duygular, duyuusal verilerin işleyişi.	LSD, kokain, MDMA,
Nöroepinefrin	Serebral korteks, hipotalamus, orta beyin, medulla ve pons	Odak uyanıklık, hafıza, acı, , duyu ve duyuusal verilerin işlenmesi.	Amfetamin kokain,.
Asetilkolin	Beyincik beyin kökü, , talamus, ön beyin hipokampus,bazal gangliyon ve	Ruh hali öğrenme, isteklerin, hafıza ve değişimlerinin kontrol edilmesi.	Nikotin.
Glutamat	Hipokampus	Hafıza öğrenme, , nöron aktivitesinin kontrol edilmesi.	Fensiklidin., alkol ve ketamin
GABA (gama aminobutirik asit)	Dağılım gösterir	Genel nöron aktivitesinin kontrol edilmesi. Hafıza,	Anestezikler.alkol,

(Kaya ve Çalışkan 2022)

Alkol ve madde kullanımı genetik faktörlerin aktarımı ile bireylerde görülebilir (Ögel, Taner, Tosun, Gürol ve Liman 2005). Yapılan araştırmalarda madde kullanan bireylerin ailelerinde de madde kullanımının yaygın olduğu görülmüştür (Uzun ve Kelleci 2018).

2.1.8.2.Bilişsel- Davranışsal Nedenler

Maddenin kullanıldığı ortam, kişi/kişiler, zaman, duygular vb. faktörler bireyde içsel ve dışsal hatırlatıcıları oluşturur. İçsel hatırlatıcılar, olumsuz duygudurumları (stres, üzüntü, depresyon, kaygı gibi) ya da madde yoksunluğunun fiziksel belirtilerini kapsar. Dışsal hatırlatıcılar ise örneğin yaşanan başarısızlık sonrası arkadaşlar ile evde tüketilen madde için ortam, zaman ve durum gibi özellikleri içerebilir (Sinha 2007). Bireyin bilişsel sürecinde, öz yeterliliği ve güven duygusu etkilidir. Riskli durumlarda etkili baş etme yöntemleri kullanılmadığında, içsel ve dışsal hatırlatmalar

ile daha önce kullanılan maddenin çekiciliği kullanımın tekrarlanmasına neden olabilir (Wrase, Grüsser and Heinz 2006, Yılmaz, Can, Bozkurt ve Evren 2014). Kullanılan madde sonrası ulaşılan haz ve olumsuz duygulardan uzaklaştıran rahatlatıcı etki pekiştireç olarak görülmektedir. Bu bağlamda davranışçı yaklaşıma göre alkol ve madde bağımlılığının koşullanma sonrası oluşan bir döngü olduğu söylenebilir (Bayar ve Yavuz 2008).

2.1.8.3.Kültürel- Çevresel Nedenler

Bireyin yaşadığı çevre, madde kullanımı ile ilişkili görülmektedir (Yaprak 2006). Sosyal çevreyi aile,arkadaş, okul, yaşanılan yer vb. alanlar oluşturmaktadır (Bahar 2018). İlk sosyal çevre olan ailede, ilişkiler ve çocukluk dönemi deneyimleri, bağımlılığa yol açmada önemli etkiye sahiptir (Demir 2006, Başkurt 2003 , Enoch 2011). Ebeveyn tutumları (otoriter ya da çok silik), ceza verici yaklaşım, aile tarafından kabul görmeme ve ihtiyaçların sağlanmaması gibi durumlar yetişkinlikte alkol ve madde bağımlılığı riskine yol açmaktadır (Altıntaş ve ark 2004). Yaşanılan yer madde kullanımına dair tutum ve davranışları etkilemektedir(Ögel 2010).Yaşanılan çevre de maddenin elde edilebilirliğine ulaşım kolaylığı sağlar. Kullanımın kabul görmesi ise madde hakkında bilgiye ulaşmayı ve sosyal ortam sunarak bağımlılık riskini arttırır (Özerkmen 2011). İstanbul’da apaçi genç/gençler grubunun toplumsal davranış ve yönelimlerini incelemek amacı ile yapılan çalışmada madde kullanımını, maddenin elde edilebilirliği ve kabul edilebilirliğinin etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (Yaman 2014a).

2.1.8.4.Psikoanalitik Nedenler

Madde bağımlılığını açıklamada ilk kullanılan teori pskoanalitik (psikodinamik) kuramdır. Klasik psikodinamik bakışa göre madde kullanımı, bireyin homoseksüel (eşcinsel) dürtülerine karşı bir savunma, oral regresyon (gerileme) (Yılmaz 2015) ya da altta yatan ölüm isteğinin belirtisidir (Yalom 2008). Bununla birlikte karşılanmamış ihtiyaçlar ve geçmiş yaşam sorunlarının yarattığı olumsuz durumlardan kaçmak ve huzurlu hissetmek için de madde kullanımının tercih edildiği bildirilmektedir (Beşirli 2007). Güncel psikoanalitik yaklaşımda ise madde kullanım ve bağımlılığın nedeni, depresyon ve madde kullanımı ile bozulan ego işlevlerinin yansması olarak ifade edilmektedir (Tosun 2008).

Adler'in “aşağılık kompleksi” kuramına göre, bireyin üstünlük duyguları (yeterlilik duygusu, güçlü olma gibi) davranışlarında olumlu değişimler göstererek olgunlaşmasını sağlamaktadır. Kişinin yaşamındaki dezavantajlar (doğumsal anomaliler, problemlili sosyal yaşam, iş yaşantısında başarısızlık, ikili ilişkilerin sürdürülememesi) ve geçmiş yaşantıdaki olumsuzluklar (ebeveyn ile olan iletişinden yeterli doyum ve sevgi alamama) kaos yaratarak yetersizlik hissi oluşturmaktadır. Etkili baş etme yöntemleri kullanılarak düzenlenemeyen bu karmaşalar sonucunda aşağılık kompleksi oluşur. Bu durumlar ile baş edemeyen birey işlevsel olmayan davranışlardan, alkol ve madde kullanımına yönelebilir (Eken, Evren, Saatçioğlu ve Çakmak 2003)

2.1.8.5.Varoluşsal Nedenler

Bireyin kendini anlama yolculuğunu içeren varoluşçu felsefe, madde bağımlılığına farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Yaşamındaki düşünce ve davranışlarının sorumluluğu bireye aittir. Bu, kendi varlığını hissetmesini sağlar. Özün anlaşılma ve keşfedilmeye çalışılmasıyla ortaya çıkan kaygı ve huzursuzluk, varlığının anlamını bulmasıyla giderilir. Oluşan bu içsel gerilim aşılamadığında birey olumsuz duygudan kaçınmak için farklı arayışlar içerisine girebilir. Maddenin haz verici etkisi kişiyi karşılaştığı sorunlardan, hayatın güçlüklerinden korumakta ve acılarını bastırabilmektedir (Özerkmen 2011).

2.1.9. Epidemiyoloji

Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (The United Nations Office on Drugs and Crime) UNODC 2021 yılı raporuna göre; 2019 yılında 15-64 yaş grubundaki yaklaşık 275 milyon kişinin en az bir kere uyuşturucu madde kullandığı, 2020 verilerinde ise bu sayının 284 milyona ulaştığı bildirilmiştir. Son on yıla göre 2022 raporunda yüzde %26'lık bir artış olduğu görülmektedir (https://www.unodc.org/res/wdr2021/field/WDR21_Booklet_1.pdf (Erişim Tarihi: 02.06.2023, (https://www.unodc.org/res/wdr2022/MS/WDR22_Booklet_1.pdf (Erişim Tarihi: 02.06.2023).

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nin 2018 yılındaki raporunda, 2011 yılında uyuşturucu madde bağımlılığından dolayı yatarak tedavi gören hastaların sayısı 2117 iken, 2012 yılında 4720 kişiye ulaşarak %123'lük bir artış gösterdiği; doğrudan madde

bağımlılığına bağlı ölüm sayısının 2011 yılında 105 iken, 2012 yılında 162' ye yükselerek %54,3 artış gösterdiği belirtilmiştir. Bununla birlikte 2007- 2016 yılları arasında uyuşturucu madde kullanımına bağlı 2148 bireyin yaşamını kaybettiği de bildirilen sonuçlar arasındadır (<https://bmyk.gov.tr/Eklenti/38500/0/tbmm-arastirma-komisyonu-raporu-2018pdf.pdf> (Erişim Tarihi:02.06.2023)).

Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM)'nün 2022 yılında yayınlanan Narkolog raporunda, yaşamında en az bir kez madde kullandığını belirten 27. 779 kişinin %95,1'inin erkek, %4,9'unun ise kadınlardan oluştuğu, %73,7'sinin madde kullanmaya esrar ile başladığı, %33,8'lik (en yüksek) oranla madde kullanmaya merak duygusu ile başladığı bildirilmiştir

(<https://www.narkotik.pol.tr/kurumlar/narkotik.pol.tr/TUB%C4%B0M/Ulusal%20Yay%C4%B1nlar/NARKOLOG-2022-MADDE-KULLANICILARI-PROFIL-ANALIZI.pdf> (Erişim Tarihi:04.06.2023))

Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction) EMCDDA' nın genel değerlendirmesine göre Avrupa Birliği'ndeki (15-64 yaş arasındaki) yetişkinlerin 83,4 milyonun yani %29'unun uyuşturucu madde kullandığını; 50,5 milyonun erkek ve 33 milyonunun da kadın olduğu tahmin edilmektedir. Yetişkinlerde esrar kullanımının geçen yıl içerisinde %7,7, genç yetişkinlerde (15-34) ise %15,5 yani 15,8 milyon kişi olduğu düşünülmektedir (https://www.emcdda.europa.eu/publications/edr/trends-developments/2022_en (Erişim Tarihi:04.06.2023)).

2.1.10. Tedavi

Alkol ya da madde kullanan bireylere yönelik tedavide birçok faktör etkilidir. Bunlar; tedaviyi gerçekten isteyip/istememe, sürece uyum, kişilik özellikleri, sosyal destek mekanizmalarının güçlülüğü ve sorunların büyüklüğü şeklinde sıralanabilir. Bu nedenle bağımlılıkta uygulanacak tedavi kişinin gereksinimlerine yönelik olarak belirlenmelidir (Ögel 2001).

Madde bağımlılığı çok boyutlu bir bozukluktur. Tedavi planlaması da buna göre şekillenmeli, psikofarmakolojik ve psikolojik tedaviler (psikoterapiler) birlikte yönetilmelidir. Bireyin tedavi süreci sonrası relapsın önlenmesi için de yapılacak planlamalar önemlidir (Genç 2018a). Tedavinin ana amacı bireyin madde kullanmayı

bırakması, sosyal yaşamına geri dönmesi, üretkenliğini kazanması yani rahabilitasyonun uygun şekilde sağlanmasıdır. Ögel (2001)' e göre planlanan tedavinin hedefleri:

- Kullanılan maddenin tamamen bırakılması ya da azaltılması,
- Bağımlının ruhsal ve fiziksel açıdan düzelmesi,
- Sosyal ve ekonomik açıdan yaşam kalitesinin artması,
- Yaşamının madde kullanmadan da anlamlı ve keyifli olduğunu fark etmesi,
- Yasa dışı eylem ve etkinliklerden uzak durması,
- Kendisine ve topluma zarar verici davranışlardan kaçınması,
- Madde kullanımı ve bağımlı olmanın satıcılığa da yol açması ihtimalinin ortadan kaldırılması ve azaltılması şeklinde sıralanmıştır.

Tedavi süreci bireyin madde kullanımından kurtulmak için başvurması ile başlar. Öncelikle öykü alınır, ayaktan veya yatarak tedavi uygulamalarına karar verilir. Arındırma (detoksifi kasyon) tedavinin ilk adımı olup devamında yoksunluk belirtilerine yönelik tedavi planlanır (Genç 2018a). Türkiye’de bağımlı bireyler çoğunlukla yatarak tedaviyi talep ederken, dünyada en çok ayaktan tedavi yöntemin uygulandığı belirtilmektedir (TBMM 2018). Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM) tarafından yayınlanan raporda, madde bağımlılığına yönelik 2021 yılında yatarak tedavi görenlerin %92,8’inin erkek, %7,2’sinin kadın; %0,1’inin 15 yaş altı, %8,0’nin 15-19, %19,3’ünün 20-24 yaş aralığında ve genel yaş ortalamasının 29,01 olduğu belirtilmiştir

(<https://narkotik.pol.tr/kurumlar/narkotik.pol.tr/TUB%C4%B0M/Ulusal%20Yay%C4%B1nlar/Turkiye-Uyusturucu-Raporu-2022.pdf>) (Erişim Tarihi: 02.06.2023)

2.1.10.1. Psikofarmakolojik Tedavi

Yirminci yüzyılın sonuna kadar madde bağımlılığı tedavisinde onay almış tek ajan, disülfiram olmuştur. Disülfiram alkol bağımlılığında ilk kez kullanılıp, bu alanda ilk Amerikan İlaç ve Gıda Dairesi (U.S. Food and Drug Administration) FDA onayı alan ilaç olma özelliğine sahiptir (Işık 2009). Disülfiram alkolün olumsuz etkilerine karşı kişinin duyarlılığını artırmakta, olumsuz pekiştirici etki yapmaktadır (Uğurlu ve ark

2012). Yakın dönemde alkol ve opiyat bağımlılığı tedavisinde naltrekson, akamprosot ve buprenorfin gibi ilaçlarda kullanılmaya başlanmıştır.

Naltrekson bir opiyat antagonistidir. Alkolün bireyde oluşturduğu keyfi, olumlu etkiyi ve alkol tüketme isteğini, endorfin reseptörlerini bloke ederek azaltır. Amacı alkole karşı tiksindirici etkinin oluşumu ve arttırılması şeklinde özetlenebilir (Collins, McAllister and Adury 2006).

Akamprosot, vücuttaki glutamat gibi uyarıcı nörotransmitterlerin işlevini antagonize ederken, inhibitör etkili gamma aminobütirik asitin (GABA) işlevini uyarır. Bu sayede GABA ile glutamat arasındaki dengeyi sağlar ve alkol tüketimini istemli olarak azaltır (Baltieria and Andrade 2003).

Buprenorfin, opiyat agonistidir. Düşük dozda metadon, yüksek dozda ise naltrekson benzeri etki göstermektedir (Ross and Peselow 2009)

2.1.10.2. Psikoterapiler

Bireyin madde kullanım ve bağımlılığı tedavi sürecinde psikoterapiler, motivasyonel terapiler, aile terapileri ve bilişsel davranışçı terapiler (BDT) önemlidir. Planlanan basamaklarda bireye ve ailesine uygulanacak terapi müdahaleleri tedavi sürecini olumlu etkilediği gibi, relaps riskini de azaltmaktadır (Yeltepe 2010)

Bilişsel Davranışçı Terapiler (BDT):

Madde bağımlılığı tedavi edilirken en fazla yararlanılan terapi türlerindendir. Bilişsel müdahalede amaç, bağımlının madde kullanımına neden olan ve olumsuz sonuçlar doğuracak inanç ve düşünceleri araştırmak ve değiştirmektir. Bağımlı kişi genellikle madde kullanımını bırakabileceği ile ilgili öz güven ve inanç yetersizliği yaşamakta dolayısıyla tedavi sürecinde motivasyona ihtiyaç duymaktadır. Madde kullanımına yönelik olumlu düşüncelerin yanı sıra bırakamamaya dair olumsuz düşüncelerin de derinlemesine değerlendirilmesi önemlidir. Bu terapi yönteminde bağımlının kendi düşünceleri üzerine farkındalığının ve kontrolünün sağlanması hedeflenmektedir. Sonuç olarak bağımlının, öz yeterliliğinin yeniden kazandırılması, problemler karşısında etkili baş etmesinin ve yeteneklerinin geliştirmesinin beklendiği söylenebilir (Genç 2018a).

Destekleyici Dışavurumcu Psikoterapi:

Bağımlının (eroın, kokain vb.) zamanı kısıtlı olduğunda tercih edilen ve planlanan teröpatik yöntemdir. Destekleyici tekniklerde bireyin yaşamı incelenir ve üstüne tartışılır iken; kişinin rahatlamasını sağlamak temel amaçtır. Dışavurumcu tekniklerde ise çevre ve sosyal ilişkilere yönelik sorunlar belirlenir, bireyin bu konular hakkında konuşması sağlanır. Genel yaşamında problemli davranış, düşünce ve duygularının madde ile ilişkisi değerlendirildiğı gibi madde kullanımının yokluğunda da bu sorunlarla nasıl baş edebileceğine yönelik beceri kazanması hedeflenir (Dilbaz ve ark 2013).

Motivasyonu Artırma Terapisi:

Madde bağımlısı bireyin tedaviye yönelik ambivalans tutum ve davranışlarını değiştirmek için kullanılan yöntemdir. Burada amaç değişim için motivasyon kaynaklarının oluşturulmasıdır. Motivasyonel görüşme teknikleri ile bireyin motivasyonu güçlendirildiğı gibi değişimi için plan yapması sağlanır (Dilbaz ve ark 2013).

Bilinçli Farkındalık (Mindfulness) Terapisi:

Mindfulness, dikkatin o anda yaşanan duruma verilmesini ve içsel deneyimlerin fark edilmesini kapsayan zihinsel ve bedensel egzersizdir (Bayır 2019). Madde bağımlılığı olan kişilerde farkındalık eğitimlerinde amaç, kullanıma ve kullanımın artmasına neden olan şeyin fark edilmesidir. Bağımlıya kendisini yargılamadan ve nötr biçimde arzusunu kabul etme, kullanıma neden olan düşünce yapısını düzeltme imkanı sunar. Bu farkındalık sayesinde birey seçimini alternatiflerine yönelterek değiştirebilir (Witkiewitz, Marlatt and Walker 2005).

2.1.10.3. Rehabilitasyon

Madde bağımlısı bireyin tedavi sürecinde; farmakolojik tedavi ile birlikte psikoterapi, bilinçlendirme ve psikososyal beceri geliştirme eğitimleri, motivasyonel görüşmeler, sosyal çevrenin yeniden yapılandırılması, aktivite programları ve rehabilitasyon önemlidir (Ögel 2001). Rehabilitasyonda girişimler, bireyin ilgi alanlarına ve yeni ilgi alanları oluşturulmasına yönelik olarak planlanır. Yıldırım (2016)'a göre bu, hayatının merkezinde madde ve kullanımı olan bireyin

farkındalığını arttırarak keyif alanları oluşturmasına ve her alanda güçlenmesine olanak sağlacaktır (Karadağ 2021). Bağımlı bireyin olumlu deneyimleri, kendine güvenini, motivasyonunu ve çabasını etkileyerek yaşamda yeni fırsatlar yakalamasına zemin oluşturacaktır (Yaman 2014b). Madde kullanımı ve bağımlılığı olan bireyler aile, sosyal ortam ve toplumdan uzaklaşma/uzaklaştırılma tutumlarına maruz kalmaktadır. Rehabilitasyon sürecinde bireyin topluma yeniden kazandırılarak bütünleşmesini sağlamak temel hedef olmaktadır (Ögel 2010). Relapsların nlenmesi, bağımlılık döngüsünün kırılması, sosyal kabulün sağlanması, yaşamdaki motivasyon kaynaklarının fark edilmesi ve etkili baş etme yöntemlerinin bireye kazandırılması, bağımlılık tedavisinin sonunda kişinin sağlıklı yaşama dönmesini sağlayacaktır (Karadağ 2021)

2.2.ADÖLESAN DÖNEMDE ALKOL VE MADDE KULLANIM BOZUKLUğU

Adölesan dönemi, bireyin fiziksel ve zihinsel ciddi değişimler yaşadığı bir süreçtir. Kullanım yaşının düşmesi ve ergenlik sürecinin bu yaş aralığını kapsaması gibi nedenler ile sigara, alkol ve madde kullanımının adölesan ağı sorunu olarak ele alınması gereklidir (Ögel 2010). Genç nüfusta madde kullanımına yönelik çalışmalarda; 2003 yılında 6 ilde , yaşam boyu en az bir kez esrar kullananların oranı %4, esrar dışındaki herhangi bir madde kullananların oranı % 3 olarak bulunmuştur (http://www.espad.org/sites/espad.org/files/The_2003_ESPAD_report.pdf (Erişim Tarihi: 02.06.2023). gel ve ark (2004) 9 ilde gerçekleştirdiği çalışmada, 15- 17 yaş grubundaki öğrencilerin %3nn yaşamları boyunca en az bir kez esrar, %2,1'inin eroin kullandığı sonucuna ulaşılmıştır (Ögel ve ark 2004). İstanbul'da lise öğrencileri ile yapılan çalışmada katılımcıların herhangi bir madde kullanımı %14,3, yaşam boyu en az bir kez tütün ve alkol kullanım sırası ile %34.3 ve %49.7. tespit edilmiştir (Erdem, Eke, Ögel ve Taner 2006). Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezi (TUBİM) tarafından 32 ilde genel ve teknik lise dağılımına göre 11812 katılımcı ile "Genel Nüfusta Madde Kullanım Yaygınlığı Araştırması" yapılmıştır. Öğrencilerin madde kullanım sıklığı %1,5 , ilk kez kullanma yaşının

(<https://www.narkotik.pol.tr/kurumlar/narkotik.pol.tr/Arsiv/TUBIM/Documents/TURKIYE%20UYUSTURUCU%20RAPORU%202014.pdf> (Erişim Tarihi:02.06.2023).

Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC 2022) raporunda da, dünya genelinde gençlerin daha fazla madde kullandığı aynı zamanda geçmiş yıllara göre kullanım oranının artış gösterdiği belirtilmiştir. Madde kullanım bozukluğu nedeni ile tedavi gören 35 yaş altı bireylerin çoğunun Afrika ve Latin Amerika'da yaşadıkları bulunmuştur (https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/wdr-2022_booklet-1.html (Erişim Tarihi: 02.06.2023).

Özerklik elde etme, kimlik krizi, toplum ve sosyal çevre tarafından kabul görme gibi durumlar adölesan için yoğun stres oluşturmaktadır. Olumsuz ruh halinden uzaklaşmak için madde kullanımı, adölesanın tercih ettiği işlevsiz baş etme yöntemlerinin başında gelmektedir (Genç 2018a). Bu süreçte adölesanın döneme özgü sorunları ile yalnız bırakılması; adölesanda çaresizliğe yol açarak süreci yıkıcı ve yıpratıcı bir hale getirebilir (Akbaş ve Yiğitoğlu 2021). Fidancı ve ark (2016) yaptığı çalışmada, ergenlerin depresyon ve kaygı düzeylerinin sigara içmeleri ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Fidancı ve ark 2016).

Adölesanın yaş, cinsiyet, genetik, kişilik yapısı, aile ve akran ilişkileri, öz-yeterlilik düzeyi vb. faktörler madde kullanımında risk oluşturabilmektedir (Kaya 2016, Genç 2018a, Civelek 2019) Genç ve Seyyar (2010) adölesanın madde bağımlılığındaki kalıtsal faktörleri, kalıtsal yüklülük olarak ifade eder. Bu durumu “*ailesinde alkol bağımlılığı olan bir gencin alkol bağımlısı haline gelme riski ailesinde alkol bağımlılığı bulunmayan bir gence göre üç misli daha fazladır*” şeklinde belirtmektedir (Genç 2018b). Ailesinde alkol kullanım öyküsü bulunan çocukların, ileride alkol bağımlısı olma riskinin fazla olduğunu bildiren çalışmalar da mevcuttur (Ögel ve ark 2005)

Adölesan dönemin belirgin özelliklerinden olan merak,heyecan,dürtüsel davranmanın yanı sıra akran ilişkileri,yaşanılan çevre ve sosyal yapılar madde kullanımına zemin oluşturabilir (Ögel 2010, Güner 2020). Adölesanların sigara, alkol ve madde denemelerinin sonuçlarına yönelik tutumlarında diğerlerinin başlarına gelen sorunlarla karşılaşmayacakları ve onlara bir şey olmayacağı duygusu egemendir (Özcebe 2002). İsviçre’de adölesanlar ile yapılan çalışmada, heyecan arayışı ve

dürtüselliğin riskli davranışlar üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Zimmerman 2010) Adölesan dönem boyunca birey özerklik kazandıkça, akran grubunun etkisi artmaktadır (Oliva A, Parra and Sánchez 2002). Bu dönemde daha aktif olan arkadaşlık ilişkileri, ergenin duygu, düşünce ve davranışlarının şekillenmesinde önemli bir etkidir (Yıldırım 2008). Akranlar arasında madde kullanım öyküsünün olması, adölesanın da madde kullanma riskini arttırmaktadır (Ögel ve Erol 2005). Adölesan sonraki süreçte madde kullanımı olan akranları ile olmayı kendi tercih ederek (Steinberg 2007, Arıcı ve Yaman 2021) ya da akran baskısına uğrayarak madde kullanımını tekrarlayabilir (Kırcan 2006).

Aile, bağımlılık yapan maddelerin kullanılmasında önemli etkiye sahiptir (Wills and Yaeger 2003) Adölesan bu dönemde sevgi, değer görme, kendi benliği ile kabul edilme, aidiyet, saygınlık kazanma gibi kavramlara daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Sağlıklı bir gelişim süreci için bu ihtiyaçların aile tarafından karşılanması gerekir (Şahin 2007). Adölesanın, psikolojik sorunları ya da madde bağımlılığı olan ebeveyne sahip olması, aile düzenin olmaması (kuralsızlık ya da belirlenmiş kurallara aile üyelerinin uymaması) , ebeveyn ile olan ilişkinin güvensiz ve ihmalkar olması madde kullanımına zemin oluşturabilir (<https://www.yesilay.org.tr/tr/bagimlilik/madde-bagimliliği> (Erişim Tarihi: 02.06.2023). Ailede madde kullanım öyküsü varlığı, adölesanın madde kullanım yaşını düşürdüğü gibi yaşam boyu kullanma oranını da arttırır. (Tunç ve Kolburan 2019). Ergenlik döneminde aile ilişkilerinin niteliği (adölesanın yaşamına ilgi gösterme, uygun olmayan disiplin yöntemleri, bağımlılık vb.) ve yaşanan krizlere yönelik tutumlar, sigara, alkol ve madde kullanımının önemli belirleyicileridir (Durmuş 2005, Abalı 2006, Ögel 2010).

Yaşanılan çevre (madde kullanımının yaygın olduğu yerleşim alanları) ve sosyoekonomik düzey (özellikle düşük) madde kullanımı ve tedavinin ulaşılabilirliği açısından dezavantaj oluşturabilir. Yapılan birçok çalışmada sosyoekonomik yetersizliğin ergenlerde madde kullanımı ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Goodman and Huang 2002, Evren ve ark 2014) . Tekirdağ ilinde 15-18 yaş aralığındaki adölesanlarda alkol kullanımı ve kültürel yapının bağımlılığa etkisini inceleyen çalışmada, yaz mevsiminde bölgede; sosyal ilişkilerin çoğalması, alkol tüketilen mekanların çeşitlenmesi, düğün ve eğlence kültürü gibi nedenlerle alkol kullanımının arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte bazı katılımcılar, kültürlerinin bir

parçası olarak algıladıkları alkol kullanımı için özel bir sebebe ihtiyaç duymadıklarını belirtmişlerdir (Arıcı ve Yaman 2021). Özetle yaşam alanları (kentleşme ve kırsaldaki sorunlar), sosyo kültürel yapı, kimlik çatışması, ailedeki sorunlar, sosyal ilişkilerin zayıflaması, aidiyet duygusunun kaybedilmesi ve ekonomik sorunlar adölesanı madde kullanımına yöneltebilmektedir (Yaman, Tuna ve Baykul 2015).

2.2.1. Adölesanlarda madde ve alkol bağımlılığından korunma

Madde bağımlılığından korunmada en etkili mücadele, bağımlılığın önüne geçilmesine yönelik yapılan girişimlerdir. Madde bağımlılığı adölesanda bedensel ve ruhsal bozukluklar, aile ve kişiler arası ilişkilerde bozulma, ekonomik kayıplar, yasal ve toplumsal sorunlar, yaralanma hatta ölüm gibi olumsuz sonuçları ortaya çıkarabilir (Ünal 1991). Adölesanın ve aile bireylerinin madde bağımlılığına yönelik bilgilendirilmesi ve farkındalıklarının artırılması bununla birlikte toplumun çeşitli kesimlerindeki (okul, çevre, sosyal ortam, kurum ve kuruluşlar) bireylerin de bilinçlendirilmesi önemlidir (Genç 2018a).

Adölesan bireyde öz-yeterlilik inancı; davranış seçimini, göstereceği çabayı, düşünce ve duygusal tepkilerini etkiler. Düşük öz-yeterliliği olan adölesan, baş etme mekanizması geliştiremediği gibi başarısızlık duygusunun artması ile de yoğun stres hissedebilir (Kumar ve Lal 2006). Öte yandan öz-yeterliliğin yüksek olması adölesanın öz güvenini artırarak ruh sağlığını olumlu yönde etkilemektedir (Willemse 2008). Şen (2020) yaptığı çalışmada, sağlığına yönelik olumlu tutum ve davranışları olan (fiziksel aktivite, dengeli beslenme), aile ve sosyal çevresi ile iyi bir ilişkiye sahip ve stres ile olumlu baş etme mekanizması bulunan öğrencilerin öz-yeterliliğini daha yüksek bulmuştur (Şen 2020). Öz-yeterliliğin varlığı adölesanlarda madde kullanımı gibi riskli davranışlarla negatif ilişkilidir (Bandura 1993). Adölesanların madde kullanımı ve bağımlılığından kaçınması için öz-yeterlilik inancının oluşturulmasında ebeveyn tutumu, kendini ifade edebilme için demokratik ortamın sağlanması, akran ilişkileri ve diğer bireyler ile kurulan ilişkinin düzenlenmesinin etkili olacağı bildirilmektedir (Tilim ve Murat 2019).

Bireylerin olumsuz durumlarla karşılaştıklarında ulaşabilecekleri destek kaynaklarının olması kendilerini güvende hissetmelerini sağlamaktadır (Koçyiğit 2014, Yıldız ve Dirik 2019). Adölesanın bu kaynakları, aidiyet duygusuna sahip olduğunun

göstergesidir (Durlanık ve Uzman 2022). Aidiyetin güçlü olması da bireyin kendisini değerli hissetmesini, zihinsel ve ruhsal anlamda da sağlıklı olmasını sağlar (Sargent, Williams, Hagerty, Lynch-Sauer and Hoyle 2002). Özellikle adölesan döneminde aidiyet ihtiyacının ön plana çıktığı belirtilmektedir (Kuşat 2003). Aile, iadiyet ihtiyacının karşılandığı ilk sosyal çevredir. Ailede aidiyet duygusu sağlıklı şekilde oluşturulduğunda adölesanın bilişsel, ruhsal ve sosyal gelişimi olumlu yönde etkilenecektir. Aile aidiyetinin yüksek olması zorluklar karşısında çaba göstererek baş etmesine olanak sağlayacaktır.

2.3.ÖZ YETERLİLİK KAVRAMI

2.3.1. Tanım

Sağlığın kazanımı, korunması ve devamlılığı için önem taşıyan öz-yeterlilik kavramı 1977 yılında psikolog Albert Bandura tarafından ilk kez tanımlanmıştır (Bandura 1977). Öz-yeterlilik, bireyin yaşamında deneyimleyebileceği görevler ve zorluklar karşısında başarı durumuna dair kendi hakkındaki çıkarımı, inancı, yargısıdır (Bandura 2002, Lee 2005, Yardımcı ve Başbakkal 2010, Lamarche, Tejpal and Mangin 2018). Bireyin davranışlarının sonucunu değerlendirebilmesi ve kapasitesinin farkında olması yapacağı işe yönelik planlarını etkiler. Bu olgu öğrenme süreci içinde öz-yeterlilik(self-efficacy) kavramı ile açıklanmıştır (Yeşilyaprak 2015).

İnsan davranışları ve motivasyonu sosyal öğrenme kuramına göre ileri görüş (öngörü) ile düzenlenir (Bandura 1993) Davranışı etkileyen ana faktörlerden olan bireyin öz-yeterlilik inancı bu anlamda yeterliliğe dayalı, ileriye dönük ve eylemle karakterizedir (Schunk 1991, Bandura 1997). Öte yandan bireyin kendisine duyduğu güveni gösteren (Gözüm ve Aksayan 1999) , tecrübeleri ile değişen ve gelişen içsel bir durumdur (Eker, Akkuş ve Kapısız 2013) .

Tablo 4. Öz-yeterliliği Yüksek ve Düşük Olanların Karşılaştırılması

Öz-yeterliliği Yüksek Olan Bireylerin Özellikleri	Öz-yeterliliği Düşük Olan Bireylerin Özellikleri
• Karmaşık olaylarla baş edebilmek • Problemlerin üstesinden gelmek • Çalışmalarında sabırlı olmak • Başarmak için kendilerine güvenmek • Okulda daha başarılı olmak • Meslek hayatlarında daha başarılı olmak	• Olaylarla baş edememek • Umutsuzluk ve mutsuzluk • Problemlerle karşılaştıklarında kendilerini yetersiz bulmak • İlk denemelerinde başarısız olursa tekrar denemekten kaçınmak • Kendi gayretlerinin sonucu pek değiştiremeyeceğine inanmak

(Yeşilyaprak 2015)

Kişinin öz-yeterlilik inancının yüksek olması, hedeflerini seçerken gerçekçi ve zorlu tercihlerde bulunmasını sağlayarak başarı oranını arttıracaktır (Bayır 2019). Yapılan birçok çalışma bu fikri destekler niteliktedir (Savran 2002, Kapıcı 2003, İsaoglu 2004, Manojlovich 2005, Babaoğlu ve Korkut 2010, Mengi 2011, Yıldız ve Dirik 2019).

Öz yeterliliği değerlendirirken genel olarak üç temel kriter dikkate alınır. Bunlar;

Öz-yeterlilik Düzeyi: Bireyin eyleme geçmeden önce karşılaşacağı güç durumun düzeyini ifade etmektedir (kolay, orta, zor vs.) Ata binmek benim için zor mu?

Öz-yeterlilik Gücü: Bireyin zorluklar karşısında başarılı olmasına dair kendisine yönelttiği yargıları içermektedir. Bu inanç güçlü olduğunda, başarısız olunan anlarda dahi kişinin görüşleri değişmez. Karşıma çıkan zorluklara karşı başarılı olabileceğime ne kadar inanıyorum? Bana verilmiş sorumlulukların üstesinden gelebileceğime ne kadar inanıyorum? gibi sorulara cevap bulmaya çalışmaktadır.

Öz-yeterliliğinin Genellenebilirliği: Öğrenilen bir davranışın yaşamdaki benzer durumlara nasıl aktarılabilirliği ve kullanabileceğini ifade eder. Öğrendiklerimi işe yarayacağından ne kadar eminim? (Bandura 1997, Yeşilyaprak 2015).

2.3.1. Öz-yeterlilik Kaynakları

Bandura bireylerin öz-yeterlilik inançlarını oluşturan dört kaynaktan söz etmektedir. Bunlar, doğrudan başarılı tecrübeler (mastery experiences), çevreden gözlemlenen dolaylı deneyimler(vicarious experience), sözel ikna (verbal persuasion) , fizyolojik ve duygusal durumlardır (physiological and emotional arousa) (Bandura 1997).

2.3.1.1.Doğrudan Yaşam Tecrübeleri

Bireyin doğrudan kendi deneyimlediği yaşantılar, başardığı eylemlerden edindiği en temel öz-yeterlilik kaynağını oluşturmaktadır (Tepe 2011, Bayır 2019). Yaşam tecrübeleriyle oluşturulan öz-yeterlilikte tekrarlanan başarısızlıkların yapılandırılması, başarıya ise yapıcı ve takdir edici geri bildirimlerinin verilmesi gerekmektedir (Lunenburg 2011). Başarılı olma sürecinin nasıl geliştiği ve ne zaman ulaşıldığı önemlidir. Çaba şarf etmeden sahip olunan başarılarla oluşan öz-yeterlilik inancı, güçlükler karşısında kolaylıkla kaybedilebilirken, mücadeleyle kazanılan ve güçlendirilen öz-yeterlilik inancı kıymetli olacaktır. Deneyimlerin başarısızlıkla sonuçlanması ise öz-yeterlilik algısını olumsuz etkilerken, başarılar emsal işlerde de başarılı olacağı algısını sağlamaktadır (Ceylan 2013). Fakat başarı ve başarısızlıkların da yaşandığı dönem önemlidir. Olgunlaşmadan direkt olarak gerçekleştirdiği bir aktivitede başarısızlık deneyimledi ise bireyin yeterlilik inancı zarar görecektir (Altundağ 2021).

2.3.1.2.Dolaylı Yaşam Tecrübeleri

Dolaylı deneyimler, bireylerin kendilerine benzettiklerini veya çevresindeki diğer insanların tecrübelerini, başarılı ve başarısız tüm sonuçlarıyla gözlemlemesidir (Bayır 2019). Bireyler, bu deneyimlerle öğrenme eylemini gerçekleştirdikleri gibi, başarıya inançlarını da geliştirebilirler (Lunenburg 2011). Bireyin öz-yeterliliği, gözlemlerinden etkilenme durumunu da biçimlendirmektedir. Genelde model alırken yüksek mevkili, donanımlı ve kendilerine benzeyen kişilerin tercih edildiğini belirtilmektedir (Ulusoy ve ark 2011). Gözlemci ve gözlenen arasındaki benzerlik arttıkça bireyin öz-yeterlilik inancı da aynı oranda etkilenecektir (Pajares 2002). Bunun yanı sıra özellikle öz-yeterlilik algısı düşük bireyler için dolaylı deneyimlerin yararlı olduğu belirtilmiştir (Kuş 2005).

2.3.1.3.Sözel İkna

Sözel ikna, kişinin bir görev karşısında gösterdiği çabasına dair diğer bireyler tarafından başarılı olacağına ve işi tamamlayacağına yönelik sözleri içermektedir (Coleman ve Karraker 1997). Olumlu geri bildirimler bireyin cesaretini etkileyerek öz-yeterlilik inancını arttırırken (Gençtürk 2008), tekrarlı başarısızlıklar ile gelen olumsuz yorumlar da cesaretini ve öz-yeterlilik inancını kaybetmesine neden olabilmektedir

(Schunk 1991). Özellikle küçük yaşlardaki çocukların öz-yeterlikleri, aile, arkadaş, akraba gibi yakın çevresinde bulunan kişiler tarafından sözel ikna yoluyla negatif ya da pozitif yönde etkilenmeye yatkındır (Schunk 1987). Birey çaba göstermesine rağmen başarısız olduğu ve kullanılan ifadeler gerçekçi olmadığına öz-yeterlilik algısı hızla düşecektir (Bandura 1977, Bozgeyikli 2005).

2.3.1.4.Fiziksel ve Duygusal Durumlar

Bireyin öz-yeterlilik algısının ilişkili olduğu bir başka konu da, fizyolojik ve duygusal deneyimlerini nasıl yorumladığıdır (Bandura 1988).Tecrübe edilen güçlü duygusal tepkiler (stres, heyecan, korku vb.) eylem sonucu elde edilen başarı hakkında fikir vermektedir (Ceylan 2013). Olumsuz duygular öz-yeterlilik algısını zayıflatabilir ancak kişide yarattığı etkinin şiddetine göre kişiyi motive de edebilir. (Bayır 2019, Altundağ 2021). Bu bağlamda duygunun şiddeti de belirleyici olabilmektedir. Kabul edilebilir seviyede hissedilen olumsuz duygular (Büyükduman 2006) zaman zaman bireyi güdüleyerek yeteneklerini kullanmasını sağlayabilir (Telef ve Karaca 2011).

2.3.1.5.Öz- yeterlilik İnancının Etkilediği Süreçler

Bireyler kendilerine inandıkları ve ilgi duydukları konularda eyleme geçmek için daha istekli olurlar. Yaşamda yapılan seçimlerin öncesindeki karar sürecinde öz yeterlilik inancı etkin rol oynamaktadır. Bireyin seçimleri ona alternatif aktiviteler ve farklı ilgi alanları kazandırmakta, sosyal çevresindeki değişimler yaşamını şekillendirebilmektedir (Altundağ 2021). Bireyler başarılı olabilecekleri görevleri gerçekleştirme ve öğrenme eğilimindedirler. Öz-yeterlilik inancının motivasyon ve performans üzerindeki etkisi yadsınamaz. Öz-yeterlilik, öğrenme ve performansı üç şekilde etkiler (Bandura 1982).

2.3.1.6.Bilişsel Süreç

Bireyin kendini yetkin olarak değerlendirmesi kişisel amaçların belirlenmesinde önemlidir. Amacı olan pek çok davranış önceden zihinsel değerlendirme yapılarak oluşturulmaktadır. (Bandura 1988).Sahip olunan öz-yeterlilik inancı seçilen hedeflerin zorluğunu belirler. Öz-yeterliliği düşük olan bireyler küçük hedefleri, yüksek olanlar ise büyük hedefleri amaçlayacaktır. Risklerin üstesinden gelebileceğini düşünen insanlar, risklerden daha az rahatsız olur. Muhtemel riskleri kontrol altına alarak stres ve kaygılarını azaltabilirler (Bandura 1995)

2.3.1.7.Motivasyonel Süreç

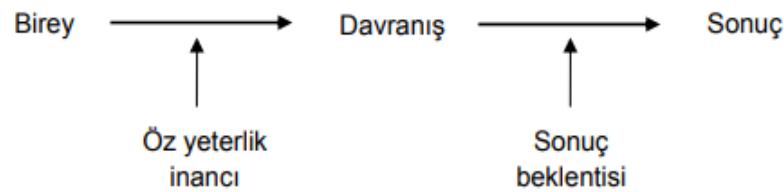
Bireyin çaba sarf etmesinde öz-yeterlilik algısı etkin rol oynar. Öz-yeterliliği yüksek olan bireyler başarılı olacaklarına dair inançları sayesinde yeni görevler için çabalarken, düşük olanlar ise eylemlerinde kararsızdırlar ve daha az çaba gösterirler. Davranış istendik şekilde sonuçlanmadığında öz-yeterliliği yüksek olanlar bunu yetersiz çaba ve motivasyona bağlarken, düşük olanlar kişilik özelliklerine bağlama eğilimindedirler (Lunenburg 2011).

2.3.1.8.Duygusal Süreç

2. Öz-yeterlik, planlanan, zorlu ve yeni görevlerde eylem için gösterilecek kararlılığı da etkiler. Sorunlar ile karşılaşıldığında öz yeterliliği yüksek olan bireyler kararlılıkla çaba sarf ederken, düşük olanlar pes etmeyi tercih edecektir. Bununla birlikte bireyin göreve başlama ve sürdürme esnasında hissedeceği olası kaygı ve strese rağmen, görevi yapmaya devam edebilme kabiliyeti etkilenebilecektir (Lunenburg 2011).

2.3.2. Öz-yeterlilik İnancının Gelişimini Etkileyen Faktörler

Bandura (1997) ya göre insanlar bir davranışı gerçekleştirirken öz-yeterlilik ve sonuç beklentisinden etkilenir. Bireyin eylemine dair sonuç beklentisi , karşılaşılabileceği ihtimalleri tahmin edebilme durumudur (Zencirci 2008). Öz-yeterlilik ve sonuç beklentisinin bireyin davranış ve sonuç süreci üzerine etkisi şekilde gösterilmiştir.

Şekil 1. Birey, Davranış ve Sonuç Sürecinde Öz-yeterlilik İnancı ve Sonuç Beklentisi
(Bandura 1997)

Davranışın oluşumunda önemli bir yeri olan öz-yeterliliğin gelişimi ise bazı temellere dayandırılmaktadır (Bandura 1994). Bunlar;

Kişilik Algısı: Birey yaşam sürecinde çevresinden etkilenecek kişilik/ benlik algısını oluşturur. Benlik algısı, kendini tanıma ve öz değer hislerinin birçok türünü içinde

barındırır. Ailenin davranışları, birincil çevre olarak benlik algısının oluşumunda büyük etkiye sahiptir (Bıkmaz 2004). RocBenlik algımız, çevrenin hakkımızdaki yargılarına dair öz bilinç (self consciousness) ve tetiklediği öz farkındalık deneyimlerimizdir (Rochat 2009). Zimmerman' a göre kişilik algısı öz-yeterlilik inancının tanımlanmasına en yakın kavramdır.(Zimmerman 2000).

Aile Etkisi: İnsanın büyüme sürecinde yaşadığı deneyimler nasıl bir kişi olacağını belirlemektedir (Freud 1938). Sosyal gelişimin ilk çevresi, aile ile kurulan ilişkidir (Erikson 1950). Öz-yeterlilik inancı düzeyini, bireyin ailesi ile kurduğu ilişki ve gördüğü destek etkiler (Singh and Udainiya 2009). Birçok çalışmanın sonucunda da aile ile kurulan sağlıklı ilişkinin öz yeterliliğin gelişimine olanak sağladığı görülmektedir (İkiz ve Yörük 2013, Çavuş 2009).

Arkadaş Çevresi Etkisi: Öz-yeterlilik inancının aileden sonraki kaynağı arkadaş grubudur. Bireyler bulundukları ortamlarda önemli ve popüler olma amacındadırlar (Bıkmaz 2004, Saka 2017). Ulaşılması hedeflenen bu amaç sosyal ortamda arkadaşlar tarafından sağlanır. Bireyin sosyal ilişkileri, beceriler geliştirip ilgili kapasitesini arttırmasında da önemlidir (Pastorelli et al 2001). Literatürde akranlardan alınan sosyal desteğin bireyin öz-yeterliliğini farklı alanlarda olumlu etkilediği yönünde sonuçlar mevcuttur (Mengi 2011, Turan 2013; Yıldız ve Dirik 2019)

Okul Etkisi: Bireyin yaşamında bilişsel becerilerin geliştirildiği, kültürel bilgi düzeyinin arttırıldığı ve sosyalleşmenin gerçekleştiği ortamlardan biri okuldur. Kazanılması gereken özelliklerin değerlendirilmesi de okullarda yapılır (Schunk and Meece 2005; Mengi 2011). Telef ve Karaca (2011)'nın çalışmasında ergenlerin okulda gösterdikleri başarı düzeyi arttıkça duygusal, sosyal, akademik ve genel öz-yeterliliklerinde artma; azaldıkça bu yeterliliklerde azalma eğilimi olduğu bulunmuştur (Telef ve Karaca 2011).

Deneyimlerin Etkisi: Karşılaşılan tüm deneyimler kişinin öz-yeterlilik inancının gelişmesinde ve gelişim dönemini tamamlayarak bir sonraki döneme geçmesinde rol oynar (Tunçbilek 2018). Yeni deneyimler, geçmiş deneyimler ile kıyaslanarak mevcut öz-yeterlilikler üzerinde değişiklikler yapılabilir (Usher ve Pajeras 2009). Adölesan dönemde öz-yeterlilik deneyimleri benliğin oluşmasının yanı sıra sosyal ilişkilerin gelişmesini de sağlayacaktır (Bandura 1994).

2.3.3. Adölesan Dönem Öz-yeterliliği

Duru ve Arslan (2014)' a göre çocukluktan yetişkinliğe geçen adölesan fiziksel ve bilişsel olgunlaşma kazanırken; akademik, sosyal ve kişisel etkileşimleri risk ve problemler yaşamasına neden olabilir (Arslan 2015a) Adölesanın kendini gerçekleştirme, ruhsal, bedensel sağlığını koruması ve yaşam kalitesini arttırması için bu sorunlar ile etkili biçimde baş etmesi gerekmektedir (Bos, Huijdind, Muris, Vogel and Biesheuvel 2010) Samerof (2013)' a göre bireyin yaşamındaki zorluklara karşı gösterdiği uyum ve sağlıklı gelişim, psikolojik sağlamlığın göstergesidir (<https://www.child-encyclopedia.com/pdf/expert/resilience/according-experts/early-resilience-and-its-developmental-consequences> (Erişim Tarihi:04.05.2023).

Adölesanın psikolojik sağlamlığı ile ilişkili içsel faktörlerden biri de öz yeterliliktir (Gizir 2007, Kararımak 2006; Arslan 2015b). Plan ve eylemlerine yönelik öz-yeterlilik inancı olan adölesanın, olumlu yaşam tecrübeleri kazanması beklenir (Telef 2013). Adölesanın yaşamında belirlediği hedeflerin gerçekçi olabilmesi öz-yeterlilik algısının gerçekliği ile doğru orantılıdır. Bu, onun başarı potansiyelini arttırarak amaçlarına ulaşmasını, dolayısıyla yaşam doyumunun artmasını sağlayacaktır (Aydiner 2011). Adölesanın olgunlaşabilmesi için karar verme sürecinde ki (önce ve sonrası) tüm eylemlerinde çevresinden aldığı geri bildirimler, öz-yeterliliklerini etkileyebilmektedir. Yapılan çalışmalar, aldıkları kararlarda baskı gören adölesanların öz-yeterliliklerinin olumsuz etkilendiğini göstermektedir (Kartopu 2016, Aydiner 2011).

Öz-yeterlilik inancı adölesan bireyin yaşamının birçok alanında etkilidir. Zimmerman (1995)' a göre akademik, sosyal ve duygusal öz-yeterlilik inançları adölesanların işlevsellikleri açısından önemlidir. Telef ve Ergün (2013) lise öğrencileri ile yaptığı çalışmada, akademik, sosyal ve duygusal öz-yeterliliğin adölesanların öznel iyi oluşlarını yordadığı bulunmuştur (Telef ve Ergün 2013). Bu dönemde öz-yeterlilik algısının düzeyi , riskli davranışların azalmasını (Uysal ve Bingöl 2014), sosyal yeteneklerin artmasını (Tunçbilek 2018), sorun çözme yeteneğinin oluşmasını, akran baskısı, okul başarısızlığı, fiziki ve ailevi sorunlar (Singh and Udainiya 2009) depresyon, anksiyete ve olumsuz benlik algısı (Telef ve Karaca 2011) gibi durumlarla başa çıkabilmesini sağlamaktadır.

2.3.4. Alkol ve Madde Kullanım Bozukluğundan Korunmada Öz-Yeterlilik

Sağlıklı yaşam davranışlarında belirleyici olarak kabul edilen öz yeterlilik kavramı (Boonyaleepun ve ark 2007) ergenlerin maddeye başlama ve sürdürme davranışları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Eker ve ark 2013). Adölesan dönemdeki sorunlar ile baş etmede yaşanan güçlükler stres oluşturmakta, depresyon, alkol-madde kullanımı, kendine zarar verme ve yeme bozuklukları vb. durumların yaşanmasına neden olabilmektedir (Uysal ve Bingöl 2014). Bu bağlamda adölesanın öz-yeterlilik inancı, stresi yönetirken kendi potansiyelini objektif şekilde değerlendirebilmesini ve stresin oluşturacağı olumsuz durumlardan korunabilmesini sağlayacaktır (Luszczynska, Gutiérrez-Doña and Schwarzer 2005, Lyrakos 2012, Açıksöz , Uzun ve Arslan 2016). Riskli durumlarda da öz-yeterliliği yüksek olan adölesanlar, baş etme mekanizmalarını uygun şekilde kullanmakta ve olası akran baskısına karşı çıkmada daha başarılı olmaktadır (Bandura 1982; Telef ve Karaca 2011). Bu durum adölesan bireyin, sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanmayı reddetmesini de kolaylaştıracaktır (Li, Pentz and Chou 2002, Carpenter and Howard 2009). Kalelioğlu, Yalçın ve Arkar (2022)' in yaptığı çalışmada, suça karışan adölesanların yıkıcı davranışları üzerinde öz-yeterlilik, benlik saygısı ve ebeveyn reddinin yordayıcı olduğu ; öz-yeterliliğin yıkıcı davranışları en iyi açıklayan değişken olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Kalelioğlu, Yalçın ve Arkar 2022).

Öz-yeterliliği yüksek olan ergenler yeni ve zorlayıcı durumlarla baş etme konusunda daha başarılı olmaktadır (Bandura 1982; Vera, Shin, Montgomery, Mildner and Speight 2004). Aile, sevilen kişiler ve arkadaşların sosyal destekleri stresle etkili şekilde baş etmeyi sağlarken, öz-yeterlilik algısı bu ilişkinin gücünü arttırıcı rol oynamaktadır. Sosyal destek algısı ve öz-yeterlilik inancının birleşiminden oluşan psikolojik güçlülük hali, genç yetişkinlerin stresle etkin biçimde başa çıkma kapasitelerini arttırmaktadır (Yıldız ve Dirik 2019). Murtezaoğlu ve Çıkırıkçı (2022)'nın çalışmasında, öz-yeterlilik, akran ilişkileri ve sosyal onay ihtiyacının ergen mutluluğunun anlamlı yordayıcıları olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Murtezaoğlu ve Çıkırıkçı 2022).

2.4.YAŞAMIN ANLAMI KAVRAMI

Yaşam anlamı kavramı 20 yy. başında W. Dilthey(1833-1911), E. Spranger (1882-1963), S. Freud (1856-1939), A. Adler (1870 -1937) ve A. N. Leontiev (1903-1979) eserlerinde anılmıştır (Pereira 2017). Freud’ a göre arzular, cinsellik ve hayatta kalma dürtüsü kişinin yaşamındaki itici güçtür. Bireyin hedeflediği arzularına ulaşması ve yeni bir hayat oluşturmalarını sağlayan bu itici, libidinal dürtüler **Eros** olarak tanımlamıştır. **Thanatos** ise ölüm dürtüsüdür. İnsan arzuladığı doyuma ulaşamadığında ölüm dürtüsü, başkalarına ve kendisine yıkıcılık davranışları göstermesine neden olabilir. Yaşam boyunca **Eros** ve **Thanatos** arasındaki bu savaş hep devam etmektedir.Bu, varoluşun zıtlıklar sonucunda kurduğu dengeyi oluşturur (<https://ethospsikoloji.com/yasam-ve-olum-durtusunun-ikili-dansi/> (Erişim Tarihi: 31.05.2023).

Felsefi olarak bireyin yaşamında anlam bulma ve bunun sorgulanması köklü bir tarihe sahiptir (Adler 2010). İnsan kendisini, çevresini anlamak için davranışsal ve bilişsel yöntemlerle bu güçlü isteğine ulaşmaya çalışmaktadır (Ryff and Singer 1998, Steger, Kashdan, Sullivan and Lorentz 2008). “*Yaşamın anlamı nedir?*” sorusu cevap bulması zor, genelde olumsuz yaşam tecrübeleri ile beliren ve bireyin farkında olmadan anlam arayışına girdiği sorudur (Adler 2014). Bu soruların ortaya çıkışı reddedebileceğimiz istekler değil, doğuştan sahip olduğumuz zorunlu isteklerdir. Yapılması gereken, içimizdeki bu isteğin ne amaçla ve kim tarafından konulduğuna ulaşamayacağımız durumunu kabul etmektir (Çalışkan 2020). Varoluşçulukta zaten önemli olan insanın “kendini tanımasını, özünü yaratmasını, benliğini kazanmasını” sağlamaktır. Geçtan’a göre insan yaşamadan önce yaşamı yoktu, varlığını tamamen kendi kendine oluşturarak yaşamına anlam veren insanın yine kendisiydi. Mevlana’nın “*Kendinden kalk, yola çık, kendine gel*” sözleri de bu kavrama ışık tutmaktadır (Yeşilçayır 2022).

1. İnsan yaşamı anlam içermektedir.
2. Yaşamı anlamlı kılmak ve amaçla doldurmak için insanın temel motivasyonu anlam aramaktır.
3. Anlam, insan acı içindeyken bile bulunabilir. Frankl yaşam anlamını üç basamakta ele almıştır (Frankl 2019a).

Frankl’a göre, anlam arayışı ve bir anlam oluşturma çabası bireyin yaşamındaki temel motivasyondur (Frankl 2019a). Bu bağlamda sahip olunan motivasyon yaşanan zor, olumsuz durumlarda dahi yaşama iç güdüsü gibi bireyi ayakta tutacaktır (Altıntaş ve Gültekin 2005). İnsanın hayatında anlama sahip olması yaşam doyumunu ve benlik saygısını da yükseltecektir (Yüksel 2012). Anlam arayışı bazen içsel bir gerilimi de tetikleyebilir. Bireyin ruh sağlığının ön koşulu, elde ettiği ve etmeyi hedeflediği iki nokta arasındaki gerilime dayanır. İhtiyaç duyulan stabil bir yaşam değil, gerilimleri mevcut, çaba gösterilecek, özgürce seçilen hedefleri ve amacı olan bir yaşamdır (Frankl 2019a, Karahan ve Sardoğan 2004, Altıntaş ve Gültekin 2005) . Hayatın anlamını bulmak için yapılması gereken “*Hayattan ne bekliyorum?*” yerine “*Hayat benden ne bekliyor?*” sorusunu sormaktır. Yaşamak sorgulanmaktan, bütün var oluşumuz cevap vermekten öte bir şey değildir (Frankl 2019b)

Bireyin yaşamındaki anlamın varlığı depresif, zorlayıcı duygularla kolayca baş edebilmesini sağlarken (Yüksel 2012) ulaşılması gereken hedefin hiçbir zaman mutluluk olmadığını Frankl “*Mutluluğa engel olan şey, “mutluluk arayışı”nın kendisidir. Bunu ne kadar çok hedefimiz yaparsak, bu hedeften de o kadar çok şaşarız*” şeklinde ifade etmiştir (Frankl 2019c). Fakat mutluluk ile anlam kavramlarını birbirinden ayırmak tam olarak mümkün değildir. Yaran (2020)’ın adölesanlarla yaptığı çalışmada, öğrencilerin mutluluk düzeyi arttıkça yaşam anlamı düzeyinin de arttığı; mutluluk düzeyleri ile yaşamın anlamı düzeyleri arttıkça akıllı telefon bağımlılık düzeylerinin azaldığı görülmüştür (Yaran 2020). Kaya (2021) lise öğrencileriyle yaptığı çalışmada, dijital oyun bağımlılıkları azaldıkça mutluluk ve yaşam anlamı düzeyinin arttığı; ayrıca mutluluk düzeyi arttıkça, yaşam anlamı düzeyinin de arttığı bulunmuştur (Kaya 2021). Vural (2021)’ın çalışmasında da , yaşam anlamı ile yaşam memnuniyeti, iyimserlik, mutluluk ve ruh sağlığının olumlu göstergeleriyle pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca yaşam anlamının depresyon, anksiyete ve stres ile negatif yönlü ve istatistiksel açıdan anlamlı ilişki gösterdiği ortaya konmuştur (Vural 2021)

Frankl’ın haz hakkındaki düşüncesine göre, bireyin motivasyonunun temeli haz duyma ve güç kazanma değil, varoluşsal anlamını keşfetmedir. Burada haz, yaşamın anlamına ulaşıldıktan sonra doğan sonuçtur (Çalışkan 2020) Bunun “*Hayatın tamamı hep daha fazla haz alma çabasından ibaret olsaydı ölüm gerçeğinin karşısında*

hayatımızın bir anlamı kalmazdı. Hayata anlam kazandırma noktasında hazzın hiçbir işlevi yoktur. Aynı zamanda haz duymak hayatın anlamını yok edecek bir durum da değildir” şeklinde vurgulamıştır (Frankl 2019b). Eğer bir birey yaşamının anlamını gerçekleştirme sürecinde demoralize edildi ise o zaman hazza ulaşma ve güç ile yetinmeye yönelir (Frankl 2018) Madde kullanımında da bireylerin ‘iyi hissetme’ durumu maddenin etkisinden ziyade, olumsuz duygulardan uzaklaşarak bir an önce hazza ulaşma motivasyonu ile açıklanabilir (Karaaslan 2017). Bu bağlamda anlam bulma ve bağımlılık (haza ulaşma boyutu) yapıcı madde kullanımı arasında ilişki bulunmuştur (Steger, Mann, Michels and Cooper 2009, Homan and Boyatzis 2010, Palfai, Ralston and Wright 2011, Nakash, Nagar, Barker and Lotan 2016, Csabonyi and Phillips 2017)

2.4.1. Adölesanda Yaşamın Anlamı

Adölesan dönemi bireyin kimliğini oluşturma, yaşam biçimini şekillendirme, sağlıklı olma ve benliğin anlamını bulma için çaba sarf ettiği bir süreçtir (Aslan ve Yeşildal 2003, Kaya ve Dalgıç 2021). Dünyada bulunmasının sebebini, varlığını nasıl idame ettireceğini ve bunların bir anlamının olduğunu bilen, yaşam anlamı olan adölesanlar, yaratıcı ve etkin düşünme becerileri olan bireylerdir (Tagay, Acar ve Nalbant 2016). Birçok sorunun yaşandığı bu dönemde adölesanın bir amaç ve anlama sahip olması, karşılaştığı kimlik krizini çözmesini, zihinsel ve ruhsal sağlığını iyileştirmesini, başkaları ile iletişimini ve kişisel gelişimini destekleyerek yetişkinliğe hazır olmasını etkilemektedir. Bu nedenle, bir ergenin hayatındaki anlam, yetişkinliğe başarılı bir geçişin kriterlerindendir (Rathi ve Rastogi 2007). Wong'un (1998) Kişisel Anlam Profiline göre, adölesanın anlam kaynakları; başarı, ilişki, din, kendini aşma, kendini kabul etme, yakınlık ve adil muameledir (Wong 1998). Bu bağlamda, hayatın amacı ve anlamını doğru olarak belirleyen adölesanlar yaşamı pozitif değerlendirebilmekte ve bu durumun mutluluk ile sonuçlanacağına inanmaktadırlar (Yüksel 2012, Zhang et al 2015). Öte yandan, adölesanın herhangi bir anlam içermeyen yaşamı onun için belirsiz, plansız, faydasız, beyhude ve amaçsız olacaktır. Bunun sonucunda harekete geçmek için motivasyonu olmadığı gibi eylemlerini tamamlamada zorlanacağı ve olumsuz bir ruh haline gireceği belirtilmektedir (Sezer 2012).

Adölesan dönemdeki mutluluk düzeyi ya da yaşam anlamının azalması, okul başarısının düşmesine, arkadaş ilişkilerinin bozulmasına, asosyal davranışların görülmesine neden olmaktadır. Bu durum adölesanlardaki birçok bağımlılık türü için riski arttırmaktadır (Kürtüncü, Uzun ve Ayoğlu 2015). Rathi ve Rastogi(2007) çalışmasında da yaşamı anlamlandırmanın sigara, alkol gibi bağımlılık yapıcı maddelerin kullanımı ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Rathi ve Rastogi 2007). Yurtdışında yapılmış bir çalışmada, adölesanların deneyimledikleri stresli olaylar ile madde kullanımları arasındaki ilişkide, kontrol kaybı ve anlamsızlığın aracı etkileri incelenmiştir. Sonuç olarak hissedilen kontrol kaybı ve anlamsızlığın, kontrol edilemeyen stres ve madde kullanımı arasındaki ilişkiye aracılık ettiği verisine ulaşılmıştır (Newcomb ve Harlow 1986). Arslantürk (2018)'ün sağlık alanında öğrenim gören 1160 üniversite öğrencisi ile yaptığı çalışmada, katılımcılar madde kullanmadıkları ve herhangi bir aktiviteye katıldıklarında, hayatı anlamlandırmaya yönelik kullandıkları yöntemleri arttırdıklarını bildirmişlerdir (Arslantürk 2018).

İnsanlar günlük yaşamda hastalık, doğal afet, ölüm, sosyal, ailevi ve ekonomik problemlerden dolayı olumsuz duygular deneyimleyebilir. Dünya üzerinde olumsuz yaşantıların tümü evrenseldir, benzer acıları başka yerlerde başka insanlar farklı yoğunluklarda yaşayabilir. Birey bunlardan anlam çıkararak, ailesinin ve yakınlarının sosyal desteği ile hem onların önemini kavrar hem de ilişkilerini güçlendirir. Kealy, Ben-David ve Cox (2020)' un genç yetişkinlerle yaptıkları çalışmada, yaşam anlamı ve erken dönem ebeveyn desteği arasındaki ilişkiye, iyimserlik ve kimlik bağlılığının aracılık ettiği sonucuna ulaşılmıştır (. Kealy, Ben-David and Cox 2020). Doğan (2020)'ın gaziler ve şehit yakınları ile gerçekleştirdiği çalışmada da katılımcıların %35'inin güç yaşam olayları sonrasında yaşamlarını anlamlandırabildikleri, %50'sinin ise yaşamlarını daha değerli gördükleri bulunmuştur. Katılımcılar anlam kaynaklarının din, milli değerler ve aileleri olduğunu belirtmiştir (Doğan 2020). Vural (2021)'ın nitel araştırma bulgularında da , katılımcılar anlam kaynağı olarak aile ve arkadaşlık ilişkilerini vurgulamışlardır (Vural 2021).

2.5.AİLE AİDİYETİ

2.5.1. Aidiyet Duygusu ve Aile Aidiyeti

Türk Dil Kurumu (TDK)'nda ait olma “ilgilendirmek, birinin olmak ve ona düşmek”; aidiyet ise “ait olmak, bir yere ya da kişiye bağlı veya ilişkili olmak” şeklinde tanımlanmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 02.05.2023). Aidiyet duygusu bireyin en büyük ihtiyaçlarından biridir. Öyle ki Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde fizyolojik ve güvenlik ihtiyacından hemen sonra gelmektedir. Duyulan ihtiyaç sadece duyguya yönelik değil, çevre ile olan deneyimleri de kapsamaktadır (Mavili ve ark 2014, Saki 2018, İşsever 2020). Aidiyet duygusu ile birey, dahil olma, bütünleşme, içerilme gibi eylemler için çaba gösterir. Dolayısıyla aidiyet hissi kişinin çevresiyle kurduğu doğrudan ya da dolaylı etkileşimlerinde somut olarak kendini gösterecektir (Arslan, Şahin ve Erkal 2019) Aidiyet duygusu dünyaya geline çevrede oluşabileceği gibi, yaşamın ilerleyen aşamalarında yapılan tercihler ile de gelişim gösterebilir (Alptekin 2011).

Bireyin doğumu ile fizyolojik, psikolojik ihtiyaçlarının karşılanarak bakımının sağlandığı; topluma yönelik değer ve yargıların kazandırıldığı; ferdi becerilerin, erdemlerin, öğretilerin ve ötekiler ile sosyalleşmenin gerçekleştirildiği en önemli yapı ailedir. Ölüme kadar olan yaşam sürecinde, aile bireyleri ile kurulan iletişimin etkileri her an kendini göstermektedir. Bu durumda, karşılıklı olumlu sosyal (prososyal) davranışlar, aile üyelerinin birbiri ile olan iletişiminin sağlıklı olmasını sağlayacaktır (Özdemir, Daşbaş ve Kesen 2020). Ailesi tarafından eylemlerine yönelik takdir ve destek gören bireyin bu paylaşımları ailesine duyduğu aidiyeti yükseltecektir (Karakeçili 2015). Bununla birlikte bireyin kendi biricikliğini, öznelliğini sergileyebilmesine ve kendini ifade edebilmesine ailesi tarafından fırsat verilmesi de aileye duyulan aidiyet hissini arttıracaktır (Babahanoğlu 2020). Yapılan bir çalışmada, ailelerinin yanında ağlayabildiğini, aileleri tarafından kıyaslanmadığını belirten bireylerin aile aidiyetlerinin de yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Özdemir ve ark 2020).

İnsanların sahip oldukları ve bekledikleri aidiyet duygusu ihtiyacının ilk karşılandığı ailede, aile aidiyetinin oluşmaması, bireyin toplum ve kendisi ile olan ilişkisini

zedeleyerek git gide yabancılaşmasına sebep olabilir. Bu durum , aile aidiyeti kavramı ile ruh sağlığı arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır (Aslantürk ve ark 2020). Tapan (2019)' ın yaptığı çalışmada, suça sürüklenen çocukların kendilik aidiyeti ve aile aidiyeti düzeylerinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çocuklarda aile yapılarının normal sosyal düzene sahip olmaması, suçluluk eylemlerini ve aile aidiyetlerinin olumsuz etkilenmesi sonucunu açıklayabilir (Tapan 2019).

Yaşamda bireyin karşılaştığı olumlu ve olumsuz duyguların bir çoğu aidiyetle ilişkilidir. Aidiyet hissinin karşılandığı çevrede birey mutlu, memnun, üretken, huzurlu vb. pozitif duyguları deneyimlerken; tersi durumda stres, üzüntü, umutsuzluk, depresyon ve yalnızlık gibi negatif duyguları deneyimleyebilir. Korkut ve Gençtürk (2020)' ün üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmada, aile aidiyeti ile yalnızlık arasında negatif yönlü ilişki bulunmuştur (Korkut ve Gençtürk 2020).

Sonuç olarak; aile ile kurulan sağlıklı ilişkiden doğacak aidiyet duygusu,bireyin sağlıklı yaşam davranışları geliştirmesine (Erözkan 2020), anlam ihtiyacını karşılamasına (Tarhan 2011), güven, öz saygı, öz-yeterlilik (Kızmaz 2006), sorunlarla baş etme becerisi kazanmasına, dolayısıyla ruh sağlığının korunmasına (Choenarom, Williams and Hagerty 2005) katkı sağlayacaktır.

2.5.2. Adölesanlarda Aile Aidiyeti ve Madde/Alkol Bağımlılığından Korunma

Adölesan dönemde aile ile kurulan ilişki, adölesanın kişilik gelişimini, davranışlarını ve yönelimlerini büyük oranda etkilemektedir. Yaşadığı toplum tarafından kendi kimliği ile kabul görmek yani aidiyet duyduğu yapılar tarafından sahiplenilmek ve onlar ile bütünleşebilmek adölesan için önemlidir. Bu duygunun öncelikle aile ile kurulan ilişki de gelişmesi beklenen bir durumdur. Literatür gözden geçirildiğinde, adölesanın ebeveynleri ile kurduğu ilişkinin niteliğinin aile aidiyetine katkı sağladığı söylenebilir (King, Boyd and Thorsen 2015, King and Boyd 2016). Bireyin bu ihtiyacı ailesi tarafından karşılanmadığında dış dünyaya yönelerek çeşitli eğilimler gösterecektir (Boyras 2022). Bu durum ergenlikte yoğun hissedilen yalnızlık duygusunun, onaylanma ve bulundukları grup tarafından kabul görme için gösterdikleri davranışların, aidiyet duygusu ile ilişkisini açıklayabilir (Avşar 2019). Durlanık ve Uzman (2022) Sakarya ilinde yaptığı çalışmada, ebeveynin eleştirel ve

yargılayıcı tutumu arttığında öğrencilerin aile aidiyetlerinin azaldığı bulunmuştur (Durlanık ve Uzman 2022).

Adölesan dönem başarılı şekilde geçirildiğinde, birey sonraki yaşantısında kendine güvenen ve emin bir kimlik yapısı ile varlığını devam ettirebilen bir kişi olacaktır (Kuşat 2003). Psikolojik ve sosyal problemlere karşı etkin baş etme becerileri gösterme ve güç kazanmada aile aidiyetinin rolü dikkat çekmektedir (McConnell, Shoda and Skulborstad 2012). Üniversite öğrencileri ile yapılan bir çalışmada, aile aidiyeti ile özgeci davranışlar arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişkinin olduğu (Özdemir ve ark 2020), başka bir çalışmada da aile aidiyeti yüksek olan öğrencilerin akademik başarılarının yüksek olduğu (Yusufoğlu ve Cerev 2019) görülmüştür. Dursun (2021)'nin suça sürüklenmiş çocuklarla yaptığı çalışmada, katılımcıların parçalanmış aileye sahip oldukları, okul terki ve disiplin cezası oranının, ebeveynlerinde suça sürüklenme ve madde kullanım oranlarının fazla olduğu sonuçları ortaya çıkmıştır. Katılımcıların aile aidiyetleri yükseldikçe güvenli bağlanma düzeylerinin de artması tüm bu yaşam tecrübelerine rağmen ailelerinden beklentilerinin olduğunu, aidiyet kavramının önemini ve olumlu etkilerini göstermektedir (Dursun 2021).

Aile aidiyeti bireyi, şiddet, emosyonel problemler, akademik başarısızlık (Crosnoe and Elder 2004, Cavanagh 2008), intihar (Lew et al 2020) erken cinsel ilişki, madde kullanımı vb. riskli davranışlara karşı korur (Sormunen, Goranskaya, Kirilina, Bykachev and Tossavainen 2018). Ayrıca madde kullanım olasılığını da azaltabilir (Wilkins, Myers, Kuehl, Bauman and Hertz 2018). Uçucu madde bağımlılığını etkileyen psikolojik nedenlerden bazıları; stresle baş etmede yetersizlik, olumsuz duygulanımdan kurtulma isteği, bir gruba ait olma isteği ve kendini güçlü hissetme şeklinde sıralanmıştır (Karaaslan 2017). Madde kullanımı ile birlikte aile bağlarındaki zayıflık ve aidiyet duygusunun eksikliği, bireyin yaşam doyumunu da etkilemektedir (Coyne Beasley 2017). Gülel ve Daşbaşı (2019)'ın suça sürüklenmiş 15-18 yaş aralığındaki 226 erkek adölesan ile yaptığı çalışmada, yaşam doyumunu arttıkça aile aidiyetinin, aile aidiyeti arttıkça da yaşam doyumunun arttığı bilgisine ulaşılmıştır (Gülel ve Daşbaşı 2019).

Bir başka perspektiften bakıldığında madde kullanımı ve bağımlılığı sonucunda ilk ve büyük darbeyi alan, aile içindeki aidiyet hissi olabilmektedir (<http://www.ogelk.net/Dosyadepo/aile.pdf> (Erişim tarihi:06.05.2023). Haslam, Jetten, Cruwys, Dingle ve Haslam (2018)'na göre bu durum aile içindeki madde kullanımı ya da bağımlılığı olan bireyler ile diğer aile üyeleri arasındaki ilişkide görülen sorunlar sonrası ortaya çıkan stigma ve ötekileştirmenin sonucudur (Haslam, Jetten, Cruwys, Dingle and Haslam 2018). Yapılan başka bir çalışmanın sonucuna göre , çevresindekiler tarafından stigmaya maruz kalan bireylerin aile aidiyeti zayıflamakta, bu nedenle toplumdan kaçmak için maddeye daha çok gereksinim duymaktadırlar (Beckwith, Best, Dingle, Perryman and Lubman 2015).

Bağımlılığının tedavi sürecinde aile içi iletişimin ve aidiyetin güçlü olması, temiz kalma ve rehabilitasyon basamaklarını olumlu yönde etkiler (Dilbaz ve ark. 2013). Adölesanların aile aidiyetinin yeterli olması, ruh sağlığı ve sosyal iyi oluşa hizmet ettiği gibi, madde bağımlılığından korunmalarında da önemlidir (Durlanık ve Uzman 2022).

2.6.ADÖLESANLARDA MADDE KULLANIMINDAN KORUNMA ÖZYETERLİLİĞİ, YAŞAMI ANLAMLANDIRMA VE AİLE AİDİYETLERİNDE HEMŞİRELİĞİN ROLÜ

Adölesan dönemi bireyin çocukluktan yetişkinliğe geçtiği; biyolojik, psikolojik, zihinsel ve sosyal anlamda gelişme,değişme yani olgunlaşma yaşadığı evredir. Aynı zamanda kendini gerçekleştirme, kimlik kazanma, geleceği planlama, varlığının anlamını bulma ve tercih dönemidir (Başar 1999). Ergenin bilişsel kazanımları, benliğini, akranlarını, aile üyelerini, toplumu ve dünyayı nasıl algıladığını etkilemektedir (Derman 2008). Madde bağımlılığı bu dönemde yaşanan olumsuzlukların sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Çam ve Engin 2014). Gelişen teknoloji ile madde türleri artmakta ve elde edilmesi kolaylaşmaktadır. Öte yandan yoksunluk belirtileri ortaya çıktığında maddeye ulaşım zor olsa da, bunun ile baş edemeyen kişi yeni alternatifler üretebilmektedir (Genç ve Taylan 2017). Adölesan bireyin döneme özgü karmaşık düşünce ve duygu yapısını anlamak, madde bağımlılığı

gibi riskli davranışların nedenlerini ve sonuçlarını bilmek sağlık alanında büyük sorumluluğu olan hemşirelik mesleğinin önemli amaçlarındandır.

Hemşirelik mesleği değişen dünyada birçok farklı problem ve kriz ile karşılaşmakta, bunlar ile baş etmek için stratejiler bulmak zorundadır. Hastanın fiziksel sorunlarını ve altta yatan duygularını yönetmede büyük sorumluluğu vardır (Öz ve Demiralp 2014). Bakım hemşireliğinin merkezi ve uygulamalarının temelini oluşturmaktadır (Sitzman and Watson 2013). Hemşire bireyi tanıdığı ve ona özgü özellikleri kabul ettiğinde, verdiği bakımın niteliği artacaktır. Hemşirelik bakımının felsefesi diğerini yargılamadan, kendine özgü tutum, düşünce ve değerleri ile kabul etmeyi içermektedir (Özbaş ve Gürhan 2020). Hemşire ile birey arasında kurulan güven ilişkisi, öz yeterliliğin artırılmasına, fiziksel ve ruhsal problemlerin çözümüne olanak sağlayacaktır (Adadioğlu ve Oğuz 2016). Profesyonel hemşirelik bakımında birey holistik yaklaşım ile değerlendirilir. Bu değerlendirme, en temel fizyolojik belirtiden, bir gereksinime yönelik olarak ortaya çıkan davranışa kadar bütün basamakları içermelidir. Bireyin geçmiş yaşam öyküsü, baş etme stratejileri ve bireysel özellikleri dikkate alınarak hemşirelik bakımı planlanmalıdır (Öz ve Demiralp 2014). Bağımlılar ile çalışan hemşireler verecekleri bakımı planlarken hemşirelik tanımlarını uluslararası standartlara göre belirlemelidirler.

2.6.1. Alkol ve Madde Kullanım Bozukluğu Olan Hastalara En Sık Kullanılan NANDA Hemşirelik Tanıları

2.7.1. Alan 1: Sağlığı Geliştirme

Sağlığını etkisizi yönetme

Sağlığını sürdürmede etkisizlik

Travma riski

Zehirlenme riski

2.6.2. Alan 2: Beslenme

Dengesiz beslenme: beden gereksiniminden az/fazla

Elektrolit dengesizliği riski

Karaciğer fonksiyonunda bozulma riski

2.6.3. Alan 3:Boşaltım

Konstipasyon

Diare

2.6.4. Alan 4:Aktivite /Egzersiz

Eğlence aktivitesinde eksiklik

Amaçsız gezinme

Evin bakımını sağlamada yetersizlik

Öz bakım eksikliği sendromu

Kendini ihmal etme

2.6.5. Alan 5:Aktivite/Dinlenme

Uykusuzluk (insomnia)

Uyku örüntüsünde bozulma

2.6.6. Alan 6:Algısal/Bilişsel

Çevreyi yorumlamada bozulma sendromu

Duyusal algılamada bozulma

Düşünce süreçlerinde bozulma

Bellekte bozulma

Sözel İletişimde bozulma

Karar vermede çatışma

Akut Konfüzyon

2.6.7. Alan 6:Benlik Algısı

Anksiyete

Güçsüzlük

İtibarın tehlikeye girmesi riski

Benlik saygısı düşüklüğü/Öz-güven azlığı

Karmaşık yas

Umutsuzluk

Yorgunluk

2.6.8. Alan 7: Rol ilişkileri

Acı çekme

Aile içi süreçlerinin devamlılığında bozulma

Disfonksiyonel aile süreçleri

Etkisiz rol performansı

Bozulmuş sosyal etkileşim

Sosyal izolasyon

Yalnızlık riski

2.6.9. Alan 8: Cinsellik

Cinsel işlevde bozulma

2.6.10. Alan 9: Baş Etme/Stres Toleransı

Etkisiz baş etme

Savunucu baş etme/ Etkisiz inkar

Kendine zarar verme riski

Şiddet riski: başkalarına/ kendine yönelik

2.6.11. Alan 10: Değer/İnanç

Manevi stres (ruhsal/dini)

Moral stres (ahlaki) (Townsend 2016, Herdman and Kamitsuru 2018).

Bağımlı bireyin bakımından sorumlu hemşireler sadece tedavide değil, bağımlılıktan koruma ve rehabilitasyon süreçlerinde de aktif rol oynamalıdır.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1.ARAŞTIRMANIN AMACI VE TİPİ

Bu araştırma adölesan dönemdeki bireylerin alkol ve madde bağımlılığından korunma öz-yeterliliklerine, yaşamı anlamlandırma ve aile aidiyetlerinin etkisini incelemek amacıyla kesitsel tipte tanımlayıcı bir araştırma olarak yürütülmüştür. Kesitsel araştırmalar belirli bir zamanın, belirli bir anına ilişkin veri toplayıp, değerlendirmek amacıyla yapılan çalışmalardır. Bunlar betimleyici, durum saptayan ya da ansal (anlık) araştırmalar olarak da nitelenebilir.

3.2.ARAŞTIRMA SORULARI

1. Adölesanların alkol ve madde bağımlılığından korunma öz-yeterlilikleri ile yaşamı anlamlandırma ve aile aidiyetleri arasında ilişki var mıdır?
2. Uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma üzerinde sosyo demografik özellikler, sigara, alkol ve yasaklı madde deneme/ kullanma özellikleri, yaşamda anlam arayışı ve aile aidiyeti etkili midir?
3. Baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma üzerinde sosyo demografik özellikler, sigara, alkol ve yasaklı madde deneme/ kullanma özellikleri, yaşamda anlam arayışı ve aile aidiyeti etkili midir?
4. Uyuşturucu/uyarıcı maddelerden korunmada sosyo demografik özellikler, sigara, alkol ve yasaklı madde deneme/ kullanma özellikleri, yaşamda anlam arayışı ve aile aidiyeti etkili midir?
5. Uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma üzerinde sosyo demografik özellikler, sigara, alkol ve yasaklı madde deneme/ kullanma özellikleri, yaşamda anlam arayışı ve aile aidiyeti etkili midir?

3.3.ARAŞTIRMA İZNİ

Araştırma için Sakarya Üniversitesi Tıp Fakültesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurul’undan 22.03.2021 tarihli E-71522473-050.01.04-20121-163 kayıt numarası ile onay alınmıştır (EK 1). Ayrıca, Düzce İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nden 21.12.2021 tarih E-10240236-20-39451585 sayı numarası ile gerekli izin alınmıştır (EK 2).Araştırmaya gönüllü katılan öğrencilerin ebeveynlerinden yazılı onamları istenmiştir(EK 3). Veli onamları alınan öğrencilere araştırma hakkında bilgilendirme yapılarak (EK 4) sözlü ve yazılı onamları alınmıştır (EK 5).

3.4.ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evrenini Düzce il merkezinde bulunan İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören dokuzuncu, onuncu, on birinci ve on ikinci sınıftaki toplam 12,880 öğrenci oluşturmaktadır. İl merkezinde 7 Anadolu Lisesi (öğrenci sayısı:3969),6 Mesleki ve Teknik Lise (öğrenci sayısı:4478) ,1 Fen Lisesi (öğrenci sayısı:346), 4 İmam Hatip Lisesi (öğrenci sayısı:2722), 2 Sağlık Meslek Lisesi (öğrenci sayısı:1069), 1 Güzel Sanatlar Lisesi (öğrenci sayısı:180) 1 Spor Lisesi (öğrenci sayısı:122) bulunmaktadır (Tablo 5).

Tablo 5. Düzce İl Merkezindeki Toplam Ortaöğretim Kurumları ve Öğrenci Sayıları

Tabaka	Okul Türü	Okul İsimleri	Öğrenci Sayısı
Tabaka 1	Anadolu Lisesi	Konuralp Anadolu Lisesi	249
		Beyciler Anadolu Lisesi	232
		Atatürk Anadolu Lisesi	464
		Düzce Turgut Özal Anadolu Lisesi	666
		Cumhuriyet Anadolu Lisesi	785
		Düzce Arsal Anadolu Lisesi	700
		Düzce 15 Temmuz Şehitler Anadolu Lisesi	873
Tabaka 2	Mesleki ve Teknik Lise	Düzce Borsa İstanbul Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	1339
		Düzce Fatih Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	436
		Düzce Yavuz Selim Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	605
		Düzce Zübeyde Hanım Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	667
		Düzce Mevlana Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	717
		Düzce Adnan Menderes Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	714
Tabaka 3	Fen Lisesi	Düzce Fen Lisesi	346
Tabaka 4	İmam Hatip Lisesi	Düzce Ömer Seyfettin Akdoğan Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi	1212
		Osman Kuyumcu Anadolu İmam Hatip Lisesi	718
		Mehmet Akif İnan Hafız Anadolu İmam Hatip Lisesi	563
		Düzce Anadolu İmam Hatip Lisesi	229
Tabaka 5	Sağlık Meslek Lisesi	Düzce İbn - i Sina Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	198
		Düzce Farabi Lisesi	871
Tabaka 6	Güzel Sanatlar Lisesi	Düzce Güzel Sanatlar Lisesi	180
	Spor Lisesi	Düzce Spor Lisesi	122
Toplam			

3.4.1. Araştırmaya Dahil Edilme Kriterleri

- 14-19 yaş aralığında olma
- Belirlenmiş okulların herhangi birinde eğitim alıyor olma
- Bilişsel bir bozukluğa sahip olmama
- Araştırmaya katılma konusunda gönüllü olma

3.4.2. Örneklem Büyüklüğü

Araştırmanın örneklem büyüklüğü, “*Evren Büyüklüğü Bilinen Örneklem Hesaplama Formülü*” ne göre belirlenmiş, tabakalı rastgele örneklem yöntemi olan *Neyman Dağıtımı* kullanılarak örneklem alınacak öğrenci sayısı 374 olarak hesaplanmıştır. Araştırma konusunun bireysel özellikler boyutu göz önünde tutularak örneklem sayısının iki katına (n=748) ulaşılması hedeflenmiştir.

Neyman Dağıtımı (En İyi Dağıtım)

$$n = \frac{(\sum N_h * s_h)^2}{N^2 * D^2 + \sum N_h s_h^2}$$

$$n_0 = \frac{N_h * s_h}{\sum N_h * s_h} * n$$

N_h = h tabakadaki birim sayısı

S_h = h tabakadaki standart sapma değeri

N = Kitledeki birim sayısı

d = Örneklem hatası (çalışmada $d=0,05$ olarak belirlenmiştir)

z = Tablo değeri= 1,96

D = Tahminin istenen varyansı

$$D = (d^2 / z^2)$$

$$n = \frac{(\sum N_h * s_h)^2}{N^2 * D^2 + \sum N_h s_h^2}$$

n = 374 örneklem sayısı bulunmuştur.

Okul türlerine göre (Mesleki ve Teknik Lise, Anadolu Lisesi, Fen Lisesi, Güzel Sanatlar ve Spor Lisesi, İmam Hatip Lisesi ve Sağlık Meslek Lisesi) tabakalandırma yapılmıştır. Her tabakanın ve her tabakayı oluşturan okulların evreni temsil etme oranı hesaplanmış; buna göre örneklem sayısının dağılımı Tablo 3.4.1’de verilmiştir.

Tabakalara dahil edilecek okullar kura yöntemi ile belirlenmiştir. Belirlenen okullardan örneklem alınacak öğrencileri belirlemede basit rastgele örneklem yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada 798 adölesandan toplanan verilerden gerekli

kriterleri sağlamayan 11 anket (eksik veri nedeniyle) çıkarılmıştır. Araştırmanın veri analizi 787 adölesanın anket cevapları üzerinden yapılmıştır (Tablo 6).

Tablo 6. Araştırmada Her Tabakadan Örneklemeye Alınan Öğrenci Sayıları

Okul Türü	Örneklemeye Dahil Edilecek Okul	Tabakadaki Öğrenci Sayısı	Tabaka Ağırlığı	Örneklemeye Alınacak Öğrenci Sayısı (2 Katı)	Yüzde (%)
Mesleki ve Teknik Lise	• Düzce Borsa İstanbul Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi • Düzce Zübeyde Hanım Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	4478	0,35	130 (260)	34,8
Anadolu Lisesi	• Cumhuriyet Anadolu Lisesi • Beyciler Anadolu Lisesi	3969	0,31	115 (230)	30,8
Fen Lisesi	• Düzce Fen Lisesi	346	0,03	10 (20)	2,7
Güzel Sanatlar Lisesi ve Spor Lisesi	• Düzce Spor Lisesi	302	0,02	9 (18)	2,3
İmam Hatip Lisesi	• Düzce Ömer Seyfettin Akdoğan Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi • Düzce Anadolu İmam Hatip Lisesi	2722	0,21	79 (158)	21,1
Sağlık Meslek Lisesi	• Düzce İbn - i Sina Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	1069	0,08	31 (62)	8,3
Toplam	9 tane okul	12,886		374 (748)	100

*Tabakalara dahil edilecek okullar kura yöntemi ile belirlenmiştir.

3.5.VERİLERİN TOPLANMASINDA KULLANILAN ARAÇLAR

Veriler alınan izinler sonrasında (EK 6), “Kişisel Bilgi Formu”, “Ergenler İçin Madde Bağımlılığından Korunma Öz- Yeterlilik Ölçeği”, “Yaşam Anlam Ölçeği Lise Formu” ve “Aile Aidiyeti Ölçeği” kullanılarak toplanmıştır.

3.5.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından literatür doğrultusunda geliştirilen, katılımcıların yaş, sınıf, ekonomik durum, anne- baba eğitim durumu gibi sosyodemografik özelliklerini belirlemeye yönelik ve adölesanlarda sigara, alkol ve madde kullanımına ait özellikleri içeren 31 açık ve kapalı uçlu sorudan oluşmaktadır (Yaman 2014b, Karataş , Kandemir , Kandemir ve Akın 2015, Akkuş, Karaca, Şener ve Ankaralı 2016) (EK 7).

3.5.2. Ergenler İçin Madde Bağımlılığından Korunma Öz- Yeterlilik Ölçeği

Ölçek Eker, Akkuş ve Kapısız (2013) tarafından lise öğrencilerinin madde bağımlılığından korunmaya yönelik öz-yeterlilik düzeylerini değerlendirmek amacıyla, Düzce Valiliği tarafından desteklenen Bağımlılığı Önlemede Akran Eğitimi Projesinin bir parçası olarak geliştirilmiştir. Başlangıçta belirlenen 28 maddelik ölçek gerekli kontroller sonrasında 24 madde olarak son halini almıştır. Ölçeğin puanlanması beşli likert değerlendirme (1: hiç emin değilim; 2: çok az eminim; 3: orta derecede eminim; 4: oldukça eminim; 5: son derece eminim) şeklinde yapılmıştır. Ölçekten alınabilecek minimum puan 23 ve maksimum puan 115'tir. Ölçekten alınan toplam puanın yüksek olması adölesanın madde bağımlılığından korunma öz-yeterliliğinin yüksek olduğu göstergesidir. Ölçek dört alt boyuttan oluşmaktadır: “uyuşturucu/ uyarıcı maddelerden uzak durma (3.,5.,6.,7.,8.,10.,11.,16.,17.,19.,20., ve 23. maddeler)”, “baskı altında iken uyuşturucu/ uyarıcı maddelerden uzak durma (18.,21.,22., ve 24. maddeler)”, “uyuşturucu/ uyarıcı maddeler konusunda yardım arama (12.,13.,14., ve 15. maddeler)” ve “uyuşturucu/ uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma (1.,2., ve 9. maddeler)”. Geçerlilik ve güvenirlilik çalışması Düzce ilinde 1100 (526 kız, 574 erkek) lise öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin Cronbach Alpha'nın sayısı 0,814 olarak bulunmuştur. Ölçeğin alt boyutlarının iç tutarlık katsayıları 0,45 ile 0,87 arasında değişmektedir (EK 8).

3.5.3. Yaşam Anlamı Ölçeği Lise Formu

Steger, Frazier, Oishi ve Kaler (2006) tarafından, yaşam içerisindeki anlamın varlığını değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. Toplam 10 maddeden oluşmaktadır. Yedili likert (1: kesinlikle doğru değil; 7: kesinlikle doğru) şeklinde derecelendirilmektedir. Ölçek birbirinden bağımsız iki alt boyuttan oluşmaktadır. Birinci boyut “yaşamda

anlamın varlığı (1., 4., 5., 6. ve 9. maddeler)’’ yaşamın anlamının farkında olduğunu ifade etmektedir. İkinci boyut “yaşamda anlam arayışı (2., 3., 7., 8. ve 10. maddeler)’’ yaşamın amacını sürekli şekilde arama halinde oluşu ifade etmektedir. Alt boyutlarından elde edilen yüksek puanlar katılımcının o alt boyuta dair niteliğinin yüksek olduğunu göstermektedir. Her alt boyuttan en düşük 5 en yüksek 35 puan alınmakta ve ölçeğin 9. maddesi ters puanlanmaktadır. Ölçeğin iç tutarlılık güvenirlik katsayıları mevcut anlam alt boyutu için 0,77, aranan anlam alt boyutu için 0,83 ve ölçeğin bütünü için 0,81 olarak bulunmuştur. YAÖ Türkçe geçerliliği Demirbaş (2010) tarafından 317 üniversite öğrencisi gerçekleştirdiği çalışma ile yapılmıştır. Çelik ve Gazioğlu (2015) tarafından yapılan geçerlilik ve güvenirlik çalışması ile üniversite öğrencilerinde olduğu gibi lise öğrencileri için de kullanılabilecek bir ölçek olduğu gösterilmektedir. (EK 9).

3.5.4. Aile Aidiyeti Ölçeği

Ölçek Mavili, Kesen ve Daşbaşı (2014) tarafından bireylerin aile aidiyetini belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek 17 maddeden oluşurken, maddelerin 13’ ü olumlu 4’ ü olumsuzdur. Beşli likert (1: tamamen katılmıyorum; 5: tamamen katılıyorum) şeklinde derecelendirilmektedir. Ölçeğin iki alt boyutu vardır. Birinci boyut “kendilik aidiyeti (1., 3., 4., 6., 7., 10., 11., 12.,13., 14., 15., ve 17. maddeler)’’ ikinci boyut “aile aidiyeti (2., 5., 8., 9., ve 16. Maddeler)’’ dir. Beşinci, 7., 9., ve 12. maddeler ters puanlanmakta ve alt boyutlardan alınan puan toplamı aile aidiyeti toplam puanını vermektedir. Toplam puan arttıkça aile aidiyetinin arttığı şeklinde yorumlanmaktadır. Ölçek geliştirme sürecinde 1579 üniversite öğrencisi ile çalışılmıştır. Literatür gözden geçirildiğinde ölçeğin lise öğrencilerinde kullanıldığı birçok çalışmanın olduğu görülmüştür (Günel ve Daşbaşı 2019, Dursun 2019; Avşar 2019, İlik 2019) Ölçeğin kendilik aidiyeti alt boyutu için Cronbach Alpha değeri 0,93, aile aidiyeti alt boyutu için 0,82, ölçeğin bütünü için ise 0,94 olarak bulunmuştur (EK 10).

3.6. VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Araştırmanın veri toplama süreci etik kurul onayı ve kurum izni sonrasında Aralık 2021- Haziran 2022 tarihleri arasında, belirlenmiş olan okullara gidilerek birebir

görüşmeler ile gerçekleştirilmiştir. Verilerin toplanması sırasında Covid-19 pandemisine yönelik önlemlere uyulmuştur. Eğitim öğretimin devam ettiği zaman dilimlerinde okul yönetimi ile görüşülerek ve öğretmenlere bilgi verilerek ders akışı aksatılmamaya çalışılmıştır. Okul içindeki sınıf belirleme süreci okul yönetimi tarafından müsaitlik durumu, sınıf mevcudu ve kura yöntemi uygulanarak gerçekleştirilmiştir. Uygulama öncesinde araştırma ve anketlere yönelik bilgiler öğrencilere verilmiştir. Anket doldurma esnasında öğrenciler tarafından yöneltilen sorular cevaplanmıştır. Katılımcıların sözlü/ yazılı onamları alınmıştır. Veri toplama formunun doldurulma süresi yaklaşık 15-20 dakika sürmüştür.

3.7.İSTATİKSEL DEĞERLENDİRME

Araştırma sürecinde elde edilen verilerin istatistiksel analizleri IBM SPSS Statistics 23 ve IBM SPSS AMOS 23 programları kullanılarak gerçekleştirilmiştir. İstatistiksel analizlerde araştırma verilerinde kategorik değişkenler için frekans dağılımı (sayı, yüzde), sayısal değişkenler için tanımlayıcı istatistikler (ortalama, standart sapma) kullanılmıştır. Kullanılan ölçeklerin güvenilirlik hesaplamalarında cronbach alfa değerinden yararlanılmıştır. Ölçekler arasındaki ilişkinin incelenmesinde pearson korelasyon analizinden, ergenler için madde bağımlılığında korunma öz-yeterlik ölçek boyutları üzerindeki etkili faktörlerin incelenmesinde çoklu doğrusal regresyon analizinden yararlanılmıştır. İstatistiksel anlamlılık için $p < 0,05$ değeri kabul edilmiştir.

3.8.ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bu araştırma Düzce merkezde bulunan İl Milli Eğitim Müdürlüğü' ne bağlı orta öğretim kurumlarında öğrenim gören, araştırmaya gönüllü olarak katılan adölesanlar ile sınırlıdır. Bulgular verilerin öz bildirime dayalı olması nedeniyle sınırlıdır.

4. BULGULAR

Bu bölümde, adölesan bireylerin alkol ve madde kullanımından korunma öz-yeterlilikleri ile yaşamı anlamlandırma ve aile aidiyetleri arasındaki ilişkiyi ve etkileyen faktörleri incelemek üzere Aralık 2021- Haziran 2022 tarihleri arasında, veri toplama sonucunda ulaşılan bulgular dört başlıkta ele alınmıştır:

- Öğrencilerin tanıtıcı özelliklerine ilişkin bulgular
- Öğrencilerin sigara, alkol ve yasaklı madde kullanımlarına ilişkin bilgiler
- Ölçeklere ait tanımlayıcı istatistikler
- Ölçekler arası ilişkiler
- Ergenler İçin Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterliliği Ölçeği puanları üzerinde-etkili faktörlerin incelenmesi

4.1.KATILIMCILARIN TANITICI ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Araştırma grubundaki öğrencilerin yaş ortalaması $16,46 \pm 1,30$ 'dur. Öğrencilerin %24,4' ü 9. sınıf, %29,1'i 10. sınıf, %21,3' ü 11. sınıf, %25,2' si 12. sınıf, %62,9' u kız % 37,1'i ise erkektir. Öğrencilerin %25,3'ü köy/ kasabada, %21,1'i ilçede, %53,6'sı ilde yaşamaktaydı.

Öğrencilerin kardeş sayılarına bakıldığında % 3,8'inin tek çocuk, %36,5'inin iki, %40,5'inin üç ve %19,2'sinin dört ve üzeri kardeşinin olduğu görülmüştür. Katılımcıların % 46,3' ü ailenin birinci, % 34,2' si ikinci, % 12,8'i üçüncü , % 6,7' si ise dört ve üzerindeki çocuğu oldukları belirlenmiştir.

Öğrenciler aile yapılarına göre incelendiklerinde %74,3'ünün çekirdek, %18,0'ının geniş ve %7,6'sının parçalanmış ailelerden geldiği bulunmuştur. Ailelerinin aylık

ortalama gelir durumlarına göre, katılımcıların %15,1'i gelirin giderden az, %57,1'i gelirin gidere eşit, %27,8'i ise gelirin giderden fazla olduğunu bildirmiştir.

Öğrencilerin annelerinin sosyo-demografik özellikleri incelendiğinde annesi hayatta olanların oranı %98,7 iken, vefat etmiş olanların oranı %1,3'tür. Öğrencilerin %2,4'ünün annelerinin eğitim düzeyi okur- yazar değilken, %4,7'si okur- yazar, %54,0'u ilköğretim, %28,7'si lise ve %10,2'si üniversite düzeyindedir. Öğrencilerin %34,3'ünün annesi bir işte çalışmakta, %65,7'si ise herhangi bir işte çalışmamaktadır.

Öğrencilerin babalarının sosyo-demografik özellikleri incelenmiştir. Babası hayatta olanların oranı %97,2 iken vefat etmiş olanların oranı %2,8'dir. Öğrencilerin %1,9'unun babası okuryazar değilken, %3,9'u okur- yazar, %40,8'i ilköğretim, %37,6'sı lise, % 15,8' i üniversite mezunudur. Öğrencilerin %90,3'ünün babası bir işte çalışmakta %9,7' si ise herhangi bir işte çalışmamaktadır (Tablo 7).

Tablo 7. Katılımcıların Tanıtıcı Özelliklerine İlişkin Bilgiler

		n	%		
Sınıf	9.sınıf	192	24,4		
	10.sınıf	229	29,1		
	11.sınıf	168	21,3		
	12.sınıf	198	25,2		
Yaş	(ort±ss)	16,46±1,30			
Cinsiyet	Kız	495	62,9		
	Erkek	292	37,1		
Yaşanılan yer	Köy/kasaba	199	25,3		
	İlçe	166	21,1		
	İl	422	53,6		
Kardeş sayısı	Bir	30	3,8		
	İki	287	36,5		
	Üç	319	40,5		
	Dört ve üzeri	151	19,2		
Kardeş sayısı	(ort±ss)	2,79±1,02			
Kaçınıcı çocuk	Bir	364	46,3		
	İki	269	34,2		
	Üç	101	12,8		
	Dört ve üzeri	53	6,7		
Kaçınıcı çocuk	(ort±ss)	1,81±1,02			
Aile tipi	Çekirdek aile	585	74,3		
	Geniş aile	142	18,0		
	Parçalanmış aile	60	7,6		
Aylık gelir	Gelir giderden az	119	15,1		
	Gelir gidere eşit	449	57,1		
	Gelir giderden fazla	219	27,8		
Anne	Yaşama durumu	Sağ	777	98,7	
		Ölü	10	1,3	
	Çalışma durumu	Çalışıyor	270	34,3	
		Çalışmıyor	517	65,7	
	Eğitim durumu	Okur-yazar değil	19	2,4	
		Okur-yazar	37	4,7	
		İlköğretim	425	54,0	
		Lise	226	28,7	
		Üniversite	80	10,2	
Baba	Yaşam durumu	Sağ	765	97,2	
		Ölü	22	2,8	
	Çalışma durumu	Çalışıyor	711	90,3	
		Çalışmıyor	76	9,7	
	Eğitim durumu	Okur-yazar değil	15	1,9	
		Okur-yazar	31	3,9	
		İlköğretim	321	40,8	
		Lise	296	37,6	
		Üniversite	124	15,8	

Öğrencilerin aileleri ile vakit geçirme düzeyleri incelendiğinde, nadir vakit geçirenlerin oranı %21,6 iken genellikle vakit geçirenlerin %48,8, sık sık vakit geçirenlerin ise %29,6'dır. Ailelerinin çocuklarına karşı tutumları incelenmiştir. Öğrencilerin %26,2'si aile tutumunu otoriter, %67,5'i aşırı ilgili, %6,4'ü ilgisiz olarak bildirmiştir. Öğrencilerin yaşadıkları herhangi bir problemi aileleriyle paylaşma durumları incelendiğinde, yaşadıkları problemi paylaşma durumuna %37,5'i hayır, %22,2' si evet, %40,3' ü kısmen cevabını vermiştir.

Öğrencilerin hobilelerinin varlığı incelendiğinde, %58,7'si bir hobisinin olduğunu, %16,3'ü herhangi bir hobiye sahip olmadığını, %25,0'i ise kısmen bir hobiye sahip olduğunu ifade etmiştir. Öğrencilerin geleceğe yönelik tutumlarına bakıldığında; %64,2'si hedeflerinin, %64,7'si hayallerinin, %45,7'si planlarının, %36,1' i umutlarının olduğunu belirtirken, %3,9' u hedeflerinin, %2,2'si hayallerinin, %3,7'si planlarının, %12,7'si umutlarının olmadığını bildirmiştir (Tablo 8).

Tablo 8. Katılımcıların Aile, Hobi ve Geleceğe Yönelik Özelliklerine İlişkin Bilgiler

		n	%
Aile ile vakit geçirme durumu	Nadiren	170	21,6
	Genellikle	384	48,8
	Sık sık	233	29,6
Aile tutumu	Otoriter	206	26,2
	Aşırı ilgili	531	67,5
	İlgisiz	50	6,4
Aile ile problem paylaşma	Evet	295	37,5
	Hayır	175	22,2
	Kısmen	317	40,3
Hobi	Evet	462	58,7
	Hayır	128	16,3
	Kısmen	197	25,0
Geleceğe yönelik	Hedeflerim var	505	64,2
	Hayallerim var	509	64,7
	Planlarım var	360	45,7
	Umudum var	284	36,1
	Hedeflerim yok	31	3,9
	Hayallerim yok	17	2,2
	Planlarım yok	29	3,7
	Umudum yok	100	12,7
	Diğer	58	7,4

4.2.ÖĞRENCİLERİN SİGARA, ALKOL VE MADDE KULLANIMINA DAİR BİLGİLER

Öğrencilerin sigara içmeyi deneme durumları incelenmiştir. Sigara içmeyi deneyen öğrencilerin oranı %39,9 iken, denemeyenlerin oranı % 60,1’dir. Aktif olarak sigara kullanan öğrencilerin oranı %18,9, sigarayı bazen kullananların oranı %24,9, aktif olarak kullanmayanların oranı ise % 56,3’ tür. Öğrencilerin sigara deneme/kullanma sebeplerine bakıldığında; %16,4’ü çevre ya da arkadaş gurubu etkisiyle, %12,1’inin

stres, üzüntü, endişe verici olaylardan, %22,5' inin merak ve heves, %6,9'u keyif ve zevk almak istemelerinden, %5,1'i ailesindeki bireylerin etkisinden, %1,5'i diğer sebeplerden kaynaklı olduğunu bildirmiştir.

Öğrencilerin alkol deneme durumları incelenmiştir. Alkol içmeyi deneyen öğrencilerin oranı %19,2 iken denemeyenlerin oranı % 80,8' dir. Alkol kullanımı aktif olan öğrencilerin oranı %8,6, alkolü bazen kullananların oranı %42,4, aktif olarak kullanmayanların oranı %49,0' dır. Öğrencilerin alkol deneme/kullanma sebeplerine bakıldığında; %6,9'u çevre ya da arkadaş gurubu, %3,8'i stres, üzüntü, endişe verici olaylardan, %11,7' si merak ve hevesten, %5,7' si keyif ve zevk almak istemelerinden, %0,8'inin ailesindeki bireylerin etkisinden, %0,8' inin diğer sebeplerden kaynaklı olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin yasaklı madde deneme durumları incelenmiştir. Yasaklı madde içmeyi deneyen öğrencilerin oranı %1,9 iken denemeyenlerin oranı % 98,1'dir. Yasaklı madde kullanımı aktif olan öğrencilerin oranı % 13,3, bazen kullananların oranı %13,3, aktif olarak kullanmayanların oranı % 73,3' tür. Öğrencilerin yasaklı madde deneme/kullanma sebepleri incelendiğinde; %0,5'i çevre ya da arkadaş gurubu etkisi ile %0,8' i stres, üzüntü, endişe verici olaylar nedeniyle kullandıklarını, %0,5'i merak ve hevesten, %0,6' sı keyif ve zevk almaktan, %0,3'ü ailesindeki bireylerin etkisinden, %0,1' inin diğer sebeplerden kaynaklandığı-bildirilmiştir (Tablo 9).

Tablo 9. Öğrencilerin Sigara, Alkol ve Madde Kullanımına Dair Bilgiler

		n	%
Sigara deneme durumu	Evet	314	39,9
	Hayır	473	60,1
Aktif sigara kullanma	Evet	66	18,9
	Bazen	87	24,9
	Hayır	197	56,3
Sigara kullanma sebepleri	Çevre ya da arkadaş grubu	129	16,4
	Stres, üzüntü, endişe verici olaylar	95	12,1
	Merak ve heves	177	22,5
	Keyif almak ve zevk	54	6,9
	Ailemdeki bireylerin etkisi ile	40	5,1
	Diğer	12	1,5
Alkol deneme durumu	Evet	151	19,2
	Hayır	636	80,8
Aktif alkol kullanma	Evet	13	8,6
	Bazen	64	42,4
	Hayır	74	49,0
Alkol kullanma sebepleri	Çevre ya da arkadaş grubu	54	6,9
	Stres, üzüntü, endişe verici olaylar	30	3,8
	Merak ve heves	92	11,7
	Keyif almak ve zevk	45	5,7
	Ailemdeki bireylerin etkisi ile	6	0,8
	Diğer	6	0,8
Madde deneme durumu	Evet	15	1,9
	Hayır	772	98,1
Aktif madde deneme	Evet	2	13,3
	Bazen	2	13,3
	Hayır	11	73,3
Madde kullanma sebepleri	Çevre ya da arkadaş grubu	4	0,5
	Stres, üzüntü, endişe verici olaylar	6	0,8
	Merak ve heves	4	0,5
	Keyif almak ve zevk	5	0,6
	Ailemdeki bireylerin etkisi ile	2	0,3
	Diğer	1	0,1

4.3.ÖLÇEKLERE AİT TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER

Araştırmada kullanılan tüm ölçeklerin ve alt gruplarının güvenirlikleri değerlendirilirken Cronbach's alfa sayılarına bakılmıştır. Ergenlerde Madde Bağımlılığından Korunma Öz- Yeterliliği Ölçeği (EMBKÖYÖ) cronbach alfa değeri 0,897, Yaşamda Anlam Ölçeği (YAÖ) cronbach alfa değeri 0,719, Aile Aidiyeti Ölçeği (AAÖ) cronbach alfa değeri ise 0,915 bulunmuştur (≥ 70) (Nunnally, 1978: 245-6) yüksektir (Tablo 10).

Öğrencilerin EMBKÖYÖ'den aldığı toplam puan ortalaması $99,74 \pm 14,77$ olarak hesaplanmıştır. Ölçek alt boyutları olan uyuşturucu/ uyarıcı maddelerden uzak durma, baskı altında iken uyuşturucu/ uyarıcı maddelerden uzak durma, uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama, uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olmaya ilişkin puan ortalamaları sırasıyla $54,35 \pm 8,08$, $18,13 \pm 3,07$, $14,56 \pm 4,59$ ve $12,71 \pm 2,62$ olarak bulunmuştur.

Yaşam Anlamı Ölçeğinin (YAÖ) toplam puan ortalaması $48,87 \pm 10,61$, yaşamda anlam arayışı ve yaşamda anlam varlığı alt boyutları puan ortalaması sırasıyla $24,7 \pm 7,54$ ve $24,17 \pm 7,42$ 'dir. Aile Aidiyeti Ölçeği (AAÖ) puan ortalamalarına bakıldığında toplam puan ortalamasının $65,08 \pm 13,5$, kendilik aidiyeti alt boyutu için $48,27 \pm 10,31$ ve aile aidiyeti alt boyutu için $16,81 \pm 4,05$ 'tir (Tablo 10).

Tablo 10. Ölçeklere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

	Cronbach alfa	$\bar{x} \pm \sigma$	Min.-Max.
Ergenler için madde bağımlılığından korunma öz-yeterlik ölçeği	0,897	99,74±14,77	23-115
Uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma	0,895	54,35±8,08	12-60
Baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma	0,593	18,13±3,07	4-20
Uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama	0,780	14,56±4,59	4-20
Uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma	0,636	12,71±2,62	3-15
Yaşamda anlam ölçeği	0,719	48,87±10,61	15-70
Yaşamda anlam arayışı	0,817	24,7±7,54	5-35
Yaşamda anlamın varlığı	0,794	24,17±7,42	5-35
Aile aidiyeti ölçeği	0,915	65,08±13,51	17-85
Kendilik aidiyeti	0,916	48,27±10,31	12-60
Aile aidiyeti	0,616	16,81±4,05	5-25

4.4.ÖLÇEKLER ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Katılımcıların Ergenler İçin Madde Bağımlılığından Korunma Öz- Yeterlilik Ölçeği ile Yaşam Anlamı Ölçeği ve Aile Aidiyeti Ölçeği arasındaki ilişki incelenmiştir. Ergenler için Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlik Ölçeği ile YAÖ ($r=0,194$; $p=0,000$) ve AAÖ ($r=0,294$; $p=0,000$) arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı derecede bir ilişki bulunmuştur ($p<0,05$). Ayrıca YAÖ ile AAÖ arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu görülmüştür ($r=0,355$; $p=0,000$), (Tablo 11).

Tablo 11. Ölçekler Arasındaki İlişki

		Ergenler için madde bağımlılığından korunma öz-yeterlik ölçeği	Yaşamda anlam ölçeği	Aile aidiyeti ölçeği
Ergenler için madde bağımlılığından korunma öz- yeterlik ölçeği	r	1	0,194	0,294
	p		0,000*	0,000*
Yaşamda anlam ölçeği	r		1	0,355
	p			0,000*
Aile aidiyeti ölçeği	r			1
	p			

4.5.ERGENLER İÇİN MADDE BAĞIMLILIĞINDAN KORUNMA ÖZ- YETERLİLİK ÖLÇEĞİ PUANLARI ÜZERİNDE ETKİLİ FAKTÖRLERİN İNCELENMESİ

Öğrencilerin Ergenler İçin Madde Bağımlılığından Korunma Öz- Yeterlilik Ölçeği puan türleri üzerinde etkili olan faktörler incelenmiş ve bu bölümde sunulmuştur.

4.5.1. Uyuşturucu/Uyarıcı Maddelerden Uzak Durma Üzerinde Etkili Faktörlerin İncelenmesi

Yaş, cinsiyet, gelir durumu, babanın yaşama durumu, aile tutumu, sigara ve alkol deneme durumu, yaşamda anlamın varlığı, kendilik aidiyeti ve aile aidiyeti boyutlarının uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma boyutunu istatistiksel boyutunu istatistiksel olarak anlamlı derecede yordadığı görülmüştür ($F=16,352$, $p<0,001$, $R^2=0,174$).

Öğrencilerin yaşındaki 1 birimlik artış uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma boyutunda 0,628 birim artışa neden olmaktadır. Kız öğrencilerin uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma boyut skoru erkeklere göre 1,785 birim, geliri giderine eşit olanların geliri giderinden az olanlara göre 1,642 birim daha fazladır. Öte yandan, babası sağ olan öğrencilerin uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma boyut skoru sağ olmayanlara göre 4,395 birim, aile tutumu aşırı ilgili olanların otoriter olanlara göre 1,767 birim daha fazla bulunmuştur.

Ayrıca sigara ve alkol kullanımını denemeyenlerin uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma boyut skorunun deneyenlere göre sırasıyla 2,457 ve 2,484 birim daha fazla olduğu saptanmıştır.

Uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma üzerinde aile aidiyeti ve yaşamda anlam ölçeğinin etkisi incelenmiştir. Buna göre kendilik aidiyeti ve yaşamda anlam alt boyutlarındaki 1 birimlik artış uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma boyutunda sırasıyla 0,212 ve 0,136 birim artışa sebep olur iken aile aidiyeti boyutundaki bir birim artışın 0,197 birim azalışa neden olduğu görülmüştür (Tablo 12).

Tablo 12. Uyuşturucu/Uyarıcı Maddelerden Uzak Durma Üzerinde Etkili Faktörlerin İncelenmesi

	Standardize olmayan katsayı		Standardize katsayı	t	p	95,0% CI	
	B	Std. Error	Beta			Alt sınır	Üst sınır
(Sabit)	34,456	4,375		7,876	0,000	25,868	43,044
Yaş	0,628	0,209	0,101	3,002	0,003	0,217	1,038
Cinsiyet	-1,785	0,572	-0,107	-3,123	0,002	-2,908	-0,663
Gelir eşit/az	-1,642	0,539	-0,101	-3,044	0,002	-2,701	-0,583
Baba yaşam durumu	-4,395	1,611	-0,090	-2,728	0,007	-7,559	-1,232
Aşırı ilgili/otoriter	-1,767	0,653	-0,102	-2,704	0,007	-3,049	-0,484
Sigara deneme durumu	2,457	0,619	0,149	3,968	0,000	1,241	3,672
Alkol deneme durumu	2,484	0,768	0,121	3,233	0,001	0,976	3,993
Yaşamda anlamın varlığı	0,136	0,041	0,125	3,278	0,001	0,055	0,217
Kendilik aidiyeti	0,212	0,041	0,271	5,217	0,000	0,132	0,292
Aile aidiyeti	-0,197	0,095	-0,099	-2,076	0,038	-0,383	-0,011

($F=16,352$, $p<0,001$, $R^2=0,174$)

4.5.2. Baskı Altında İken Uyuşturucu/Uyarıcı Maddelerden Uzak Durma Üzerinde Etkili Faktörlerin İncelenmesi

Öğrencilerin yaş, aile tutumu, gelir durumu, baba yaşama durumu, sigara ve alkol deneme durumu kendilik aidiyeti, aile aidiyeti ve yaşamda anlamın varlığı boyutları baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma boyutunu istatistiksel olarak anlamlı derecede yordadığı görülmüştür ($F=28,230$, $p<0,001$, $R^2=0,153$).

Öğrencilerin yaşındaki 1 birimlik artış baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma boyutunda 0,225 birim artışa neden olmaktadır. Ekonomik düzeyleri geliri giderine eşit olan öğrencilerin baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma boyut skoru geliri giderinden az olanlara göre 0,470 birim, babası sağ olan öğrencilerin babası vefat etmiş öğrencilere göre 1,732 birim, aile tutumu aşırı ilgili olan öğrencilerin otoriter aile tutumuna sahip olan öğrencilere göre 0,624 birim daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Öte yandan sigara ve alkol kullanımını denemeyen öğrencilerin baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma boyut skoru deneyen öğrencilere göre sırasıyla 0,950 ve 0,707 birim daha fazla olduğu bulunmuştur.

Baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma üzerinde aile aidiyeti ve yaşamda anlam ölçeğinin etkisi incelenmiştir. Kendilik aidiyetinde 1 birimlik artış baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma boyutunda 0,072 birim artışa sebep olurken aile aidiyeti ve yaşamda anlamın varlığı boyutunda 1 birimlik artışın sırasıyla 0,078 ve 0,061 birim azalışa neden olduğu tespit edilmiştir (Tablo 13).

Tablo 13. Baskı Altında İken Uyuşturucu/ Uyarıcı Maddelerden Uzak Durma Üzerinde Etkili Faktörlerin İncelenmesi

	Standardize olmayan katsayı		Standardize katsayı	t	p	95,0% CI	
	B	Std. Error	Beta			Alt sınır	Üst sınır
(Sabit)	10,449	1,664		6,280	0,000	7,183	13,715
Yaş	0,225	0,081	0,095	2,798	0,005	0,067	0,384
Gelir eşit/az	-0,470	0,207	-0,076	-2,269	0,024	-0,877	-0,063
Baba yaşam durumu	-1,732	0,621	-0,093	-2,789	0,005	-2,952	-0,513
Aşırı ilgili/otoriter	-0,624	0,251	-0,095	-2,481	0,013	-1,117	-0,130
Sigara deneme durumu	0,950	0,238	0,152	3,993	0,000	0,483	1,417
Alkol deneme durumu	0,707	0,294	0,091	2,401	0,017	0,129	1,284
Yaşamda anlamın varlığı	0,061	0,016	0,147	3,874	0,000	0,030	0,092
Kendilik aidiyeti	0,072	0,016	0,242	4,588	0,000	0,041	0,103
Aile aidiyeti	-0,078	0,036	-0,103	-2,134	0,033	-0,149	-0,006

($F=28,230$, $p<0,001$, $R^2=0,153$)

4.5.3. Uyuşturucu/Uyarıcı Maddeler Konusunda Yardım Arama Üzerinde Etkili Faktörlerin İncelenmesi

Öğrencilerin aile ile vakit geçirme durumunun, sigara deneme durumu, kendilik aidiyeti ve yaşamda anlamın varlığı boyutları, uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama boyutunu istatistiksel olarak anlamlı derecede yordadığı görülmüştür ($F=33,307$, $p<0,001$, $R^2=0,146$).

Ailesi ile nadiren vakit geçiren öğrencilerin uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama boyut skoru sık sık vakit geçiren öğrencilere göre 0,805 birim, sigara kullanımını denemeyen öğrencilerin deneyen öğrencilere göre 0,912 birim daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama üzerinde aile aidiyeti ve yaşamda anlam ölçeğinin etkisi incelenmiştir. Öğrencilerin kendilik aidiyetinde ve yaşamda anlamın varlığı boyutlarındaki 1 birimlik artış uyuşturucu/uyarıcı maddeler

konusunda yardım arama boyutunda sırasıyla 0,099 ve 0,085 birim artışa sebep olduğu saptanmıştır (Tablo 14).

Tablo 14. Uyuşturucu/Uyarıcı Maddeler Konusunda Yardım Arama Üzerinde Etkili Faktörlerin İncelenmesi

	Standardize olmayan katsayı		Standardize katsayı	t	p	95,0% CI	
	B	Std. Error	Beta			Alt sınır	Üst sınır
(Sabit)	6,025	,839		7,178	0,000	4,377	7,672
Sık sık/nadiren	0,805	0,354	0,080	2,277	0,023	0,111	10,499
Sigara deneme durumu	0,912	0,320	0,097	2,853	0,004	0,284	10,539
Yaşamda anlamın varlığı	0,085	0,023	0,138	3,657	0,000	0,040	0,131
Kendilik aidiyeti	0,099	0,018	0,222	5,599	0,000	0,064	0,133
Yaşamda anlamın varlığı	0,085	0,023	0,138	3,657	0,000	0,040	0,131

($F=33,307$, $p<0,001$, $R^2=0,146$)

4.5.4. Uyuşturucu/Uyarıcı Maddeler Konusunda Arkadaşına Destek Olma Üzerinde Etkili Faktörlerin İncelenmesi

Öğrencilerin yaş, yaşadıkları yer, alkol deneme durumu ve kendilik aidiyeti boyutu durumunun uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma boyutunu istatistiksel olarak anlamlı derecede yordadığı görülmüştür ($F=8,502$, $p<0,001$, $R^2=0,042$).

Öğrencilerin yaşlarındaki 1 birimlik artış uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma boyutunda 0,174 birim artışa neden olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Köy/kasabada yaşayan öğrencilerin uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma boyut skoru ilde yaşayan öğrencilere göre 0,363 birim, alkol kullanımını denemeyen öğrencilerin deneyen öğrencilere göre 0,850 birim daha fazla olduğu hesaplanmıştır.

Uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma üzerinde aile aidiyeti ve yaşamda anlam ölçeğinin etkisi incelenmiştir. Öğrencilerin kendilik aidiyetinde 1

birimlik artış uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma boyutunda 0,025 birim artışa sebep olduğu saptanmıştır (Tablo 15).

Tablo 15. Uyuşturucu/Uyarıcı Maddeler Konusunda Arkadaşına Destek Olma Üzerinde Etkili Faktörlerin İncelenmesi

	Standardize olmayan katsayı		Standardize katsayı	t	p	95,0% CI	
	B	Std. Error	Beta			Alt sınır	Üst sınır
(Sabit)	9,983	1,374		7,267	0,000	7,286	12,679
Yaş	0,174	0,072	0,086	2,414	0,016	0,033	0,316
İl/köy-kasaba	0,363	0,184	0,069	1,973	0,049	0,002	0,725
Alkol deneme durumu	-0,850	0,240	-0,128	-3,540	0,000	-1,321	-0,379
Kendilik aidiyeti	0,025	0,009	0,098	2,759	0,006	0,007	0,043

($F=8,502$, $p<0,001$, $R^2=0,042$)

5. TARTIŞMA

Bu bölümde adölesan dönemindeki lise öğrencilerinin alkol ve madde bağımlılığından korunma öz-yeterliliklerinde yaşamı anlamlandırma ve aile aidiyetlerinin etkisini değerlendirmek amacıyla yapılan araştırmamızda ulaşılan bulgular literatür bilgisi doğrultusunda tartışılmıştır.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) adölesan dönemini, insanın gelişim evrelerinden eşsiz zaman dilimi ve sağlıklı yaşamın ilk adımlarının atılması için kritik bir (10-19) yaş süreci olarak tanımlamıştır. (https://www.who.int/health-topics/adolescent-health#tab=tab_1DSÖ (Erişim Tarihi: 03.04.2023).

Araştırmaya dahil edilen adölesanların yaş ortalamaları $16,46 \pm 1,30$, sınıf dağılımları birbirine yakındır. Çoğunluğu kızlardan (%62,9) oluşurken, ilde yaşayanlar grubun yarısından fazlasıdır (%53,6). Adölesanların büyük çoğunluğu(%74,3) çekirdek aileye sahiptir. Ebeveynlerin eğitimi çoğunlukla ilköğretim düzeyinde olup, annelerin %65,7'si-babaların %90,3'ü çalışmaktadır. Adölesanlar genellikle aileleri ile vakit geçirdiklerini, aile tutumlarının aşırı ilgili olduğunu ve yaşadıkları herhangi bir problemi aileleleri ile kısmen paylaştıklarını ifade etmektedir. Adölesanların yarısından fazlasının (%58,7) bir hobisi vardır. Geleceğe yönelik görüşleri yüksek oranda olumlu olmakla birlikte umudunun olmadığını belirten grubun oranı (%12,7)dir

Adölesanların sigara deneme/ kullanma sebeplerinden en önmelisi merak ve heves iken bunu çevre ya da arkadaş grubu etkisi ve stres, üzüntü, endişe verici olaylar yaşamak takip etmektedir. Alkol deneme/ kullanma sebeplerinde ilk iki sıra aynı iken onları keyif almak ve zevk izlemektedir. Yasaklı madde deneme/ kullanma sebeplerinde ise ilk sırayı stres, üzüntü, endişe verici olaylar almakta bunu keyif alma, çevre ya da arkadaş grubunun etkisi, merak ve heves takip etmektedir.

5.1.ÖĞRENCİLERİN SİGARA, ALKOL VE MADDE KULLANIM BİLGİLERİNE YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI

Öğrencilerin sigara kullanma durumları incelenmiştir. Sigara içmeyi deneyen öğrencilerin oranı %39,9 iken, denemeyenlerin oranı % 60,1'dir. Aktif olarak sigara kullanan öğrencilerin oranı %18,9, sigarayı bazen kullananların oranı %24,9, aktif olarak kullanmayanların oranı % 56,3' tür. Alkol ve Diğer Uyuşturucular Üzerine Avrupa Okul Araştırma Projesi (The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs) ESPAD 2019 raporunun sonuçlarına göre öğrencilerin %41'inin hayatları boyunca hiç sigara içmeyi denemedikleri; %15 ile İzlanda'nın en düşük, %58 ile Slovakya'nın en yüksek orana sahip olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Aynı zamanda öğrencilerin %20'sinin son 30 gün içinde sigara kullandığı; %32 ile Bulgaristan ve %31 ile Romanya'nın en yüksek, %5.1 ile İzlanda'nın en düşük orana sahip olduğu görülmüştür (http://www.espad.org/sites/espad.org/files/2020.3878_EN_04.pdf (Erişim Tarihi: 15.02.2023) . Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2019 sağlık araştırması raporunda, 15 yaş ve üzeri tütün ürünleri kullanan bireylerin cinsiyet ve yaşa göre dağılımına bakıldığında,-15-24 yaş grubunda hiç sigara kullanmayanlar %74, ara sıra kullananlar %3,3, her gün kullananlar %18,1 , daha önce kullanmış olanlar %2,7 olarak bildirilmiştir (<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Türkiye-Saglik-Arastirmasi-2019-33661> (Erişim Tarihi: 12.02.2023). Edirne (2011)' de lise öğrencileri ile yapılan çalışmada, ergenler arasında yaşam boyu en az bir kez sigara kullanma oranı %29,3, düzenli aktif sigara kullanma oranı ise %10,8 olarak bulunmuştur(Eneçcan, Şahin, Erdal, Aktürk ve Kara 2011). Bilgiç (2013)'in 9. ve 10. sınıf lise öğrencileri ile yaptığı çalışmada, öğrencilerin %76,3'ü herhangi bir tütün ürünü kullanmazken %23,7'si bir tütün ürünü kullanmakta, kullananların %50,6'sı sigara, %22,8'i nargile içmektedir (Bilgiç 2013). Gerçek ve Özcan (2015)' in 249 öğrenciyle gerçekleştirdiği araştırmada kız öğrencilerin ; %38'inin hiç sigara kullanmadığı, %10'unun bir kez denediği, %2'sinin sigara kullandığı, erkek öğrencilerin; %19'unun hiç sigara kullanmadığı,

%6'sının bir kez denediği, %10'unun sigara kullandığı bildirilmiştir (Gerçek ve Özcan 2015). Ergenlerin fiziksel aktivite ve sigara kullanma durumlarının duygu durum ve anksiyete ile ilişkisine yönelik çalışmada da katılımcıların %36,09'u sigara kullanırken, %63,91'inin kullanmadığı bulunmuştur (Fidancı ve ark 2016). Fransa (2016)'da 14-20 yaş arası 5069 adölesan ile yapılmış olan çalışmada katılımcıların %68,1'inin hayatlarında en az bir kez sigara içmeyi denedikleri belirtilmiştir (Ali et al 2016). Tayvan (2021)'da 5879 öğrenci ile yapılan çalışmada da sigara kullanmayan kız ve erkek öğrencilerin oranları sırasıyla %97,8 ve %94 iken sigara kullanan kız ve erkek öğrencilerin oranı sırasıyla %2,2 ve %6,0'dır (Lee et al 2021). Kanada (2022)'da 12-17 yaş arası 55,629 öğrenci ile yapılmış longitudinal çalışmada adölesanların %95,7'sinin sigara kullanmadığı, %3,6'sının yaşamları boyunca toplamda 100 ve son 30 gün içinde hiç sigara kullanmadıkları görülmüştür (Irvine, Lee, Janssen and Leatherdale 2022). Literatürle karşılaştırıldığında sigara kullanmayı deneme durumu bizim çalışmamızda daha yüksek bulunmuştur. Sigara kullanımının en kritik evrelerini “sigara içmeyi denemek” ya da “ilk sigarayı içmek” oluşturmaktadır (Aslan 2005). Sigaranın ekonomik açıdan daha ucuz ve ulaşılabilirlik açısından kolay elde ediliyor olması adölesanın riskli davranışlarında ilk tercih ettiği madde olmasına sebep olabilmektedir. Ergenler sigara kullanmayı birçok sebeple deneyebilmektedir. Aktif kullanım ve kullanıma ait sonuçlar, bazı çalışmalara göre yüksek iken bazı çalışmalarla aynı orandadır. Bu sonuçlara göre ergenlerin sigara kullanmayı sıklıkla denemelerinin bağımlılık döngüsünü başlamasına ve ciddi oranda aktif kullanıma yol açtığı söylenebilir.

Öğrencilerin sigara deneme/kullanma sebeplerine bakıldığında; %22,5'inin merak ve heves, %16,4'ünün çevre ya da arkadaş grubunun etkisinden, %12,1'inin stres, üzüntü, endişe verici olaylardan, %6,9'unun keyif ve zevk almak istemelerinden, %5,1'inin ailesindeki bireylerin etkisinden, %1,5'inin ise diğer sebeplerden kaynaklandığı bulunmuştur. Ergenlik evresinde adölesanın büyüdüğünü ispatlama, otoriteye başkaldırma, anksiyetesini azaltarak kendini daha iyi hissetme, özenme (Karalezli 2017), merak ve arkadaş etkisi vb. nedenler, hayatının geri kalanını sigara içicisi olarak devam ettirmesine sebep olmaktadır (Aslan 2005). Bektaş ve Öztürk (2008)'ün adölesanların sigara ve madde kullanımı hakkındaki bilgi düzeyleri ve kullanım oranlarını belirlemek için yaptıkları çalışmada, sigara kullanan adölesanların %89'u

sigaraya başlamalarında arkadaşlarının, % 72'si merakın, %67'si arkadaş grubuna ait olmanın ve %65'i ebeveynlerinin sigara içmesinin etken olduğunu bildirmiştir (Bektaş ve Öztürk 2008). Ulukol ve Doğan (2010)'ın 391 adölesanla yaptıkları çalışmada, sigara kullanan ve denemiş olan 32 öğrenci ile görüşülmüş, sigarayı içme nedenleri arasında merak, arkadaş etkisi ve kendini iyi hissetme ihtiyacı diğer faktörlerden daha etkili bulunmuştur (Ulukol ve Doğan 2010). Çorum ilinde 63 adölesan ile yapılan araştırmada adölesanların %41,3'ü arkadaşlarının etkisiyle, %34,9'u stres, %15,9'u da merak nedeniyle sigara içtiklerini belirtmiştir (Özakar 2013). Tokat ilinde 1069 ortaokul ve lise öğrencisinin dahil edildiği ve sigara kullanmayı etkileyen faktörlerin incelendiği çalışmada, sigara içmeye başlama nedenleri sorulduğunda, sigara içenlerin %42,4'ü 'merak ettiğim için', %28,3'ü 'can sıkıntısı nedeniyle', %23,9'u 'sinirlendiğim için', %22,8'i 'arkadaşlarım içtiği için', %16,3'ü 'arkadaşlarım ısrar ettiği için', %14,1'i 'rahatlamak için', %12'si 'sorunlarımdan uzaklaşmak için', %7,6'sı 'eğlenmek için' yanıtını vermiştir (Emekdar ve ark 2017). Kara, Adana ve Türkol (2018) araştırmasında öğrencilerin sigaraya başlama nedenleri sorulduğunda; %22,3' ü arkadaş etkisi, %12,0'ı denemek, %11,0' ı eğlenmek, %11,0'ı sıkıntılardan kurtulmak ve %6,0'ı aile etkisiyle olduğunu belirtmiştir (Kara, Adana ve Türkol 2018). Güney Kore'de adölesanların sigara kullanmalarında, arkadaş ortamı, sigara kullanan arkadaşın varlığı, damgalanma ve otokontrolün azlığı kız ve erkek öğrencilerde sigara kullanıma sebep olan ortak faktörler olarak ortaya çıkmıştır (Chun ve Chung 2013). Kuzey Kıbrıs Türkiye Cumhuriyeti (KKTC)'nde üniversite öğrencileri ile yapılan çalışmada da, sigara-alkol deneyenler aile ortamlarını daha olumsuz algıladıklarını belirtmiştir (Akfert, Çakıcı ve Çakıcı 2009). Araştırmamızda ilk sırayı merak ve heves alırken diğer çalışmaların çoğunda arkadaş etkisi öne çıkmaktadır. Bunun nedeni teknolojinin ve dünyadaki değişimin etkisi ile adölesan dönemdeki gençlerde merak, haz, ben merkezilik gibi algı ve davranışların giderek akran ilişkilerinin yerini alması olabilir. Ancak literatür kapsamlı biçimde tarandığında adölesanın sigara kullanmasını etkileyen faktörlerin sıralamasının değişebildiği de görülmektedir.

Öğrencilerin alkol deneme durumları incelenmiştir. Alkol içmeyi deneyen öğrencilerin oranı %19,2 iken denemeyenlerin oranı % 80,8'dir. Alkol kullanımı aktif olan öğrencilerin oranı %8,6, alkolü bazen kullananların %42,4, aktif olarak kullanmayanların ise %49,0' dır. Alkol ve Diğer Uyuşturucular Üzerine Avrupa Okul

Araştırma Projesi (ESPAD) 2019 raporuna göre %29 ile Kosova ve %37 ile İzlanda dışındaki ülkelerin tamamında öğrencilerin yarıdan fazlasının alkolü bir kez denediği sonucuna ulaşılmıştır. Çekya %95 ile en yüksek orana sahiptir. Son 30 gün içerisinde alkol kullanma oranı ortalaması tüm ülkeler için %47 olup, en düşük oran %10 ile Kosova ve %11 ile İzlanda iken; en yüksek oran %74 ile Danimarka olarak karşımıza çıkmaktadır. İntoksikasyon oranları incelendiğinde ESPAD ülkelerinin ortalaması %13 iken, en yüksek orana %40 ile Danimarka'nın, en düşük orana ise %2.7 ile Kosova'nın sahip olduğu bildirilmiştir (http://www.espad.org/sites/espad.org/files/2020.3878_EN_04.pdf (Erişim Tarihi:15.02.2023)). Türkiye'de 15-24 yaş arasındaki bireylerin %16,4 'ünün alkol kullandığı bildirilmiştir. (<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Saglik-Arastirmasi-2019-3366> (Erişim Tarihi: 12.02.2023)). Canbulat ve Yıldız (2011)' ın İstanbul Şişli' de bulunan Anadolu lisesinde öğrenim gören öğrenciler ile yaptığı araştırmada, öğrencilerin yaşam boyu kullanma oranı %27,4, halen alkol kullananların oranının %10.4, hiç alkol kullanmayanların oranının %62,2 olduğu belirlenmiştir (Canbulat ve Yıldız 2011). Adölesanların riskli sağlık davranışlarını inceleyen çalışmada yaşam boyu alkol kullanma oranı %52,1 iken son bir ayda aktif alkol kullanma oranı %25,4 olarak bulunmuştur (Eneçcan ve ark 2011). İran'da 856 sokak çocuğu ile yapılan çalışmada katılımcıların %16,6'sı aktif olarak, yaklaşık %60'ı ise son üç ay içinde alkol kullandığını bildirmiştir (Roshanfekar, Ali, Noorozi, Bahrami ve Vameghi 2202). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nun 2019 raporunda hanehalkı tüketim harcamalarında alkollü içecekler, sigara ve tütün açısından İstanbul'un %20,1 oranla ilk sırada olduğu ,bunu sırasıyla %5,8 ile Batı Marmara (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli), %5,2 ile Batı Karadeniz'in (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova) takip ettiği bulunmuştur ([https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Tuketim-Harcamasi-\(Bolgesel\)-2019-33594](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Tuketim-Harcamasi-(Bolgesel)-2019-33594) (Erişim Tarihi: 10.03.2023)). Literatürde adölesanların alkol deneme ve kullanımına yönelik bulgular araştırmamıza göre daha yüksek bulunmuştur. Uluslararası çalışmalarda alkol kullanım oranlarının daha fazla bulunması genel olarak yaşam tarzı ve kültürel farklılıklarla açıklanabilir. Ülkemizde kullanım oranları ile ilgili bölgelere göre farklılıkların bulunmasında da toplumun eğitim düzeyinin ve yaşam biçiminin etkisi olabilir.

Öğrencilerin alkol deneme/kullanma sebeplerine bakıldığında; %11,7' si merak ve hevesten, %6,9'u çevre ya da arkadaş grubunun etkisi ile, %5,7' si keyif ve zevk almak istemelerinden, %3,8'i stres, üzüntü, endişe verici olaylardan, %0,8'inin ailesindeki bireylerin etkisinden ve %0,8' inin ise diğer sebeplerden kaynaklandığı görülmüştür. Adölesanlar merak, kendini daha iyi hissetme, stresi azaltma, büyüdüğünü ya da grubun bir parçası olduğunu hissedebilmek için ya da sadece arkadaş ısrarı nedeniyle de alkol ya da uyuşturucu kullanmayı denemektedirler (Erginöz 2008, Paiva, Amoyal, Nicole, Johnson and Prochaska 2014). Karatay ve Kubilay (2004)'ın 380 lise öğrencisiyle yaptığı araştırmada, katılımcılar alkol içme nedenlerini %47,3 oranında merak, özentî, %43,2 özel gün ve %9,5' i ise arkadaş baskısı olarak bildirmiştir (Karatay ve Kubilay 2004). Öncü ve Yiğit (2019)'ın çalışan adölesanlarla gerçekleştirdiği çalışmada alkol kullanma nedeni çoğunlukla merak etme kaynaklı olurken bunu stres, arkadaş önerisi, özenme ve diğer faktörler izlemektedir (Öncü ve Yiğit 2019). İtalya'da 12-15 yaş aralığındaki adölesanlar ile gerçekleştirilen çalışmada hayatlarında en az 1 kez alkol kullandıklarını dile getirenlerin oranı %69,8 olup, en sık kullanma nedenleri %33,5 ile kutlama veya parti amaçlı, %23,3 ile sorunlardan uzaklaşmak olarak bildirilmiştir (Zucco , Montesano , Esposito , Bianco and Nobile 2017). Hatay ilinde 1278 lise öğrencisinin katıldığı araştırmada, öğrenciler son 12 ayda en sık alkollü içki kullanım nedenlerini %13,9'u partileri ve kutlamaları daha iyi hale getirmesi, %13,8'i verdiği hissin sevilmesi, %13,3'ü üzgün veya endişeli olduklarında iyi gelmesi ve %12,9'u eğlenceli olması olarak ifade etmiştir (Yüce 2019). Çalışmamızda merak ve hevesin en yüksek orana sahip olması literatür ile benzerlik göstermektedir. Bunu arkadaş etkisi, keyif alma ve olumsuz olaylar deneyimleme etkilerinin varlığı şeklindeki sıralama da literatür ile benzer bulunmuştur. İtalya ve Hatay ilinde alkol kullanım nedenlerinde birinci sırayı parti ve kutlamalar gibi sosyal etkinliklerin alması, İtalyan ve Türk kültüründeki farklılıklara ve Hatay ilinin çok kültürlü bir nüfusa sahip olmasına bağlanabilir.

Öğrencilerin yasaklı madde deneme durumları incelenmiştir.Yasaklı madde içmeyi deneyen öğrencilerin oranı %1,9 iken denemeyenlerin oranı % 98,1'dir. Yasaklı maddeyi aktif kullanan öğrencilerin oranı %13,3, bazen kullananların %13,3 ve aktif kullanmayanların oranı ise % 73,3' tür. Küresel çapta incelendiğinde 2016 yılında hayatında en az bir kez uyuşturucu madde kullanmış , 15-64 yaş grubunda yaklaşık

275 milyon kişinin olduğu; 2017 yılında 15-16 yaş arası 13,8 milyon gencin esrar kullandığı bildirilmektedir

(https://www.unodc.org/wdr2018/prelaunch/WDR18_Booklet_1_EXSUM.pdf

,(Erişim Tarihi: 15.02.2023). Alkol ve Diğer Uyuşturucular Üzerine Avrupa Okul Araştırma Projesi (ESPAD) raporunda öğrencilerin %17'si yaşamlarında herhangi bir yasadışı maddeyi en az bir kez kullandıklarını bildirmişlerdir. Kosova %4,2 oran ile en düşük, Çekya ise %29 ile en yüksek yüzdeye sahiptir

(http://www.espad.org/sites/espad.org/files/2020.3878_EN_04.pdf (Erişim Tarihi:

15.02.2023). Türkiye (2018)'nin genel nüfusta tütün, alkol ve madde kullanımına yönelik tutum ve davranış araştırmasına göre, çalışmaya katılanların %3,1'i; 15-24 yaş grubu bireylerin de %35,4'ü hayatında en az bir kere madde kullanmıştır

(<https://www.narkotik.pol.tr/kurumlar/narkotik.pol.tr/Duyurular/T%C3%9CRK%C4%B0YE%E2%80%99DE%20GENEL%20N%C3%9CFUSTA%20T%C3%9CT%C3%9CN%20ALKOL%20VE%20MADDE%20KULLANIMINA%20Y%C3%96NEL%C4%B0K%20TUTUM%20VE%20DAVRANI%C5%9E%20ARA%C5%9ETIRMASI.pdf> (Erişim Tarihi: 15.02.2023). Erdamar ve Kurupınar (2014)'ın öğrencilerin

madde kullanma sıklıklarını inceledikleri çalışmada % 4.2'sinin uçucu madde kullandığı, bunların % 17.4'ünün yalnızca denediği, % 8.7'sinin ise her zaman kullandığı görülmüştür (Erdamar ve Kurupınar 2014). Üniversite öğrencileriyle yapılmış çalışmada en az bir kez madde kullanmış olan öğrencilerin oranı %13,5 olarak bulunmuştur (Atlam ve Yüncü 2017). Çalışmaya katılan adölesanların yasaklı madde deneme ve aktif kullanım sonuçlarının literatüre göre daha düşük bulunmasının nedeni katılımcıların sosyodemografik ve kültürel yapılarının farklılığı olabilir.

Öğrencilerin yasaklı madde deneme/kullanma sebepleri incelendiğinde; %0,8' i stres, üzüntü, endişe verici olaylardan, %0,6' sı keyif ve zevk almaktan, %0,5'i çevre ya da arkadaş gurubu etkisinden, %0,5'i merak ve hevesten, %0,3'ü ailesindeki bireylerin etkisinden ve %0,1' inin diğer sebeplerden kaynaklandığı belirlenmiştir. Görgülü (2019)'ün tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri almış, madde kullanım davranışı olan bireylerin yaşam deneyimlerini araştırdığı nitel çalışmada, katılımcılar onları madde kullanımına iten risk faktörlerini; aile sistemi, adölesan dönem, akran ve arkadaş etkisi, stres ve baş etme mekanizmasında zayıflık, önemli bir kişinin kaybı ve yas, madde kullanım davranışının yaygın olduğu sosyal bir çevrede yaşama, maddeye ulaşılabilirlik

ve merak duygusu olarak sıralamışlardır (Görgülü 2019).Psikoaktif madde kullanım bozukluğu tanısı almış 18-24 yaş arası bireylerle yapılan çalışmada madde kullanım nedenleri %40,20 oranla özentisi ve merak, %27,24 keyif ve zevk alma, %14,29 başkalarının ısrarı ve isteği, %11,30 sorunlarla baş etme, %6,98 kendini ifade edebilme ve rahatlama olarak bulunmuştur (Küçük 2019). Madde kullanımını bildiren kişiler ile yapılan çalışmada raporunda nedenleri; %33,8 merak, %18,2 özenme, %16,5 kişisel sorunlar, %13,4 arkadaş ısrarı, %8,8 aile içi sorunlar, %8,6 eğlence/ keyif, %0,4 başka hastalıklar ve %0,2 internet/sosyal medya/televizyon/sinema olarak sıralanmıştır (<http://www.narkotik.pol.tr/kurumlar/narkotik.pol.tr/TUB%C4%B0M/2021-Türkiye-Uyusturucu-Raporu.pdf> (Erişim Tarihi: 19.02.2023). Lise öğrencileriyle yapılan başka bir çalışmada da, katılımcılar uyuşturucu maddeye başlama nedenlerini % 45,2'si üzüntü, % 31'i merak , % 14,2'si arkadaş ısrarı, % 4,8'i eğlenmek ve % 4,8'i ise özentisi olduğunu bildirmiştir (Nazlıcan, Ersoy, Akbaba ve Kurt 2018). Araştırmamızda madde kullanım nedenleri arasında en fazla stres, üzüntü, endişe verici olayların öne çıkması, yakın tarihte dünyada ve ülkemizde Covid-19 pandemisi ve doğal afetler (depresyon, sel, vb.) gibi durumların deneyimlenmiş olması ile ilişkilendirilebilir. Bunu keyif ve zevk için kullanımın takip etmesi ise bu olumsuz yaşantılardan geçici de olsa uzaklaşma ve rahatlama gereksinimi ile açıklanabilir.

5.2.ÖLÇEK PUANLARINA YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI

Öğrencilerin Madde Bağımlılığından Korunma Öz- Yeterliliği Ölçeğinden (EMBKÖYÖ) aldıkları toplam puan ortalaması $99,74 \pm 14,77$ olarak bulunmuştur. Ölçek alt boyutları olan uyuşturucu/ uyarıcı maddelerden uzak durma, baskı altında iken uyuşturucu/ uyarıcı maddelerden uzak durma, uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama, uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma puan ortalamaları sırasıyla $54,35 \pm 8,08$, $18,13 \pm 3,07$, $14,56 \pm 4,59$ ve $12,71 \pm 2,62$ olarak bulunmuştur. Altundağ (2021)'in lise öğrencileri ile yaptığı çalışmada madde bağımlılığından korunma öz-yeterlilik toplam puan ortalaması $40,56 \pm 15,91$, uyuşturucu/ uyarıcı maddelerden uzak durma boyutu ortalaması $18,06 \pm 8,57$, baskı altında iken uyuşturucu/ uyarıcı maddelerden uzak durma boyutu ortalaması

6,28±3,52, uyuşturucu/ uyarıcı maddeler konusunda yardım arama boyutu ortalaması 7,91±4,08, uyuşturucu / uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına yardımcı olma boyutu puan ortalaması ise 5,01±2,7'dir (Altundağ 2021). Bir mesleki eğitim merkezinde bulunan 120 adölesan ile gerçekleştirilen çalışmada madde bağımlılığından korunma öz-yeterlilik toplam puan ortalaması 76,47±28,31, uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma alt boyutu puan ortalaması 40,51±15,55, baskı altındayken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma puan ortalaması 13,44±5,71, uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama puan ortalaması 12,88±5,19, uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma alt boyut puan ortalaması ise 9,64±3,8'dir (Ayhan, Genç ve Türkmen 2021). Sivas ilinde 911 lise öğrencisi ile yapılan araştırmada madde bağımlılığından korunma öz-yeterlilik toplam puan ortalaması 100,49±18,97, uyuşturucu/ uyarıcı maddelerden uzak durma boyutu puan ortalaması 51.42±10.81, baskı altındayken uyuşturucu/ uyarıcı maddelerden uzak durma puan ortalaması 17,45±3,84, uyuşturucu/ uyarıcı maddeler konusunda yardım arama puan ortalaması 15,37±4,33 ve uyuşturucu/ uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma boyutu puan ortalaması ise 12.41±2.93'tür (Uzun ve Kelleci 2018). Araştırmamızda elde edilen madde bağımlılığından korunma öz-yeterlilik ölçeğinin alt boyutlarının puan ortalamaları ve toplam puan ortalaması, ortalamasının üzerinde bir değere sahiptir. Uzun ve Kelleci'nin sonuçlarına çok yakın olmakla birlikte diğer çalışma sonuçlarından daha yüksek puan ortalamasına ulaşılmasında, madde kullanımına yönelik sivil toplum kuruluşları ve devlet kurumlarında koruyucu projelerin artmasının etkisi olabilir. Düzce ili bu projelerin aktif olarak uygulandığı iller arasındadır.

Yaşam Anlamı Ölçeğinin (YAÖ) toplam puan ortalaması 48,87±10,61 , yaşamda anlam arayışı ve yaşamda anlam varlığı alt boyutlarının puan ortalamaları sırasıyla 24,7±7,54 ve 24,17±7,42'dir. Adölesanlarda akıllı telefon bağımlılığının mutluluk ve yaşam anlamı düzeyine etkisini araştıran çalışmada öğrencilerin YAÖ toplam puan ortalaması 51.56±11.65, yaşamda anlam arayışı ve yaşamda anlam varlığı boyutlarının puan ortalamaları 25.78±6.54 ve 25.78±6.88'dir (Yaran, 2020). Küçük (2019) tarafından yapılan çalışmada YAÖ toplam puan ortalaması 4.28±0.68 iken, yaşamda anlam varlığı boyutu 3.10±1.57, yaşamda anlam arayışı boyutu puan ortalaması 5.47±1.04' tür (Küçük 2019). Sarıkaya ve Öztürk (2017)'ün Alkol ve Madde Tedavi

Merkezi (AMATEM)'nde tedavi gören 30 erkek olgu ile yaptığı çalışmada YAÖ toplam puan ortalaması $45,53 \pm 11,29$, yaşamda anlam varlığı boyutu $22,50 \pm 8,06$, yaşamda anlam arayışı boyutu puan ortalaması ise $23,00 \pm 8,79$ olarak bulunmuştur (Sarıkaya ve Öztürk 2017). Bireyin yaşam anlamına sahip olup olmaması onun zorlu durumlarla baş edebilmesini ve hayata karşı duruşunu şekillendirmektedir (Yüksel 2012). Araştırmamızda ki adölesanların yaşam anlamı ölçeği toplam puan ortalaması orta düzeyde olup, yaşamda anlamın varlığı ve anlam arayışı alt boyutlarının puan ortalamaları da birbirine yakındır. Alt boyut puan ortalamalarının birbirine yakın olması, adölesan dönemin en belirgin özelliklerinden olan eleştirme ve sorgulamanın yoğunluğuna bağlanabilir. Araştırmamızla karşılaştırıldığında Küçük (2019), Sarıkaya ve Öztürk (2017)'ün YAÖ puan ortalamalarının daha düşük bulunmasının nedeni bu çalışmalardaki örneklem grubunun madde kullanan veya tedaviye başvuran bireylerden, bizim örneklemimizin ise sağlıklı adölesanlardan seçilmiş olmasıdır.

Aile Aidiyeti Ölçeği (AAÖ) puan ortalamalarına bakıldığında toplam puan ortalaması $65,08 \pm 13,5$ iken kendilik aidiyeti alt boyutu $48,27 \pm 10,31$ ve aile aidiyeti alt boyutu için $16,81 \pm 4,05$ 'tir. Gülel ve Daşbaşı (2019)'ın 15-18 arası 226 erkek adölesanla gerçekleştirdikleri çalışmada AAÖ toplam puan ortalaması $66,93 \pm 15,49$, kendilik aidiyeti $49,31 \pm 12,21$ ve aile aidiyeti alt boyut puan ortalamaları $17,62 \pm 4,04$ olarak bulunmuştur (Gülel ve Daşbaşı 2019). Erözkan (2020) üniversite öğrencileri ile gerçekleştirdiği çalışmada aile aidiyetinin sağlıklı yaşam biçimi davranışlarına etkisini incelemiş, AAÖ toplam puan ortalamasını $69,88 \pm 12,28$, kendilik aidiyeti ve aile aidiyeti alt boyut puan ortalamalarını sırasıyla $51,49 \pm 9,38$, $18,39 \pm 3,69$ olarak bulmuştur (Erözkan 2020). Babahanoğlu (2020) madde kullanımı sebebiyle denetimli serbestlik kararı verilen 18-23 yaş arası erkeklerle yaptığı araştırmada, AAÖ toplam puan ortalamasını $67,84 \pm 10,6$, kendilik aidiyeti $49,76 \pm 8,21$ ve aile aidiyeti alt boyut puan ortalamalarını ise $18,08 \pm 3,36$ bulmuştur (Babahanoğlu 2020). Aile bağları ve aidiyet duygusu yaşamdaki sorunlara karşı dayanma gücünü ve mücadele etme azmini arttırmaktadır. (Mavili ve ark 2014). Adölesan dönem her ne kadar özerkliğin kazanılmaya çalışıldığı bir evre olsa da aile aidiyetinin ve bağlılığının önem ve etkisinin devam ettiği söylenebilir (Morsünbül ve Çok 2011). Araştırmamıza katılan adölesanların aile aidiyetlerinin ortalamadan yüksek değere sahip olduğu görülmektedir. Literatürle kıyaslandığında araştırmamızda elde edilen AAÖ toplam

puan ortalaması daha düşük bulunmuştur. Foa (1974) göre aile aidiyeti: sevgi ve saygı görme, yaşam için gerekli ihtiyaçlar ve konforun sağlanması, öğretiler ve iletişimin sağlanması, bireysel maddi ve mal varlığı imkanlarının sunulmasının etkili faktörler olduğunu belirtmiştir (Babahanoğlu 2020). Gülel ve Daşbaş (2019)'ın çalışma sonucunun araştırmamız sonucundan yüksek bulunması, örneklem gurplarının suça sürüklenmiş ve %36,3'ünün ebeveyninin cezaevi öyküsü bulunmuş çocuklardan oluşması ; katılımcıların olumsuz yaşam deneyimleri ile aile desteğine daha çok ihtiyaç duymaları ile ilişkilendirilebilir. Erözkan ve Babahanoğlu'nun AAÖ toplam puan ortalamalarının araştırmamıza göre daha yüksek olması bu çalışmalardaki yaş ortalamasının (20,1±1,61 ve 29,48±7,63) bizim araştırmamızdaki ortalamadan (16,46±1,30) yüksek olması ile ilişkili olabilir. Boyraz (2022)'ın çalışmasında da bu sonuçları destekler biçimde yaş azaldıkça aile aidiyetinin de azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

5.3.ÖLÇEKLER ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİNE YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI

Adölesan dönemde, öznel (öz güven, benlik saygısının yüksekliği, atılganlık, öz-yeterlilik vb.), ailesel (destekleyici, ekonomik konfora sahip, ergen ile yakın ilişkili aile bağları) ve çevresel (çevrede bulunan bireyler, okullar, yardımcı kuruluşlar) faktörler bağımlılık yapıcı maddelerin kullanımından korunmada oldukça önemlidir (Saka 2017). Bununla birlikte yaşamda anlamın varlığının bireyin madde kullanımı ve bağımlılığı ile ilişkili olduğu da bilinmektedir (Rathi and Rastogi 2007, Demirbaş 2010, Krok 2015). Araştırmamızda yapılan çoklu regresyon analizi sonuçlarına göre yaşam anlamı ve aile aidiyetinin, ergenlerin madde bağımlılığından korunma öz yeterliliğini yordadığı bulunmuştur. Arslan ve Balkıs (2016)'ın ergenlerle yaptığı çalışmada, öz yeterliliğin problemli davranışları doğrudan yordadığı sonucuna ulaşılmıştır (Arslan ve Balkıs 2016). Sargent ve ark (2002)'nin yaptığı çalışmada, ailesinde ruhsal bozukluk ya da bağımlılık öyküsü olan depresif kişilerin alkol kötüye kullanımında, aile aidiyetinin önemli bir etkisi olduğu tespit edilmiştir (Sargent et al 2002). Şen (2015)'nin yaptığı çalışmada, ergenlerin madde bağımlılığından korunma

öz-yeterlilikleri üzerinde sahip olduğu değerlerin yordayıcı etkisi bulunmuştur (Şen 2015). Bir başka çalışmada da öz-yeterlilik inancının, aile, arkadaş ve diğer önemli kişilerden algılanan sosyal destek tarafından pozitif olarak etkilendiği verisine ulaşılmıştır (Çavuş 2009). Adölesanlarda sağlığı geliştirme ve yaşamda anlam arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmada, adölesanın yaşamda anlam varlığı ve anlam arayışının sağlığı geliştirme tutumlarını dikkate değer şekilde yordadığı görülmüştür (Özdemir ve Bülbül 2023). Yıldırım ve Uslu (2023)'nin çalışmasında, bireyin yaşamda anlam bulma düzeyinin artması ile madde bağımlılığı arasında negatif yönde bir ilişki olduğu belirtilmektedir. (Yıldırım ve Uslu 2023). Adölesan bireyin birçok farklı amaca ve kişisel değere (öz saygı, güven, öz-yeterlilik, haz, aile, aidiyet vb.) sahip olması, fiziksel ve ruhsal sağlığını (Diener 2000) koruduğu gibi yaşamı anlamlandırmasına da olanak sağlayacaktır (Emhan ve Çayır 2010). Adölesanın sahip olduğu öz-yeterlilik, alkol ve madde kullanımından korunmasında etkilidir. Bu dönemde bireyin öz yeterliliğinin oluşması ve geliştirilmesinde yaşamı anlamlandırabilme ve ailesine duyduğu aidiyet hissi önemlidir. Araştırmamız sonucunun bağımlılıktan koruma, tedavi ve rehabilitasyon basamaklarında uygulanabilecek planlamaları desteklediği söylenebilir.

İnsanın yaşamında anlam bulma süreci ve ihtiyacı evrensel iken, yaşamının amacı ve anlamı öznedir. Yaşamı anlamlandırabilme ve amaca sahip olma yeteneğinin destekleyici faktörlerinden biri de değerlerine, mesleğine, topluma, kültüre ve ailesine karşı duyduğu aidiyet hissidir (Mavili ve ark 2014). Kişinin yaşamını, bulunduğu çevreyi anlamlandırması ve bunların bir parçası olabilmesi ailenin bireye desteğini, değerlerini, kültürel kaynaklarını yani aidiyet hissini aktarmasına bağlıdır (Yaşın ve Demir 2020). Yaşın ve Demir (2020) 'in helikopter ebeveyne sahibi y kuşağı bireyler ile yaptığı çalışmada, katılımcılar kendilerini gerçekleştiremediklerini, sorumluluk alma ve yaşam becerilerini güçlendirmede başarısız olduklarını ve aidiyet sorunları deneyimlediklerini bununla birlikte iş hayatı ve genel hayatları konusunda mutlu olmadıkları belirtmişlerdir (Yaşın ve Demir 2020). Yapılan başka çalışmada, ergen katılımcıların ahlaki olgunluklarının aile aidiyetlerinin artmasıyla arttığı sonucuna ulaşılmıştır (Özyürek ve Nehir 2021). Ahlaki olgunluk gibi inanç sistemleri , insanların yaşamlarını anlamlandırabilme ve rehber olabilme açısından önemlidir (Kaya ve Aydın 2011). Araştırmamız sonucunda adölesanın madde bağımlılığından

korunmasında pozitif etkisi bulunan yaşam anlamı ve aile adiyeti kavramlarının, kendi aralarındaki ilişkide de var olduğu tespit edilmiştir. Adölesanın özü ile ilgili olan yaşam anlamının oluşmasında deneyimleri önemlidir. Aile fizyolojik, psikolojik, sosyal ve spirütüel alanlarda tecrübelerin ilk kaynağıdır. Bu bağlamda aile ile adölesanın ilişkisinde aidiyet hissinin olmasının, onların deneyimlerini etkilediği gibi, bunlar ile biçimlenen yaşamın anlamını da etkilemesi beklenmektedir.

İnsanın yaşamında anlam bulma süreci ve ihtiyacı evrensel iken, yaşamının amacı ve anlamı öznedir. Yaşamı anlamlandırabilme ve amaca sahip olma yeteneğinin destekleyici faktörlerinden biri de değerlerine, mesleğine, topluma, kültüre ve ailesine karşı duyduğu aidiyet hissidir (Mavili ve ark 2014). Öte yandan yaşamını, bulunduğu çevreyi anlamlandırması ve bunların bir parçası olabilmesi de ailenin bireye desteğini, değerlerini, kültürel kaynaklarını yani aidiyet hissinin aktarmasına bağlıdır (Yaşın ve Demir 2020). Yaşın ve Demir (2020) 'in helikopter ebeveyne sahibi y kuşağı bireyler ile yaptığı çalışmada, katılımcılar kendilerini gerçekleştiremediklerini, sorumluluk alma ve yaşam becerilerini güçlendirmede başarısız olduklarını ve aidiyet sorunları deneyimlediklerini bununla birlikte iş hayatı ve genel hayatları konusunda mutlu olmadıkları belirtmişlerdir (Yaşın ve Demir 2020). Yapılan başka çalışmada da, ergen katılımcıların ahlaki olgunluklarının aile aidiyetlerinin artmasıyla arttığı sonucuna ulaşılmıştır (Özyürek ve Nehir 2021) .Ahlaki olgunluk gibi inanç sistemleri , insanların yaşamlarını anlamlandırabilme ve rehber olabilme açısından önemlidir (Kaya ve Aydın 2011) Araştırmamız sonucunda adölesanın madde bağımlılığında korunmasında pozitif etkisi bulunan yaşam anlamı ve aile adiyeti kavramlarının kendi aralarındaki ilişkide de tespit edilmiştir. Adölesanın özü ile ilgili olan yaşam anlamının oluşmasında deneyimleri önemlidir. Aile fizyolojik, psikolojik, sosyal ve spirütüel gibi birçok alanda tecrübelerin ilk kaynağıdır. Bu bağlamda aile ile adölesanın ilişkisinde aidiyet hissinin varlığı deneyimlerini etkilediği dolayısıyla bunlar ile biçimlenen yaşam anlamını da etkilemesi beklenmektedir.

5.4.ERGENLER İÇİN MADDE BAĞIMLILIĞINDAN KORUNMA ÖZ-YETERLİLİK ÖLÇEĞİ PUANLARI ÜZERİNDE ETKİLİ FAKTÖRLERE YÖNELİK BULGULARIN TARTIŞILMASI

5.5.Uyuşturucu/Uyarıcı Maddelerden Uzak Durma Üzerinde Etkili Faktörlere Yönelik Bulguların Tartışılması

Kendilik aidiyeti, aile aidiyeti ve yaşamda anlamın varlığı boyutları, sigara ve alkol deneme durumu, cinsiyet, aile tutumu, gelir durumu, yaş, baba yaşama durumunun uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma boyutu üzerinde istatistiksel olarak anlamlı derecede bir etkisi bulunmaktadır ($p<0,05$).

Katılımcıların yaşlarındaki artış uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma boyutunda artışa neden olmaktadır. Tansel ve Bülent (2017)'in lise öğrencilerinin bağımlılık yapıcı maddelere yönelik tutumlarını incelediği çalışmada da yaşın artmasıyla bağımlılık yapıcı maddelere karşı tutumların olumlu yönde değişmesi araştırmamızdan elde ettiğimiz sonucu desteklemektedir (Tansel ve Bülent 2017). Altıok (2013)'un Adana ilindeki lise öğrencileriyle gerçekleştirdiği çalışmada ise bağımlılık yapıcı maddelere yönelik tutumun yaş arttıkça olumsuz yönde artması bizim sonuçlarımızdan farklıdır (Altıok 2013). Diğer bir çalışmada 16 yaşındaki öğrencilerin uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma davranışlarının 15 ve 18 yaşındakilere göre anlamlı bir şekilde fazla olduğu görülmüştür (Tunçbilek 2018). Yapılan çalışmaların bazılarında ise yaşın madde bağımlılığından korunma öz yeterlik düzeyleri üzerinde ayrıştırıcı bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Yıldız 2017, Ayhan ve ark 2021). Literatür gözden geçirildiğinde yaş ile ilgili farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Araştırmamızdaki adölesan grubunda maddeden uzak durma davranışının yaş arttıkça artması ise gelişimsel olarak olgunlaşma süreciyle de açıklanabilir. Madde kullanımı konusunda olumlu bakış açısının daha küçük yaş gruplarına da kazandırılması için deneyimlerin yanı sıra verilecek eğitimlerin de katkısı olacaktır.

Araştırmamızda kız adölesanların uyuşturucu/ uyarıcı maddelerden erkeklere göre anlamlı şekilde uzak durdukları sonucuna ulaşılmıştır. Osmanoğlu (2017)'nin yaptığı çalışmada da benzer sonuca ulaşılmış, kız öğrencilerin uyuşturucu/ uyarıcı maddelerden uzak durma durumu erkek öğrencilere göre yüksek bulunmuştur (Osmanoğlu 2017). Yıldız (2017)'ın lise öğrencileri ile yaptığı çalışmada madde bağımlılığından korunma öz- yeterliliğinde cinsiyet açısından herhangi bir fark bulunmamıştır. Tunçbilek (2018)'in çalışmasında ise araştırmamızın aksine madde bağımlılığından korunma öz yeterliliği erkeklerde kadınlara oranla anlamlı şekilde fazla bulunmuştur. Madde kullanımından korunma öz yeterliliğinde cinsiyet ile ilgili farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Ülkemizde, toplumsal cinsiyet rolüne göre yetiştirme farklılıkları (Çetinkaya 2013), ebeveynlerin kız çocuklarına daha sınırlayıcı ve kısıtlayıcı davranışlarına yol açmaktadır (Şeker ve Irmak 2020). Ancak normların etkisi ile erkek adölesanların kendini ifade ediş biçiminde, güç gösterme ve risk alma gibi davranışlarının daha sık görüldüğü söylenebilir (Karababa ve Dilmaç 2015). Tunçbilek (2018)'in örnekleminin %67,6'sının erkek ve sporculardan oluşması araştırmamızdan farklı bir sonuç elde edilmesinin nedeni olabilir. Bununla birlikte Türk aile yapısındaki ataerkil yaklaşım adölesanların yaşam içerisindeki davranışlarını büyük oranda etkilemektedir. Literatürde belirtildiği gibi erkek adölesanların sigara, alkol ve maddenin temin süreci dahil kullanım yerlerine erişimlerinin kolay olması, arkadaş gruplarında veya çevrelerinde bu gibi durumlara daha fazla maruz kalmaları ve ailelerinden bu dönemde daha az müdahale görmeleri, çalışmamızdan elde edilen sonuçları açıklayabilir.

Araştırmamızda geliri giderine eşit olan katılımcıların uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma boyutu geliri giderinden az olanlara göre yüksek bulunmuştur. Yıldız (2017) 'ın yaptığı çalışmada da öğrencilerin ailelerinin aylık gelirleri arttıkça madde bağımlılığından korunma öz yeterlik düzeyleri artmaktadır. Tunçbilek (2018) in çalışmasında ise öğrencilerin ailelerinin aylık gelirlerinin; uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma, baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma ve uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma alt faktörlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı ancak haftalık harçlığı yüksek olan öğrencilerin uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma davranışının düşük olanlara göre daha fazla olması çalışmamızla benzerlik

göstermektedir. Örneğimizdeki adölesanların gelir düzeyinin düşük olması stres faktörü olup etkisiz baş etme yöntemlerinden madde kullanımına yönelmelerinin gerekçesi olabilir. Ayrıca gelir düzeyinin düşük olduğu kesimlerde adölesanın yapabileceği alternatif etkinliklere (tatil, eğlence, geziler vb.) ulaşamaması, onu daha düşük ekonomiyle temin edebildiği madde kullanımına sürükleyebilir. Bağımlılık sürecinde maddi durumun sadece kullanılan maddenin türünü etkileyebileceği de unutulmamalıdır (<http://www.ogelk.net/dosyadepo/etyoloji.pdf> (Erişim Tarihi: 29.05.2023)).

Araştırmamızda babası sağ olan öğrencilerin uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma boyut skoru sağ olmayanlara göre daha fazla bulunmuştur. Yaşam içerisinde kayıp her bireyin deneyimlediği bir süreçtir. Kayıp yaşayan ergen kayba olan özlemi nedeni ile öz kırım düşünceleri yaşayabilir, suçluluk ve çaresizlik duyguları ile madde kullanımı ve antisosyal davranışlara yönelimi artabilir (Uçar 2019). Brent, Melhem, Donohoe ve Walker (2009)'ın ebeveynlerinden birini intihar, kaza veya doğal nedenlerle ani şekilde kaybeden çocuklarda depresyon vb. sorunları inceledikleri çalışmada intihar nedeniyle ebeveynlerinden birini kaybedenlerin, kaybın ikinci yılında depresyon ve alkol/ madde bağımlılığına karşı savunmasız oldukları bilgisine ulaşılmıştır (Brent, Melhem, Donohoe ve Walker 2009). Ünal, Mutlu ve Yıldırım (2021)'in madde bağımlısı ve sağlıklı bireylerle yaptıkları çalışmada 14 yaşından sonra ebeveyn kaybı ve ayrılık yaşama, aile ilişkilerini “kötü” olarak tanımlama, , babanın ilgi / kabul eksikliği madde bağımlılarında sağlıklı gruba göre daha yaygın bulunmuştur (Ünal, Mutlu ve Yıldırım 2021). Şimşek, Dönmezgil, Kakdaş ve Özen (2014)'nin çocuk ve ergen madde bağımlıları ile yaptıkları çalışmada katılımcıların %29.5'inde parçalanmış aile öyküsü bulunmuştur (Şimşek, Dönmezgil, Kakdaş ve Özen 2014). Çakır ve ark (2022) 'nın bağımlı bireylerle çalışan profesyonellerin gözlemlerini içeren nitel çalışmada katılımcılardan (K10)'nun “*Parçalanmış ailelerin çocuklarında madde kullanımının daha fazla olduğunu gözlemledim... Almış olduğum danışanların %80'i böyle; ya anne baba ayrılmış ya baba terk etmiş ya baba vefat etmiş ya da anne-baba vefat etmiş durumda. Yani parçalanmış ailelerden gelen çocuklar oluyor.*” açıklaması çalışmamızı destekler niteliktedir (Çakır ve ark 2022). Bess, Janus ve Rıfkın (1972)'nin yaptığı başka bir çalışmada çocukların babaları ile olumlu ilişkilerinin, madde kullanımından koruyucu etkisi olduğu bilgisine

ulaşılmıştır (Aktürk ve Yaman 2022). Ergenlerde madde kullanımına neden olan aile faktörleri: ailede negatif davranışlar, ebeveyn otoritesinin daha az olması, ebeveyn yokluğu, yasal problemi ya da antisosyal davranışları olan ebeveynlere sahip olma vb. olarak sıralanmıştır (Powers and Matano 2008). Araştırmamız sonucunda adölesanlarda; babanın kaybı ile aile içerisinde otoritenin azalması, sorumlulukların değişmesi, yaşanan derin üzüntü ve stres, baş edilmesi gereken problemlerin artışı ve etkisiz baş etme yöntemleri kullanılmasının alkol ve madde bağımlılığına yol açabileceği verisi literatürle uyumlu bulunmuştur.

Araştırmamızda aile tutumu aşırı ilgili olanların, uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma durumu otoriter olanlara göre daha yüksek bulunmuştur. Uludağlı ve Sayıl (2009)'ın çalışmasında benzer şekilde ergenin neler yaptığı hakkında bilgi sahibi olma, akran ilişkileri konusunda bilgilendirme ve yol gösterme davranışı ergenin riskli davranışlar gösterme olasılığını azaltırken; akran ilişkilerinde baskıcı, yasaklayıcı ve otoriter davranışların riskli davranışların görülme olasılığını arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır (Uludağlı ve Sayıl 2009). Duman (2021)'ın nitel çalışmasında da otoriter yapının madde kullanımına etkisinin araştırmamızla olan benzerliği *“28 yaşımdayım, bugüne kadar babamın bir sorunumla ilgilendiğini hatırlamıyorum... bi kere babam evdeyken biz konuşamıyoruz, çekiniyoruz. Çünkü büyüklerin yanında konuşulmaz, daha doğrusu bize öyle öğretiler. Neymiş efendim ayıpmış...Keşke bir gün olsun ‘oğlum sorunun nedir, derdin nedir?’ deseydiler... Ama hiç oralı olmadılar, sadece git para kazan, eve ekmek getir dediler. Eğer ilgili bir ailem olsaydı bu duruma düşer miydim?”* (Emrullah, madde bağımlısı, 28 yaş) şeklinde ifade edilmiştir (Duman 2021). Altundağ (2021)'ın çalışmasında ise ergenlerin algıladıkları otoriter ebeveyn tutumu ile uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma ve baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma puanları arasındaki pozitif yönlü doğrusal ilişki olması araştırmamızdan farklı bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Literatürde adölesanların madde kullanımı ile ebeveyn arasındaki ilişkinin etkinliğini inceleyen birçok çalışma mevcuttur (Oğuz ve Özçelik 2019, Seva, Hakkı ve Ekinci 2019, Öncü ve Yiğit 2019, Şeker ve Irmak 2020, Ayhan ve ark2021). Başkurt (2003) madde kullanımında risk oluşturan aile yapısı özelliklerinden bahsederken iletişim eksikliğinin, baskıcı ve ilgisiz olmanın, ilgi gösterilse de kalitesiz olmasının, tutarsız

disiplin anlayışının vb. üzerinde durmaktadır (Başkurt 2003). Ebeveynlerin çocuklarını yaşı ne olursa olsun onları hala korunmaya muhtaç, bağımlı, tecrübesiz adeta “bebek” gibi görmeleri zaman zaman adölesan dönem için de geçerlidir. Özellikle halk dilinde “kanın deli aktığı” dönem olarak tanımlanan bu süreçte ebeveynlerin otoriter tavrı, adölesanın özerkliğini ilan etmesinin bir tehdit olarak algılanması ve kontrolün kaybedilmesini istenmemesiyle de açıklanabilir. Sebepler farklı olsa da adölesanlar baskıya tepki olarak madde kullanımına yönelenebilirler. Çalışmamızda otoriter aile tutumunun madde kullanımından uzak durma durumunu olumsuz etkilemesi bu şekilde açıklanabilir.

Araştırmamızda sigara ve alkol kullanımını denemeyenlerin, deneyenlere göre daha fazla uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durdukları sonucuna ulaşılmıştır. Madde kullanımında ilk aşama denemedir. Yeterli baş etme mekanizması olmadığını düşünen adölesanlar; ilk denemelerden sonra madde kullanımlarının ara sıra devam ettiğini, bunda etken olanın kendilerini ispat etme ve eğlenme ihtiyacı olduğunu, neticede düzenli madde kullanımına geçtiklerini açıklamışlardır (Çifci 2019). Karatay ve Kubilay (2004)’ın yaptığı çalışmada öğrencilerden sigara deneyenlerinin çoğunluğunun alkolü de denedikleri; bir maddeyi kullanmanın, diğer maddeleri de kullanma hatta çoklu madde kullanımı açısından risk oluşturduğu sonucu araştırmamız ile uyumludur. Yapılan başka bir çalışmada, sigara kullanım riskini arttıran etmenler arasında sigara ile birlikte alkol kullanma ve uyuşturucu deneme sonucu bulgumuzu desteklemektedir (Tanrıku, Çarman, Palancı, Çetin ve Karaca 2009). Görgün, Tiryaki ve Topbaş (2010)’ın çalışmasında sigara, alkol kullananlar ve daha önce kullanmış olanlar arasında madde kullanımının yüksek bulunması da araştırmamızın sonucuyla örtüşmektedir (Görgün, Tiryaki ve Topbaş 2010). Çataloğlu (2011)’nin çalışmasında sigara deneyen öğrencilerin %15,1’i alkolü denemiş, %54,7’si alkol kullanmakta, %1,2’ si uyuşturucu denemiş, %3,5’i uyuşturucu kullanmaktadır. Alkol deneyen öğrencilerin %43,3’ü sigarayı denemiş ve %13,4’ü ise sigara kullanmaktadır. Alkolü deneyenlerin hiçbiri uyuşturucu denememiştir veya kullanmamaktadır. Uyuşturucu madde deneyen öğrencilerin %20’sinin daha önce sigarayı denedikleri, %60’ının sigara ve %100’ünün de halen alkol kullandığı belirtilmiştir (Çataloğlu 2011) . Araştırmamızın sonuçlarının literatür

ile uyumlu olduğu gör÷lmektedir. Sigara, alkol ve madde deneme sebebi değişiklik gösterebilir bir kez kullanımanın bile bağımlılık riski oluşturduğu söylenebilir.

Uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma boyutunda, aile aidiyeti ve yaşam anlamı ölçeklerinin etkisi incelenmiştir. Buna göre kendilik aidiyeti ve yaşamda anlam alt boyutlarındaki artışın uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma boyutunda artışa, Aile Aidiyeti boyutundaki artışın ise azalışa neden olduğu gör÷lmüştür. Csabonyi ve Philips (2017)'in 176 genç yetişkin ile yaptıkları çalışmada yaşam anlamı düzeyinin yüksek olması alkol/diğer uyuşturucu kullanımı daha düşük olmasını sağlarken sigara ile ilişkili olmadığı bulunmuştur. Benzer şekilde başka bir çalışmada da alkol bağımlısı olan kişilerin yaşam anlam ve amacı, bağımlı olmayanlara göre daha düşük bulunmuştur (Krentzman, Cranford and Robinson 2015). Yaşamda anlam varlığı adölesanın hayata karşı bir duruşunun olmasını, zorluklarla etkili baş etmesini, yaşamdan doyum almasını ve kendini değerli hissetmesini sağlamaktadır (Yüksel 2012) Bu bulgular araştırmamızın sonucu ile örtüşmektedir.

Özyürek ve Nehir (2021)'in çalışmasında ergenlerde kendilik aidiyeti ve aile aidiyeti puanları arttıkça ahlaki olgunluk düzeyinin de arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Ahlaki olgunluk bireyin düşünce, yargı, duygu, tutum ve davranışlarından ahlak dışı olanları fark etmesini sağlayan kusursuzluk düzeyi olarak açıklanmaktadır (Özyürek ve Nehir 2021). Yıldırım ve Zengin (2018)'in adölesanlarda riskli davranışlar ile ahlaki olgunluk arasındaki ilişkiyi değerlendirdikleri çalışmada, tıp ve hemşirelik öğrencilerinin ahlaki olgunluk skoru ile alkol, sigara ve madde kullanımı gibi riskli davranışlar arasında anlamlı negatif yönlü korelasyon bulunmuştur (Yıldırım ve Zengin 2018). Bu bağlamda araştırmamıza göre kendilik aidiyeti artışının, ahlaki olgunluğu arttırması dolayısıyla adölesanın madde kullanımından uzak durması beklenen bir durumdur.

İlginç olarak araştırmamızda katılımcıların aile aidiyetleri arttıkça madde kullanımından uzak durmalarının azalması beklenmeyen bir sonuçtur. Örneklem grubumuzdaki bireylerin yaşadıkları bir problemi ailesiyle paylaşma durumuna %37,5'i hayır, %22,2'si evet cevabı vermesi onlara yük olmamak, üzüntü vermemek, kendi başına çözmek vb. nedenlerden kaynaklanabilir. Bu bağlamda aile aidiyeti ile artan sorumluluk duygusunun, strese yol atığı ve madde kullanımından uzak durmada

adölesanın zorluk çekmesine neden olduğu düşünülmektedir. Aile aidiyeti ve madde kullanımı ilişkisini etkileyen faktörler konusunda farklı örneklerle daha ayrıntılı çalışmalar yapılabilir.

5.6.Baskı Altında İken Uyuşturucu/Uyarıcı Maddelerden Uzak Durma Üzerinde Etkili Faktörlere Yönelik Bulguların Tartışılması

Öğrencilerin yaş, gelir düzeyi, babanın yaşama durumu, aile tutumu, sigara ve alkol deneme durumu, yaşamda anlamın varlığı, kendilik aidiyeti ve aile aidiyeti boyutlarının baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma boyutu üzerinde istatistiksel olarak anlamlı derecede bir etkisi bulunmaktadır ($p<0,05$)

Arkadaş baskısı, adölesanda madde kullanımına neden olan faktörlerden biridir. Akran grubundan farklı olma ve dışlanma korkusu, madde teklif edildiğinde reddedememe ve sonucunda bağımlılık riskini etkileyebilir (Yılmaz 2015). Arkadaş ilişkilerinin yanı sıra romantik ilişkiler de bireyde baskı yaratarak madde kullanımını etkileyebilir (Bayhan ve Işıtan 2010). Türkiye 2019 yılı uyuşturucu raporunda madde kullanmaya başlama nedeninin ilk sırasını %33,2 ile merak, ikincisini ise % 23 ile arkadaş ısrarı almaktadır

(<http://www.narkotik.pol.tr/kurumlar/narkotik.pol.tr/TUB%C4%B0M/Ulusal%20Yay%C4%B1mlar/2019-TURKIYE-UYUSTURUCU-RAPORU.pdf>) (Erişim Tarihi:16.04.2023). Elazığ’nda okul yöneticileri ve rehber öğretmenler ile yapılmış çalışmada da, lise öğrencilerinin madde kullanımına başlamasında arkadaş etkisi; 4 rehber öğretmen özenti, 1 müdür yardımcısı ve 4 rehber öğretmen tarafından da arkadaş baskısı şeklinde belirtilmiştir (Özmen ve Kubanç 2013).

Öğrencilerin yaşlarındaki artış baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durmada artışa neden olmaktadır. Törrönen, Roumeliotis, Samuelsson, Kraus ve Room (2019)’ a göre, geçmiş nesillere nazaran şu anki gençlerin, madde kullanımına neden olan akran baskısına karşı baş etme mekanizmalarının daha iyi olduğu belirtilmektedir. Yine son yıllarda öğrencilerin madde kullanımına karşı yöneltilen tekliflere “hayır” diyebilme ve madde kullanımına dair yanlış bilgi ve inanışların azaldığı dolayısıyla kullanıma yönelmenin azaldığı görülmüştür (Ermağan 2010).

Araştırmamızdan farklı olarak birçok çalışmada sigara, alkol ve madde kullanımı gibi riskli davranışlar geç yaşlarda daha fazla görülmüştür (Şaşmaz ve ark 2006, Eneçcan ve ark 2011, Erdamar ve Kurupınar 2014, Şimşek ve Çöplü 2018, Mete, Söyler ve Pehlivan 2020). Osmanoğlu (2017)'nin 262 üniversite öğrencisiyle yaptığı çalışmada da baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma alt boyutundan alınan puan ile katılımcıların sınıf değişkeni arasında 1. sınıf lehine, istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur (Osmanoğlu 2017). Ayhan ve ark (2021) çalışmasında, adölesanların yaşları ile EMBKÖYÖ toplam puanı arasında ilişki bulunmamıştır (Ayhan ve ark 2021). Literatürde yaş ve madde kullanımına ilişkin farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Araştırmamızın bulgusu olan adölesan dönemde itiraz/baş kaldırma, kendi düşüncelerine önem verme, yönlendirilmekten hoşlanmama, vb. davranışların azalması, yaş arttıkça kişiliğin olumlu yönde gelişmesi ile ilişkilendirilebilir.

Ekonomik açıdan geliri giderine eşit olan öğrencilerin baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma oranı geliri giderinden az olanlara göre daha fazla bulunmuştur. Maddi gelirin yüksek olması adölesanların farklı arayışlarda bulunmalarına ve maddeye kolay ulaşmalarına yol açarken; gelir düzeyinin düşük olması ekonomik yetersizlikler ile hayat standartlarını azaltmakta ve geleceğe dair umutsuzluğa bağlı madde kullanım riskini arttırmaktadır (Karatay ve Kubilay 2004). Bülbül ve Odacı (2018)'nin lise öğrencileriyle yaptığı çalışmada madde kullanma eğiliminin ailenin gelir düzeyi ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Gelir düzeyi yüksek olanların düşük olanlara göre daha fazla madde kullanma eğilimi gösterdikleri sonucu araştırmamızla örtüşmektedir (Bülbül ve Odacı 2018). Yalman (2019) genç kızlarda madde kullanımını incelemiş, birçok faktörle birlikte aile gelirinin düşük olmasının ve arkadaşlarının baskısına dayanamamanın madde kullanımında etkili olduğu bilgisine ulaşmıştır (Yalman 2019). Van ilinde bağımlı 6 kadın ve 17 erkek ile gerçekleştirilmiş nitel çalışmada madde kullanımı ve bağımlılığını etkileyen ailesel faktörler incelenmiş, ailelerinin sosyoekonomik düzeylerinin düşük olmasının madde kullanmaya başlamalarına neden olduğu sonucu *“Valla işsizlikten oluyor bu işler. Memlekette fabrika mabrika yok ki çalışasın. Aile de baskı yapıyor git para kazan diye. O zaman çare olarak ya torbacı oluyorsun ya da tümünden uyuşturucuya veriyorsun kendini. Şükri, madde bağımlısı, 41* araştırmamız ile uyumlu bulunmuştur (Duman

2021). Kars’ ta üniversite öğrencileri ile yapılmış çalışmada, harçlığın yüksek olmasının sigara kullanmayı 1.61 kat arttırdığı sonucu araştırmamızdan farklıdır (Tanrıkulu ve ark 2009). Birleşik Arap Emirlikleri’nde 13-18 yaş aralığında 41 adölesan ile yapılan nitel çalışmada öğrenciler, madde alabilmek için paraya ihtiyaç duyduklarında ebeveynlerine okul harçlıklarının yetersiz olduğunu ifade ettiklerini, para çaldıklarını, arkadaşlarından borç para aldıklarını, kişisel eşyalarını ve değerli eşyalarını sattıklarını veya para karşılığı sex yaptıklarını belirtmişlerdir “*Madde çok pahalıysa, o zaman tüm arkadaşlar satın almak için paralarını paylaşırlar. (Erkek, 15 yaşında) Harçlıkları yetmeyince bazıları cep telefonlarını veya bisikletlerini satar, bazıları evcil hayvanlarını satar. Bazen seks ile para değiş tokuş edilir. (Erkek, 18 yaşında)* ifadeleri ekonomik düzey ne olursa olsun adölesanın maddeye ulaşmak için farklı yöntemleri kullanabildiğini göstermektedir (Alhyas et al 2015). Araştırmamızın verileri de literatürle uyumludur. Bu durum adölesanın ekonomik gücünün iyi olmasının; sosyal, duygusal, düşünsel vb. alanlarda kendini geliştirmesini sağlayabilmesini haz odaklı davranışlardan baskı altındayken bile uzak durabilmesini açıklamaktadır.

Araştırmada babası sağ olan öğrencilerin, babasını kaybetmiş olanlara göre baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma durumu daha fazla bulunmuştur. Araştırmamızla benzer şekilde Çifci (2019)’nin eroin bağımlısı adolesanlarla yaptığı araştırmada , babası hayatta olmayanların bağımlılık olasılıkları daha yüksek bulunmuştur (Çifci 2019). Feyzioğlu ve Kuşçuoğlu (2011)’nin tek ebeveynli 473 birey ile gerçekleştirdikleri araştırmada da, kaybın ilk döneminde (özellikle 15–17 yaş aralığı), düşük sosyoekonomik durumlu erkek çocuklarda alkol ve sigara kullanımının daha fazla olduğu bilgisine ulaşılmıştır (Feyzioğlu ve Kuşçuoğlu 2011). Çocuk yetiştirmede babaların anneler kadar önemli, baba ile çocuk arasındaki iyi iletişim ve sıcaklığın, madde bağımlılığı gibi problemlili davranışlardan uzak durmada etkili olduğu bildirilmiştir.(Bircan ve Erden 2011). Ergenlerde olumsuz aile ve arkadaş ilişkileri, ebeveyn kaybı, ilgisiz ebeveyn davranışları, sosyal destek eksikliği vb. durumlar madde kullanımında önemli risk faktörleri olarak sıralanmaktadır (Yıldız 2017). Literatürde gözden geçirilen birçok çalışmanın sonucu araştırmamızın sonucu ile örtüşmektedir. Farklı olarak Güner (2020) ‘ in 44 madde bağımlısı ve herhangi bir psikiyatrik bozukluğu olmayan 50 sağlıklı ergen ile yaptığı

çalışmada ise, her iki grupta ebeveynlerin sağ olma, öz olma, bir arada olma durumları ile madde kullanım ve bağımlılığı arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bunun nedeni örneklem grubunun ve aile yapılarının farklılığı olabilir (Güner 2020).

Ergenlik döneminde akran ilişkilerinin önemi artsa da, ebeveynlerle kurulan iletişimin niteliği ve niceliği önemini korumaktadır (Karabekiroğlu 2015). Aile tutumu aşırı ilgili olan öğrencilerin baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma durumu otoriter olanlara göre daha fazla bulunmuştur. Ergenlik dönemi birçok problemi barındırırken ailenin tutumu ve sosyal çevrenin desteği bu dönemin daha kolay atlatılmasını sağlamaktadır (Hamarta, Baltacı, Üre, ve Demirbaş 2010). Madde kullanımı ve bağımlılığında aile ile ilgili risk faktörleri kapsamında, aile içerisinde sıcaklık ve şefkatin olmaması, ilişkilerin düşmanca ve kopuk yaşanması, anne babaların ilgisiz, aşırı izin verici, reddedici veya ihmalkâr olması öne çıkmaktadır (Steinberg 2007). Yalman (2019)'ın çalışmasındaki katılımcılardan B.(19)'nin ‘ ‘ *Tek istediğim işte ailem niye böyle yaptı sadece ben onu kullanırken düşündüğüm şey buydu ailem bana kötü davranmasın beni sıkmasın ben bunu yapmayayım keşke böyle olmasa da şöyle olsa keşke fakir olmasak da şöyle olsa aklımdan bir sürü şey geçiyor... Arkadaşlarımın hemen hemen hepsi kullandı, ben de tabi çok iyi bir şey zannettim aile baskısı olduğu için üzerimde... o kadar sıkıldım o kadar patladım ki anlatamam yani kendimden bile nefret ettiğim zamanlar oldu...* ’ ’ ifadesi ebeveynlerin otoriter tutumunun adölesanların madde kullanımına yol açabileceği sonucu araştırmamızla uyumludur (Yalman 2019). Oğuz ve Özçelik (2019) 17-18 yaş arasındaki adölesanların aile tutumları ve alkol madde kullanımları arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmada da, ailelerin ergenler üzerinde sıkı denetim/kontrol kurmalarının onları madde bağımlılığına daha çok yaklaştırdığı sonucuna ulaşılmıştır (Oğuz ve Özçelik 2019). İzlanda’ da 14- 17 yaşındaki 347 adölesan ile yapılan çalışmada, ebeveynlerini otoriter olarak nitelendiren ergenlerin, ihmalkar olanlara göre madde kullanımından daha fazla korunduğunu sonucu araştırmamızdan farklı bulunmuştur (Adalbjarnardottir ve Hafsteinsson 2001). Adölesan bu evrede hem fiziksel hem de ruhsal değişim halindedir. Ailelerinin daha erken yaşlarda gösterdikleri sevgi dolu, destekleyici ve güven verici davranışların en fazla ihtiyaç duyulduğu bu dönemde de devam etmesi gerekir. Zorlu anlarda ailenin yargılamadan iyi bir dinleyici olarak adolesana yaklaşması ve birlikte hareket etmesi baş etme mekanizmalarının

etkili biçimde yönetilmesini sağlayacaktır. Karaaslan (2017)' a göre ebeveynler, adölesan dönemde bireye kendini ifade etme ve “Hayır!” deme becerisini geliştirme imkanı da sunmalıdır (Karaaslan 2017).Bu bağlamda ebeveynlerin ilgili ve otoriter tutumları ergenleri bağımlılıktan belli ölçüde koruyabilirken, bunun tersi olarak ihmalkarlık boyutuna varmasının risk oluşturabileceği düşünülmektedir.

Sigara ve alkol kullanımını denemeyen öğrencilerin baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma durumu deneyen öğrencilere göre daha fazla bulunmuştur. Görgülü (2019)'nün nitel çalışmasında katılımcılardan birinin romantik ilişkisi nedeniyle madde kullanmaya başlamasını “...Kız arkadaşım ara ara içiyordu. Benim yanımda içmesine izin vermiyordum. Bir gün canım çok sıkındı. Kız arkadaşım, sana sigara vereyim iyi gelir dedi. Önce denemek istemedim ama bir kereden bir şey olmaz dedim. İçtim ama bonzai denen sentetik uyuşturucu içtiğimi bilmiyordum. O da sonra söyledi zaten. Kafası hoşuma gitti, sonra da kullanmaya devam ettim. Daha sonra vücudum uyuşturucuyu istemeye başlayınca fark ettim başımın belada olduğunu. Maalesef içinden çıkılması artık çok zor. (47yaş) ifadesi araştırmamız sonucu desteklemektedir (Görgülü 2019). Bir başka çalışmada adölesanların büyük çoğunluğu ilk madde denemelerinin, kendilerinden yaşça büyük ya da akran grupları içerisinde olduğunu belirtmiştir (Ögel ve ark 2004). Bir meta analizde ise, zorbalık yapan çocukların ve ergenlerin ilerleyen yaşamlarında madde riskinin zorbalık yapmayanlara göre daha yüksek olduğu sonucu farklı bir perspektif sunmaktadır (Vrijen, Wiertsema, Ackermans, Ploeg and Kretschmer 2021). Araştırmamızda daha önce herhangi bir madde denememiş olanların, kendinlerinden yaşça büyük, idol olarak gördükleri ve romantik ilişkide oldukları kişilerin arasında bile, sigara ve alkol benzeri maddeleri reddebilme öz yeterliliği gösterdikleri sonucu da literatürle uyumludur.

Baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma üzerinde aile aidiyeti ve yaşamda anlam ölçeğinin etkisi incelenmiştir. Kendilik aidiyetindeki artış baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma boyutunda artış sağlamaktadır. Yaşamda anlamın varlığı boyutunda artış baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma boyutunda azalışa neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.Literatürde bu konuda yapılmış başka bir çalışmaya rastlanmamıştır. Farklı örneklem grupları ile derinlemesine yapılacak çalışmalar

aydınlatıcı olacaktır. İşsever (2020) lise öğrencilerinde akran zorbalığı ve aile aidiyeti duygusu arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada, akran zorbalığına uğrama ile kendilik aidiyeti arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulmuştur . Akran zorbalığı yapan ve zorbalığa uğrayan gruplarda da sigara kullanma sıklığı diğer gruplara göre daha yüksek bulunmuştur (İşsever 2020). Erözkan (2020)'ın üniversite öğrencilerinin aile aidiyeti ve sağlıklı yaşam davranışlarını incelediği çalışmada herhangi bir bağımlılık yapıcı madde kullanmayanların kendilik aidiyeti alt boyut ortalama puanı bırakanlara göre daha yüksektir (Erözkan 2020). Bu bilgiler ışığında kendilik aidiyetinin baskı altında dahi madde kullanımına karşı koruyucu etkisi olduğu bilgisi araştırmamızın sonucu ile örtüşmektedir. Kendilik aidiyetinin artmasının, adölesanı tercihleri konusunda doğru kararlar vermesi için uygun bir zemin oluşturduğu söylenebilir.

Araştırmada aile aidiyeti alt boyutundaki artış baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma boyutunda azalmaya yol açmıştır. Madde kullanımı ve bağımlılığı konusunda aile aidiyeti bazen koruyucu/önleyici faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Babahanoğlu 2019). Aile içi bağlarında ve iletişimde problem olan kişilerin madde kullanıcısı ya da bağımlısı olarak karşımıza çıktığı da görülmektedir (<http://www.ogelk.net/Dosyadepo/aile.pdf> (Erişim tarihi:06.05.2023). Örneklem grubumuzdaki adölesanlarda aile aidiyetinden beklenen olumlu etkinin görülmemesinin nedeni,aidiyet duygusunun bazen kişi tarafından aşırı otorite, kuralcılık ve baskıya itiraz edememe olarak algılanması, ailenin sevgi ve ilgisinden mahrum kalma riskine girmeme sebebiyle olabilir. Bu duygu ve düşünce yapısı başkalarıyla kurduğu sosyal ilişkilerde de görülebilir.

5.7.Uyuşturucu/Uyarıcı Maddeler Konusunda Yardım Arama Üzerinde Etkili Faktörlere Yönelik Bulguların Tartışılması

Öğrencilerin aile ile birlikte vakit geçirme durumu, sigara deneme durumu, yaşamda anlamın varlığı ve kendilik aidiyeti boyutlarının, uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama boyutu üzerinde istatistiksel olarak anlamlı derecede etkisi bulunmaktadır ($p<0,05$).

Ailesi ile nadiren vakit geçiren öğrencilerin uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama boyut skoru sık sık vakit geçiren öğrencilere göre daha fazla bulunmuştur. Ölçeğin bu boyutu ile ilgili sorularının ilk ikisi ebeveyn ile bu durumu paylaşmak iken diğer iki soru ise madde ile ilgili durumu öğretmeni ile paylaşmasını ve madde kullanan arkadaşının rehberlik servisi ile görüşmesinde destekleyici tavrı içermektedir. Evcin (2011)'in 15-19 yaş arası lise öğrencileri üzerine yaptığı araştırmada, özellikle aile ile çok vakit geçirmenin, birlikte yapılan sosyal aktivitelerin fazla olmasının ve ergen üzerinde aile kontrolünü ve gencin uyuşturucu madde kullanımını önlemede etkili olduğu bildirilmiştir (Evcin 2011). Ergen birey yaşadığı psikolojik sorunları ebeveynlerinin eleştirel yaklaşım ve müdahaleleri sebebiyle, kendi yaş grubuyla paylaşmaktadır. Aynı zamanda benzer problemleri olan arkadaşlarının çözüm yöntemlerini ve sonuçlarının neler olduğunu öğrenmek de kendi baş etme yöntemlerini geliştirebilmelerine olanak sağlamaktadır (Genç 2018). Çalışmamızda ailesiyle sık vakit geçiren bireylerin yardım arama düzeylerinin az olması da literatürle uyumludur. Öte yandan ailesiyle nadir vakit geçirdiğini belirten öğrencilerin böyle bir durumda ebeveynleri, öğretmenleri ve ihtiyaç duyan arkadaşıyla görüşebileceğini bildirmeleri bilinçli olduklarının göstergesidir. Ulaştığımız sonuç yardım arama davranışlarının daha fazla olduğunu gösterenlerin aileleri ile geçirdikleri süre kısıtlı olmasına rağmen nitelik olarak daha verimli olabildiğini göstermektedir.

Sigarayı denemeyen öğrencilerin uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama boyut skoru deneyen öğrencilere göre daha fazla bulunmuştur. İstanbul ilinde gerçekleştirilen bir çalışmada lise öğrencilerine uygulanan eğitim ile madde ve madde bağımlılığı hakkındaki bilgi düzeylerinin arttığı; öğrencilerin yanlış inanışlarının azaldığı ve yaşam becerilerinde artış olduğu saptanmıştır (Evcin 2015) Adölesanların bu gibi projeler ile edindiği bilgiler sayesinde maddenin herhangi bir türünü kullanan arkadaşlarına yönelik yapacakları önleyici veya koruyucu girişimlerde ilerlemesi daha profesyonel olacaktır. Bu ihtiyacın varlığı, Bektaş ve Öztürk (2008)'ün çalışmasında adölesanların çoğunluğunun madde kullanımının toplumsal ve bireysel etkilerine ve bağımlılık kavramına dair bilgi düzeylerinin yetersiz bulunmasıyla ortadadır (Bektaş ve Öztürk 2008). Çorum ilinde 16-18 yaş grubu ile gerçekleştirilen çalışmada, adölesanlara uygulanan program sonrasında adölesanların %60,3'ünün sigarayı azalttığı, %23,8'inin sigarayı bıraktığı; içmeyi bırakan grubun yüksek oranla (%60)

arkadaş etkisiyle sigara kullanmaya başlayanlardan olduğu ulaşılan sonuçlar arasındadır (Özakar 2013). Arkadaşları madde kullanan bir adölesan, arkadaşları madde kullanmayanlara göre daha fazla risk altındadır. Çalışmamızda sigara kullanmayı deneyenlerin yardım arama konusundaki yetersizlikleri bilgi düzeylerinin düşüklüğü, ebeveyn ilişkilerinin yetersizliği ve öğretmenlerine duydukları güven duygusunun azlığı ile ilişkili olabilir. Akran eğitimleri ile ilgili çalışmalarda elde edilen olumlu sonuçlar, adölesanlarda duygusal paylaşımın önemli olduğunu göstermektedir.

Uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama üzerinde aile aidiyeti ve yaşam anlamı ölçeğinin etkisi incelenmiştir. Öğrencilerin kendilik aidiyetinde ve yaşamda anlamın varlığı boyutlarındaki artış uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama boyutunda artışa sebep olmuştur. Kişinin yaşamında bir anlamın varlığı, problemlerle baş etmesi, benliğini keşfetmesi ve kendini gerçekleştirme, kaderi için kararlar alabilmesi ve bunların sorumluluğunu alabilmesi, varoluşsal amaçlarını planlaması, hayata olumlu bakması ve memnun olması konularında avantaj sağlamaktadır. (Garcia, Marco and Perez 2014). Adölesanlarla yapılmış bir çalışmada, yaşamda anlam bulmanın riskli davranışlara karşı ve psikolojik sağlığın korunmasında etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Brassai, Piko and Steger 2011). İlhan (2013)'nın üniversite öğrencilerinde yaşam amacı ve madde kullanımını incelediği çalışmada, sigara ve alkol kullanmayan bireylerin içsel amaçlarının kullananlara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum kişiler arası ilişki, aile ve topluma karşı duyulan sorumluluklara bu bireyler tarafından verilen önemin sonucu olduğu ile ilişkilendirilmiştir. Araştırmamızın bu bulgusu yaşamda anlamın varlığı olan adolesandan beklenen bir tutumdur. Yaşamda anlam varlığı, adölesanın kendi düşünce ve davranışlarını olumlu etkilediği gibi çevresindeki bireylerle olan ilişkilerinde de görüleceği ile açıklanabilir. Benzer durum alkol kullanımı açısından da söz konusudur. Bulgular, alkol kullandığını belirten katılımcıların toplam içsel ve dışsal amaç puanlarının alkol kullanmadığını belirten bireylerin puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğunu göstermiştir. Bu durumun bir nedeni bireylerin takip ettikleri yaşam amaçlarının onları farklı tercihlere yönlendirmesi ve bunun sonucunda farklı başa çıkma mekanizmalarını kullanmaları olabilir (İlhan 2013)

Bireyin aidiyet duygusu bir topluluk tarafından sahiplenilme ya da kendisinin mensubu olduğu toplumu sahiplenme, gerektiğinde o topluluğun yararı için özgeci davranışlarda bulunma hali olarak tanımlanabilir (Çivitçi 2014). Örneğin Özdemir ve ark (2020)'nın üniversite öğrencileriyle yaptıkları çalışmada, ailesi tarafından anlaşıldığını, onların yanında ağlayabildiğini ve düzenli vakit geçirdiğini dile getiren; sorunlara karşı uyumlu ve çözüm odaklı, yardım isteyebileceği arkadaşları mevcut olan öğrencilerin, kendilik aidiyetlerinin yüksek olduğu bunda uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama gibi özgeci davranışı pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Madde kullanımına yönelik ebeveynleriyle bu durumu konuşabilme, arkadaşına destek olma ve yardım arama gibi davranışlar özgeci bir tutum olduğu düşünüldüğünde, adolesanın kendilik aidiyeti arttıkça çevresinde olan olaylara karşı duyarsız kalmayacağı söylenebilir.

5.8.Uyuşturucu/Uyarıcı Maddeler Konusunda Arkadaşına Destek Olma Üzerinde Etkili Faktörlere Yönelik Bulguların Tartışılması

Öğrencilerin yaş, yaşadıkları yer, alkol deneme durumu ve kendilik aidiyeti alt boyutunun uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma boyutu üzerinde istatistiksel olarak anlamlı derecede bir etkisi bulunmaktadır ($p<0,05$).

Öğrencilerin yaşlarındaki artışın uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma boyutunda artışa neden olduğu bulunmuştur. Yetişkinlik dönemini nasıl geçireceği bireyin öz-yeterlilik inancı ile doğrudan ilişkilidir (Bandura 1994). Yapılan nitel bir çalışmada arkadaş tanımı “*Arkadaş insanı rahatlatır. Derdini söylersin, onunla stres atarsın. Faydaları, rahatlatma, nasihat, doğru yolu gösterme, yalnızta uyarmadır (40, erkek,sanayici)*” olarak yapılmıştır. Araştırmamızın sonucundan farklı olarak Osmanoğlu (2017)'nin üniversite öğrencileri ile gerçekleştirdiği çalışmada, uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma alt boyutu ile 1.sınıftaki öğrenciler arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur (Osmanoğlu 2017). Bu çalışmanın sonucunun bizim araştırmamızdan farklı bulunması örneklem gruplarının farklılığı ile açıklanabilir. Altundağ (2021)'in çalışmasında ise yaş ile arkadaşına destek olma durumu arasında bir ilişki bulunmamıştır (Altundağ 2021). Literatürde

yaş ve madde kullanımında arkadaşına destek olma konusuna yönelik farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Araştırmamızda alt boyutun ilgili sorularında; bireyin arkadaşına madde kullanımına dair soru sorma, konuşma ve durumu onun için gerekli kişilere iletme öz yeterliliği yaşıyla artmaktadır. Bu, adölesan için önemli olan arkadaş ilişkisini kaybetmekten korkma, ilgili kurum/ kuruluşlara iletmede yeterli bilgi ve cesaretinin olmamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Aynı zamanda örneklem grubumuzu oluşturan adölesanların sadece %3,8'i tek çocuk iken diğer bireylerin iki ve daha fazla kardeşi bulunmaktadır. Bunların %46,3'ü de ilk çocuktur. Burada büyük çoğunluğun abla ve abilik özellikleri taşıdığı, bu rollerin sosyal ilişkilerine de yansıdığı sonucumuzun bir başka açıklaması olabilir.

Köy/kasabada yaşayan öğrencilerin uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma boyutu skoru ilde yaşayanlara göre fazla bulunmuştur. Akran ilişkilerinin bireyin yaşamında uzun ve kısa vadeli etkileri önemli olabilir. Kentlerde ki ilişkiler, bireysel, soğuk ve özensiz olup (Görmez 1996) yeni kurulan arkadaşlıklar ve dostluklar yüzeysel kalabilir (Şahin 2022). Her ne kadar kentlerde yaşayan insanlar bir arkadaş çevresine sahip olsalar da, bu kırsaldaki bağların ve aidiyetin yerini tutmamaktadır (Şahin 2022). Ergenlerin yakın ilişkilerde deneyimledikleri güven ve yardımsever davranışlar; arkadaşlarına empatik yaklaşabilme, olumlu örnek ve destek olabilmelerine de katkı sağlamaktadır (Bollmer, Milich, Harris ve Maraş 2005). Yapılan birçok çalışmada akran ilişkilerinde kişilerin yaşadıkları yerin anlamlı bir etkisinin olmadığı bulunmuştur (Çifçi 2018, Karaahmetoğlu, Softa, Kör ve Karagözoğlu 2017). Kılıç (2014)' ın çalışmasında ise uzun süre büyük bir yerleşim merkezinde yaşayan üniversite öğrencilerinin psikolojik dayanıklılıkları diğerlerine göre daha yüksek bulunmuştur. Bu, büyük yerleşim merkezlerindeki bireylerin yaşam koşulları ve problem/ çatışma çözme konusundaki deneyimlerinin diğerlerine göre daha fazla olması ile açıklanmaktadır (Kılıç 2014). Araştırmamızın sonucunun köy/kasabadaki yaşamda geleneksel aile yapısının daha az bozulmuş olması, burada yaşayan adölesanın koruyucu, yardım edici özelliklerinin yanı sıra sorumluluklarının küçük yaşlarda başlaması ile ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Alkol kullanımını denemeyen öğrencilerin deneyenlere göre uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma boyut skoru daha fazla bulunmuştur. Ergenler statü, akademik başarı ya da riskli davranışlar bakımından kendisi ile benzer

düşünce ve tutumu olanlar ile arkadaşlık kurma eğilimindedir (Siyez 2009). Bununla birlikte adölesanın riskli eylemlerinin önlenmesinde (alkol ve madde kullanımı, güvensiz cinsellik, şiddet içeren davranışlar vb.) ve değiştirilmesinde (Bilgiç ve Günay 2014) arkadaşları tarafından beğenilme arzusu ve onların yorumları önemlidir (Korkmaz 2010). Yapılan birçok çalışmada arkadaş ilişkilerinin bireyin madde kullanımına sebep olabildiği sonucuna ulaşılmıştır (Erdamar ve Kurupınar 2014, Yiğit ve Öncü 2019, Yalman 2019, Ergene ve ark 2019). Bu, çeşitli nedenlerle alkol kullanımından kaçınan adölesanın benzer gerekçelerle arkadaşını/arkadaşlarını korumak istemesi ile açıklanabilir. Adölesanın bu çabasının madde kullanımına karşı olumlu sonuçları, akran eğitimlerinde (Bakar ve ark 2004, Doğan ve Ulukol 2010, Akkuş, Eker, Karaca, Kapısız ve Açıkgoz 2016) öncül kişilerin belirlenmesinde yol gösterici olacaktır.

Uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma alt boyutu üzerinde Aile Aidiyeti ve Yaşamda Anlam Ölçeğinin etkisi incelenmiştir. Öğrencilerin kendilik aidiyetlerindeki artışın uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma boyutunda da artışa sebep olduğu bulunmuştur. Madde kullanımı ve bağımlılığında birçok faktör ile birlikte kendilik algısının güçlü olması da önemlidir (Erol ve Şimşek 2010). Güner (2020)'in çalışmasında bağımlı ergenlerin kendilik, gelecek ve sosyal yeterlilik algıları sağlıklı gruba göre daha düşük bulunmuştur. Kendilik aidiyeti adölesan için riskli davranışlara karşı koruyucu bir işlev de görebilmektedir (Güner 2020). İşsever (2020)'in lise öğrencileri ile gerçekleştirdiği çalışmada, sigara içmeyen öğrencilerin daha önce sigara içmiş öğrencilere göre kendilik aidiyetlerinin daha yüksek olduğu; kendilik aidiyeti arttıkça akran zorbalığına maruz kalmanın ve yapmanın azalacağı sonucuna ulaşılmıştır. Tapan (2019)'ın Adana ilinde yapmış olduğu çalışmada da, suça sürüklenmeyen çocukların kendilik aidiyeti puanları, sürüklenen çocuklara göre daha olumlu bulunmuştur. Bu veriler araştırmamızın sonucunu destekler niteliktedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER:

Adölesan dönemdeki bireylerin alkol ve madde bağımlılığından korunma öz yeterliliklerine, yaşamı anlamlandırma ve aile aidiyetlerinin etkisini incelemek amacıyla yapılan araştırmada elde edilen sonuçlar şu şekildedir:

1. Kız adölesanların uyuşturucu/ uyarıcı maddelerden erkeklere göre anlamlı şekilde uzak durdukları sonucuna ulaşılmıştır ($p<0,05$).
2. Geliri giderine eşit olan katılımcıların uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma durumu geliri giderinden az olanlara göre anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur ($p<0,05$).
3. Katılımcıların yaşlarındaki artış uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma boyutunda anlamlı şekilde artışa neden olmaktadır ($p<0,05$).
4. Araştırmamızda aile tutumu aşırı ilgili olanların, uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma durumu otoriter olanlara göre anlamlı şekilde daha yüksektir ($p<0,05$).
5. Sigara ve alkol kullanımını denemeyenlerin, deneyenlere göre anlamlı şekilde daha fazla uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durdukları sonucuna ulaşılmıştır ($p<0,05$).
6. Babası sağ olan öğrencilerin uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma boyut skoru sağ olmayanlara göre anlamlı şekilde daha fazla bulunmuştur ($p<0,05$).
7. Kendilik aidiyeti ve yaşamda anlam alt boyutlarındaki artışın uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma boyutunda artışa, aile aidiyeti boyutundaki artışın ise anlamlı şekilde azalışa neden olduğu görülmüştür ($p<0,05$).

8. Öğrencilerin yaşlarındaki artışın baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durmada anlamlı şekilde artışa neden olduğu bulunmuştur ($p<0,05$).
9. Ekonomik açıdan geliri giderine eşit olan öğrencilerin baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma oranı geliri giderinden az olanlara göre anlamlı şekilde daha fazla bulunmuştur ($p<0,05$).
10. Babası sağ olan öğrencilerin, babasını kaybetmiş olanlara göre baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma durumunun anlamlı şekilde daha fazla olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$).
11. Aile tutumu aşırı ilgili olan öğrencilerin baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma durumu otoriter olanlara göre anlamlı şekilde daha fazladır ($p<0,05$).
12. Sigara ve alkol kullanımını denemeyen öğrencilerin baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma durumu deneyen öğrencilere göre anlamlı şekilde daha fazla olduğu saptanmıştır ($p<0,05$).
13. Kendilik aidiyetindeki artış baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma boyutunda anlamlı şekilde artış sağlamaktadır ($p<0,05$).
14. Araştırmada aile aidiyeti alt boyutundaki artış baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma boyutunda anlamlı şekilde azalmaya yol açmaktadır ($p<0,05$).
15. Yaşamda anlamın varlığı boyutunda artış baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma boyutunda anlamlı şekilde azalışa neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır ($p<0,05$).
16. Ailesi ile nadiren vakit geçiren öğrencilerin uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama boyut skoru sık sık vakit geçiren öğrencilere göre anlamlı şekilde daha fazladır ($p<0,05$).
17. Sigarayı denemeyen öğrencilerin uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama boyut skoru deneyen öğrencilere göre anlamlı şekilde daha fazla bulunmuştur ($p<0,05$).
18. Öğrencilerin kendilik aidiyeti boyutunda artış uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama boyutunda anlamlı şekilde artışa sebep olmuştur ($p<0,05$).

19. Yaşamda anlamın varlığı boyutunda artış uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama boyutunda anlamlı şekilde artışa neden olmuştur ($p<0,05$).
20. Öğrencilerin yaşlarındaki artışın uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma boyutunda anlamlı şekilde artışa neden olduğu bulunmuştur ($p<0,05$).
21. Köy/kasabada yaşayan öğrencilerin uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma boyutu skoru ilde yaşayanlara göre anlamlı şekilde daha fazladır ($p<0,05$).
22. Alkol kullanımını denemeyen öğrencilerin deneyenlere göre uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma boyut skoru daha fazladır ($p<0,05$).
23. Öğrencilerin kendilik aidiyetlerindeki artışın uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma boyutunda anlamlı şekilde artışa sebep olduğu bulunmuştur ($p<0,05$).
24. EMBKÖYÖ ile YAÖ ($r= 0,194$; $p=0,000$) ve AAÖ ($r=0,294$; $p=0,000$) arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı derecede bir ilişki bulunmuştur ($p<0,05$).
25. YAÖ ile AAÖ arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu görülmüştür ($r=0,355$; $p=0,000$).

Özetle: adölesanların madde kullanımından korunma öz-yeterlilikleri çeşitli sosyodemografik özellikleri arasında ilişki vardır. Öğrencilerin madde kullanımından korunma öz-yeterlilikleri, yaşamı anlamlandırma ve aile aidiyetleri ile de ilişkilidir. Ayrıca yaşamı anlamlandırma ve aile aidiyetleri arasında da ilişki mevcuttur.

Bu sonuçlar ışığında;

- Adölesanların madde kullanım ve bağımlılıklarının oluşmasında birçok farklı sebebin bulunduğu,
- Madde bağımlılığında korunma öz-yeterlilik inancının fark ettirilmesi, geliştirilmesi ve desteklenmesi gerektiği,
- Adölesanların bağımlılıktan koruyucu öz-yeterlilik yargılarının bazı sosyodemografik özelliklerden etkilendiği,

- Adölesanların madde bağımlılığından korunma öz-yeterliliklerini değerlendirirken yaşamlarında anlam ve amaç varlığının önemi,
- Aile ile kurulan ilişkinin olumlu, destekleyici, demokratik ve aidiyet hissinin oluşmasına olanak sağlayacak şekilde olmasının değeri,
- Akran ilişkilerinin hangi amaca hizmet ettiği ve adölesan üzerindeki olumlu, olumsuz etkilerin fark edilmesi,
- Bu dönemde ki bireylerin yaşam amaçları ve anlamlarını bulabilmelerinin önemi,
- Sağlık alanında çalışan profesyonellerin, adölesanları madde bağımlılığından koruyarak risk faktörlerini tanımlayabilmesi ve girişimlerini (koruyucu, tedavi edici ve rehabilitasyon) planlayabilmesi,
- Adölesanlarda madde bağımlılığına yönelik hizmetlerde öz-yeterlilik inançlarının, yaşam anlamlarının artırılması ve aile aidiyetlerinin oluşturulması,
- Bağımlılık konusunda toplumsal, kültürel, bilişsel ve davranışsal faktörlere yönelik daha ileri araştırmaların gerçekleştirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Abalı, O. (2006). *Ergenlik Dönemi ve Sorunları*. Epsilon Yayınları.
- Açıksöz, S., Uzun, Ş., Arslan, F. (2016). Hemşirelik öğrencilerinde öz yeterlilik algısı ile klinik uygulamaya ilişkin kaygı ve stres durumu arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Gülhane Tıp Dergisi*, 58, 129–135.
- Adadioğlu, Ö., Oğuz, S. (2016). Epilepsi ve öz yönetim. *Journal of the Turkish Epilepsi Society*, 22(1), 1–4.
- Adalbjarnardottir, S., Hafsteinsson, L.G. (2001). Adolescents perceived parenting styles and their substance use: Concurrent and longitudinal analyses. *Journal of Research on Adolescence*, 11(4), 401–423.
- Adler, A. (2010). *Yaşamın Anlamı*. Çev. Ed. İLHAN, H. Alter Yayıncılık.
- Adler, A. (2014). *Yaşamın Anlam ve Amacı*. Çev. Ed. ŞİPAL, K. Say Yayınları.
- Akbaba, Z. (2012). *İstanbul'un Esenyurt İlçesindeki Liselerde Okuyan Öğrencilerin Riskli Sağlık Davranışları Üzerine Bir Araştırma*. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Atilla HAZAR).
- Akbaş, E., Yiğitoğlu, G. (2021). Adölesan dönemde psikososyal sorunlar. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(43), 7277–7299.
- Akfert, S., Çakıcı, E., Çakıcı, M. (2009). Üniversite öğrencilerinde sigara-alkol kullanımı ve aile sorunları ile ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10(1), 40–47.
- Akkuş, D., Eker, F., Karaca, A., Kapısız, Ö., Açıkgöz, F. (2016). Lise gençlerinde akran eğitimi programı madde bağımlılığının önlemede etkili bir model olabilir mi? *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 7(1), 34–44.
- Akkuş, D., Karaca, A., Şener, D., Ankaralı, H. (2017). Lise öğrencileri arasında sigara, alkol kullanım sıklığı ve etkileyen faktörler. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, 22(1), 36–36

- Aktürk, İ., Yaman, MÖ. (2022). Babaların madde kullanımı tedavisine katılımları üzerine nitel bir araştırma. *Bağımlılık Dergisi*, 23(1), 37–51.
- Alhyas, L., Al Ozaibi, N., Elarabi, H., El-Kashef, A., Wanigaratne, S., Almarzouqi, A., Alhosani, A., Al Ghaferi, H. (2015). Adolescents' perception of substance use and factors influencing its use: a qualitative study in Abu Dhabi. *JRSM Open*, 6(2),1-12
- Ali, A., Carré, A., Hassler, C., Spilka, S., Vanier, A., Barry, C., Berthoz, S. (2016). Risk factors for substances use and misuse among young people in France: What can we learn from the substance use risk profile scale? *Drug and Alcohol Dependence*, 163, 84–91
- Alptekin, D. (2011). *Toplumsal Aidiyet ve Gençlik: Üniversite Gençliğinin Aidiyeti Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya, (Danışman:Prof.Dr.Abdullah KOÇAK).
- Altıntaş, E., Gültekin, M. (2005). *Psikolojik Danışma Kuramları*. Alfa Aktüel Yayınları.
- Altıntaş, H., Temel, F., Benli, E., Çınar, G., Gelirer, Ö., Gün, FA., Kernak, A., Kundakçı, N. (2004). Tıp fakültesi birinci sınıf öğrencilerinin madde bağımlılığı ile ilgili bilgi, görüş ve tutumları. *Bağımlılık Dergisi*, 5, 107–114.
- Altıok, D. (2013). *Adana İl Merkezindeki Lise Öğrencilerinin Alkol ve Uyuşturucu Yatkınlığının Araştırılması ve 2000 Yılı Çalışma Sonuçları ile Kıyaslanması*. Çukurova Üniversitesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık Tezi, Adana, (Danışman: Doç. Dr. Esra SAATÇI).
- Altundağ, F. (2021). *Ergenlerde Madde Kullanım Bozukluğunun Madde Bağımlılığından Korunmada Etgenlerde Öz-Yeterlilik Ölçeği ve Anne-Baba Tutum Ölçeği ile Değerlendirilmesi*. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hasan SEZEROĞLU)
- American Psychological Association (APA). (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (5th ed.). Arlington
- Arıcı, A., Yaman, ÖM. (2021). Gençlerde alkol kullanımı ve kültürel yapının bağımlılığa etkisi. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 5(2), 71–89.

- Arslan, G. (2015). Ergenlerde psikolojik sağlamlık: Bireysel koruyucu faktörler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(44), 73–82.
- Arslan, G. (2015). *Ergenlikte Algılanan Duygusal İstismar ve Psikolojik Sağlamlık Arasındaki İlişki*. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Harice Zekavet KABASAKAL).
- Arslan, G., Balkıs, M. (2016). Ergenlerde duygusal istismar, problem davranışlar, öz-yeterlik ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişki. *Sakarya University Journal of Education*, 6(1), 8–22.
- Arslan, K., Şahin, H., Erkal, S. (2019). Üniversite öğrencilerinin aile aidiyetinin aile içi şiddete ilişkin görüşlerine ve bireysel özelliklerine göre karşılaştırılması. *Researcher: Social Science Studies*, 7(1), 168–180.
- Arslantürk, H., Kesen, NF., Daşbaşı, S. (2020). Üniversite öğrencilerinin aile aidiyetinin aileye ilişkileri açısından incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 31(4), 1579–1598.
- Arslantürk, K. (2018). *Bir devlet üniversitesinde sağlık bilimleri alanında eğitim gören öğrencilerin hayatı anlamlandırmaya yönelik algıları ve baş etme biçimleri*. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, (Danışman: Prof. Dr. Fatma ÖZ).
- Aslan, D. (2005). Dünyada ve Türkiye ' de tütün kontrolünde yeni bir dönem başladı : Tütün kontrolü çerçeve sözleşmesi. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 14(1), 19–21.
- Aslan, D., Yeşildal, N. (2003). Halk sağlığı bakış açısıyla adolesanlarda beslenme. *Sürekli Tıp Eğitim Dergisi*, 12(10), 386–389.
- Atlam, D., Yüncü, Z. (2017). Üniversitesi öğrencilerinde sigara, alkol, madde kullanım bozukluğu ve ailesel madde kullanımı arasındaki ilişki. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 20, 161–170.
- Avşar, E. (2019). *Boşanmış ve Boşanmamış Ailelerin Çoğalması Aile Aidiyeti ve Psikolojik Sağlamlığının Karşılaştırılması* Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, (Danışman: Doç. Dr. Serap DAŞBAŞ).

- Aydiner, BB. (2011). *Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Amaçlarının Alt Boyutlarının Genel Öz-Yeterlik Yaşam Doyumu ve Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi*. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, (Danışman: Prof. Dr. Ramazan ABACI).
- Ayhan, F., Genç, M., Türkmen, A. (2021). Adölesanların madde bağımlılığından korunmaya ilişkin öz yeterlikleri ile ebeveyn bağlanma düzeyleri arasındaki ilişki. *Bağımlılık Dergisi*, 22(3), 285–296
- Babahanoğlu, R. (2020). *Madde Kullanımı Nedeniyle Denetimli Serbestlik Tedbirine Tabi Tutulan Yetişkin Erkeklerde Damgalanma ve Aile Aidiyeti Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, (Danışman: Doç. Dr. Serap DAŞBAŞ).
- Babaoğlu, E., Korkut, K. (2010). The correlation between level of classroom teachers' self-efficacy beliefs and classroom management ability perception. *Inönü University Journal Of The Faculty Of Education*, 11(1), 1–19.
- Bahar, A. (2018). Uyuşturucu madde kullanımının nedenleri ve bağımlılık oluşum sürecinde iletişimsel yaklaşımların rolü ve önemi: Polis kayıtları üzerinden olgusal bir inceleme . *Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences*, 55, 1–36.
- Baltieri, DA., Andrade, A. (2003). Efficacy of acamprosate in the treatment of alcohol-dependent outpatients. *Res Bras Psiquitr*, 25(3), 156–159.
- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Prentice Hall.
- Bandura, A. (1982). Self- efficacy mechanism in human agency. *American Psychologist*, 37(2), 122–147.
- Bandura, A. (1988). Self regulation of motivation and action through goal systems. In V. Hamilton, GH. Bower, N. Frijda (Eds.), *Cognitive Perspectives on Emotion and Motivation* (Vol. 44, pp. 37–61). Kluwer Academic Publishers.
- Bandura, A. (1993). Perceived self efficacy in cognitive development and fuctioning. *Educational Psychologist*, 28(2), 117–148.

- Bandura, A. (1994). Self-Efficacy. In V. Ramachandran (Ed.), *Encyclopedia Of Human Behavior*. (pp. 71–81). Academic Press.
- Bandura, A. (1995). *Self-efficacy in Changing Societies*. Cambridge University Press.
- Bandura, A. (1997). *Self Efficacy: The Exercise Of Control*. Freeman and Company.
- Bandura, A. (2002). Social cognitive theory in cultural context. *Applied Psychology*, 51(2), 269–290.
- Baş, V., Hamarta, E. (2015). Üniversite öğrencilerinde değerler ve yaşamın anlamı arasındaki ilişki. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 13(29), 369–391.
- Başar, H. (1999). *Sınıf Yönetimi*. Milli Eğitim Basımevi.
- Başkurt, İ. (2003). Gençlik, madde bağımlılığı ve korunma yolları(Psiko-sosyal bir yaklaşım). *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8, 73–114.
- Bayar, R., Yavuz, M. (2008). Alkol bağımlılığı. *İstanbul Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitim Etkinlikleri, Türkiye’de Sık Karşılaşılan Psikiyatrik Hastalıklar Sempozyum Dizisi*, 62, 221–230.
- Bayhan, P., Işıtan, S. (2010). Ergenlik döneminde ilişkiler: Akran ve romantik ilişkilere genel bakış. *Aile ve Toplum Eğitim- Kültür ve Araştırma Dergisi*, 11(5), 33–44.
- Bayır, B. (2019). *Madde Kullanım Bozukluğu Olan Bireylere Öz-Yeterlilik Kuramına Göre Verilen Avantajlı Temel Eğitimin Öz-Yeterlilik Algısına Etkisi*. İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Malatya, (Danışman: Prof. Dr. Rukuye AYLAZ).
- Beckwith, M., Best, D., Dingle, G., Perryman, C., Lubman, D. (2015). Predictors of flexibility in social identity among people entering a therapeutic community for substance abuse. *Alcoholism Treatment Quarterly*, 33(1), 93–104.
- Bektaş, M., Öztürk, C. (2008). Adölesanların sigara-madde kullanımı hakkındaki bilgi düzeyleri ve kullanım yaygınlıkları. *Ege Pediatri Bülteni*, 15(2), 83–88.
- Beşirli, H. (2007). Gençlerin alkol tüketim davranışları ve bu davranışlarını etkileyen faktörlerin sosyolojik analizi. *İstanbul Sosyolojik Araştırmalar Dergisi*, 35, 85–118.

- Bıkmaz, F. (2004). Sınıf öğretmenlerinin fen öğretiminde öz yeterlilik inancı ölçeğinin geçerlilik ve güvenirlik çalışması. *Milli Eğitim Dergisi*, 31(161), 172–180.
- Bilgiç, N. (2013). *Lise Öğrencileri Üzerinde Sigara Konusunda Yürütülecek Olan Akran Eğitiminin Sigara Kullanma Davranışı Üzerindeki Etkiliğinin Değerlendirilmesi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir, (Danışman: Doç. Dr. Türkan GÜNAY).
- Bilgiç, N., Günay, T. (2014). A method for supporting smoking cessation in adolescents: Peer education. *Türk Toraks Dergisi*, 15, 102–105.
- Bircan, S., Erden, G. (2011). Madde bağımlılığı: Aile ile ilgili olası risk faktörleri, algılanan ebeveyn kabul-reddi ve çocuk yetiştirme stilleri. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi/Turkish*, 18(3), 211–222.
- Bollmer, JM., Milich, R., Harris, MJ., Maras, MA. (2005). A friend in need: The role of friendship quality as a protective factor in peer victimization and bullying. *Journal of Interpersonal Violence*, 20(6), 701–712.
- Bos, ER., Huijding, J., Muris, P., Vogel, L. RR., Biesheuvel, J. (2010). Global, contingent and implicit self-esteem and psychopathological symptoms in adolescents. *Personality and Individual Differences*, 48(3), 311–316.
- Boyraz, Ö. (2022). *Ergenlerde Aile Aidiyeti ve Sosyal Medya Bağımlılığının Değerlendirilmesi*. Sağlık Bilimleri Üniversitesi Konya Şehir Hastanesi Aile Hekimliği Kliniği, Tıpta Uzmanlık tezi, Konya, (Danışman: Doç. Dr. Selma PEKGÖR).
- Bozgeyikli, H. (2005) *Mesleki Grup Rehberliğinin İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Meslek Kararı Vermede Kendilerini Yetkin Görme Düzeylerine Etkisi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya, (Danışman: Prof. Dr. Yıldız KUZGUN).
- Brassai, L., Piko, BF., Steger, M. F. (2011). Meaning in life: Is it a protective factor for adolescents' psychological health? *International Journal of Behavioral Medicine*, 18(1), 44–51.

- Brent, D., Melhem, N., Donohoe, MB., Walker, M. (2009). The incidence and course of depression in bereaved youth 21 months after the loss of a parent to suicide, accident, or sudden natural death. *Am J Psychiatry*, 16(7), 786–794.
- Bülbül, K., Odacı, H. (2018). Liseli ergenlerde madde kullanma eğiliminin kişisel, sosyal ve akademik değişkenler açısından karşılaştırılması. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 5(4), 691–719.
- Büyükduman, Fİ. (2006). *İngilizce Öğretmen Adaylarının İngilizce ve Öğretmenlik Becerilerine İlişkin Öz-Yeterlik İnançları Arasındaki İlişki*. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Feza ORHAN).
- Canbulat, N., Yıldız, S. (2011). İstanbul'un Şişli ilçesinde gençlerin riskli sağlık davranışları. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 8(1), 46–52.
- Carpenter, C., Howard, D. (2009). Development of a drug use resistance self- efficacy (Durse) scale. *American Journal of Health Behavior*, 33(2), 147–151.
- Cavanagh, SE. (2008). Family structure history and adolescent adjustment. *Journal of Family Issues*, 29(7), 944–980
- Ceylan, İ. (2013). *Ergenlerin Benlik Saygısı ve Duygusal Öz-Yeterlik Ölçeğinin İncelemesi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, (Danışman: Prof. Dr. Rengin KARACA).
- Choenarom, C., Williams, RA., Hagerty, BM. (2005). The role of sense of belonging and social support on stress and depression in individuals with depression. *Archives of Psychiatric Nursing*, 19(1), 18–29.
- Chun, JS., Chung, IJ. (2013). Gender differences in factors influencing smoking, drinking, and their co-occurrence among adolescents in south korea. *Nicotine& Tobacco Research*, 15(2), 541–551.
- Civelek, E. (2019). Adolesan dönemi ve özkıyım girişimi. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*, 1.
- Coleman, PK., Karraker, KH. (1997). Self-efficacy and parenting quality: Findings and future applications. *Developmental Review*, 18(1), 47–85.

- Collins, GB., McAllister, MS., Adury, K. (2006). Drug adjuncts for treating alcohol dependence. *Cleveland Clinic Journal of Medicine*, 73(7), 641–656.
- Coyne-Beasley, T. (2017). Cultivating connectedness and equity: a call to action for the global adolescent health community. *Journal of Adolescent Health*, 61, 392–395.
- Crosnoe, R., Elder, GH. (2004). Family dynamics, supportive relationships, and educational resilience during adolescence. *Journal of Family Issues*, 25(5), 571–602.
- Csabonyi, M., Phillips, LJ. (2017). Meaning in life and substance use. *Journal of Humanistic Psychology*, 57(1), 1–17.
- Çakır, G., Acar, B., Kılınç, K., Şayhan, N., Demirli, Y., Yaman, ÖM. (2022). Saha çalışanlarının gözlemleri aracılığıyla madde bağımlısı çocuğu olan ailelerin özellikleri ve deneyimleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(3), 1095–1122.
- Çakmak, D., Evren, C. (2006). *Alkol ve Madde Kullanım Bozuklukları*. Özgül Matbaacılık.
- Çalışkan, D. (2020). *Viktor E. frankl ve logoterapi*. İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Lisans Bitirme Tezi, İstanbul, (Danışman: Prof. Dr. Salime Leyla GÜRKAN).
- Çam, O., Engin, E. (2014). *Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Bakım Sanatı*. İstanbul Tıp Kitabevleri.
- Çataloğlu, B. (2011). *Madde Kullanan ve Kullanmayan Ergenlerin Psikolojik Sağlamlık ve Aile İşlevleri Açısından Karşılaştırılması*. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Zekavet KABASAKAL).
- Çavuş, FM. (2009). Gençlerde algılanan sosyal desteğin öz-yeterlilik inancına etkileri. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 1–11.
- Çavuşoğlu, F. (2009). *Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Madde Kullanımına Etki Eden Etmenler ve Aileden Aldıkları Sosyal Desteğin Etkisi*. Ondokuz Mayıs

Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, (Danışman: Prof. Dr. Zuhul BAHAR).

Çelik, N., Gazioğlu, E. (2015). Yaşamda anlam ölçeği lise formu: Türkçe geçerlik ve güvenirliği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33, 42–60.

Çetinkaya, S. (2013). Üniversite öğrencilerinin şiddet eğilimlerini ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının incelenmesi. *Nesne Psikolojisi Dergisi*, 1(2), 21–43.

Çetinoğlu, C., Deveci, Y., Gülay, S., Potas, M., Şekeroğlu,Ş. (2023). Bağımlı Mıyız?. <https://docplayer.biz.tr/6033394-Bagimli-miyiz-caner-cetinoglu-yurdagul-deveci-seray-gulay-murat-potas-sehnaz-sekeroglu.html> adresinden Erişim Tarihi:24.04.2023 erişilmiştir

Çifci, A. (2019). *Adölesan Eroin Bağımlılarında Çocukluk Çağı Travmaları, Stresle Başa Çıkma Tutumları ve Aile İşlevlerinin Tanımlanması*. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, (Danışman: Prof. Dr. Sevgi BAŞKAN).

Çiftçi, H. (2018). Akran ilişkileri düzeylerinin karşılaştırılması: Lise öğrencileri üzerine bir inceleme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 7(3), 1516–1535.

Çivitci, A. (2014). Üniversite öğrencilerinde oolumlu duygulanım ve benlik saygısı: Üniversite doyumu ve aidiyetinin düzenleyici rolü. *Yükseköğretim Dergisi*, 4(2), 102–109.

Demir, N. (2006). Ailedeki madde bağımlılığının ergenin sapmış davranışlara yönelmesindeki etkisi: Lise son sınıf gençliği örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 23(1), 119–129.

Demirbaş, H. (2020). Madde kullanımı ve bağımlılığında kullanılan dilin önemi. *Bağımlılık Dergisi*, 21(2), 149–162.

Demirbaş, N. (2010). *Yaşamda Anlam ve Yılmazlık*. Hacattepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, (Danışman: Dr. İbrahim KEKİK).

- Derman, O. (2008). Ergenlerde psikososyal gelişim. *İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Adölesan Sağlığı II Sempozyum Dizisi*, 63, 19–21.
- Deutsche Hauptstelle für Suchtfragen e.V. (2023). <https://www.dhs.de/suchthilfe> adresinden Erişim Tarihi:05.04.2023 erişilmiştir
- Diener, E. (2000). Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national index. *American Psychologist*, 55(1), 34–43.
- Dilbaz, N., Darçın, A., Nurmedov, S., Noyan, O., Başabak, A., Mordağ, O. (2013). *Madde Kullanım Riski ve Madde Bağımlılığından Korunma*. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Doğan, D., Ulukol, B. (2010). Ergenlerin Sigara İçmesini Etkileyen Faktörler ve Sigara Karşıtı İki Eğitim Modelinin Etkinliği. *İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 17(3), 179–185.
- Doğan, M. (2020). *Acıdan Erdeme Yolculuk-Travma Sonrası Gelişim Psikolojisi ve Din*. Çamlıca Yayınları.
- Doğan, R., Ayaz, S. (2015). Hemşirelerin egzersiz davranışları, öz yeterlilik düzeyleri ve ilişkili faktörler. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 18(4), 287–295.
- Duman, MZ. (2021). Van’da madde kullanımı ve bağımlılığı etkileyen ailesel faktörler. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 43, 313–336.
- Durlanık, HK., Uzman, E. (2022). Orta çocukluk dönemindeki çocuklarda aile aidiyetinin, algılanan ebeveyn tutumları ve empati ile ilişkisi . *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41, 69–83.
- Durmuş, A. (2005). *Ergenlik Dönemi*. Nesil Yayınları.
- Dursun, Y. (2019). *Suçta Sürüklenen Çocukların Bağlanma Stilleri ve Aile Aidiyetleri: Marmara Bölgesi Örneği*. Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüİ Doktora Tezi, Yalova, (Danışman: Doç. Dr. Fethi GÜNGÖR).
- Dursun, Y. (2021). Suçta sürüklenen çocukların bağlanma stilleri ve aile aidiyetleri. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 1–29.

- Eken, B., Evren, CE., Saatçioğlu, Ö., Çakmak, D. (2003). Alkol bağımlılarında kişilik bozukluğunun sosyodemografik özellikler, depresyon ve anksiyete ile ilişkisi. *Düşünen Adam*, 16(2), 71–79.
- Eker, F., Akkuş, D., Kapısız, O. (2013). Ergenler için madde bağımlılığında korunma öz-yeterlik ölçeğinin geliştirilmesi ve psikometrik değerlendirilmesi. *Journal of Psychiatric Nursing*, 4(1), 7–12.
- Emekdar, G., Çıtıl, R., Önder, Y., Bulut, YE., Yaşayancan, Ö., Kazancı, N. Ö., Sönmezgöz, E., Eğri, M. (2017). Tokat ili ortaokul ve lise öğrencilerinde sigara içme prevalansı ve etkileyen faktörler. *Çağdaş Tıp Dergisi*, 7(1), 58–66.
- Emhan, A., Çayır, C. (2010). Girişimcilerin stres ile başedebilmesinde tinsel değerlerin etkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(2), 101–120.
- Eneçcan, FN., Şahin, EM., Erdal, M., Aktürk, Z., Kara, M. (2011). Evaluation of the health risk behaviors of high school students in Edirne. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 10(6), 687–700.
- Enoch, MA. (2011). The role of early life stress as a predictor for alcohol and drug dependence. *Psychopharmacology*, 214(1), 17–31.
- Erdamar, G., Kurupınar, A. (2014). Ortaöğretim öğrencilerinde görülen madde bağımlılığı alışkanlığı ve yaygınlığı: Bartın ili örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 65–84.
- Erdem, G., Eke, CY., Ögel, K., Taner, S. (2006). Lise öğrencilerinde arkadaş özellikleri ve madde kullanımı. *Bağımlılık Dergisi*, 7(3), 111–116.
- Erginöz, E. (2008). Adölesan madde bağımlılığı ve halk sağlığı. *Adölesan Sağlığı Sempozyum Dizisi*, 63(2), 61–64.
- Ermağan, E. (2010). *İlköğretim Okullarında Uygulanan Madde Kullanımını Önleme Programlarının Bilgi ve Beceri Düzeylerine Etkisinin Değerlendirilmesi*. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, (Danışman: Doç. Dr. Neylan ZİYALAR).

- Erol, N., Şimşek, Z. (2010). *Okul Çağı Çocuk Ve Ergenler İçin Davranış Değerlendirme Ölçekleri El Kitabı*. Mentis Yayıncılık.
- Erözkan, S. (2020). *Üniversite Öğrencilerinde Aile Aidiyetinin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışlarına Etkisi*. Trakya Üniversitesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık Tezi, Edirne, (Danışman: Prof. Dr. Ayşe ÇAYLAN).
- European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. (2022). European Drug Report 2022: Trends and Developments. https://www.emcdda.europa.eu/publications/edr/trends-developments/2022_en adresinden Erişim Tarihi:04.06.2023 erişilmiştir
- Evcin, U. (2011). *Lise Gençlerinin Vakit Geçirdiği Ortamların Madde Kullanımı Davranışı Üzerindeki Etkileri: Bayrampaşa Örnekleme*. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, (Danışman: Prof. Dr. M. Fatih YAVUZ).
- Evcin, U. (2015). *Önleme Stratejileri Perspektifinden Madde Kullanımı Ve Okul Temelli Örnek Bir Uygulama: Yaşam Becerileri Eğitim Programı*. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, (Danışman: Prof. Dr. M. Fatih YAVUZ).
- Evren, C., Ögel, K., Demirci Ciftçi, A., Evren, B., Yavuz Göksan, B., Bozkurt, M. (2014). İstanbul’da 10. Sınıf öğrencileri arasında yaşam boyu tütün, alkol ve madde kullanım yaygınlığı. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, 24(3), 201–210.
- Feyzioğlu, S., Kuşçuoğlu, C. (2011). Tek ebeveynli aileler. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, 7(26), 97–110.
- Fidancı, İ., Arslan, İ., Fidancı, İ., Taci, DY., İşcan, G., Kıbrıslı, E., Özenç, S., Tekin, O. (2016). Ergenlerin fiziksel aktivite ve sigara kullanımının duygu durumu ve anksiyete ile ilişkisi. *Ankara Medical Journal*, 16(1), 1–12.
- Frankl, V. E. (2018). *Anlam İstenci*. Çev. Ed. YALÇINKAYA, M. Öteki Yayınları.
- Frankl, V. E. (2019a). *Duyulmayan Anlam Çılgılığı*. Çev. Ed. BUDAK, S. Totem Yayınları.

- Frankl, V. E. (2019b). *İnsanın Anlam Arayışı*. Çev. Ed. BUDAK, S. İstanbul: Okyanus Yayınları
- Frankl, V. E. (2019c). *Hayatın Anlamı ve Psikoterapi*. Çev. Ed. ATAYMAN, V. Say Yayınları.
- Furnham, A. (2014). *Gerçekten Bilmeniz Gereken 50 Psikoloji Fikri*. Çev. Ed. AĞIRYÜRÜYEN, S. Domingo Yayınevi.
- Garcia, J., Marco, JH., Perez, S. (2014). Predicting role of the meaning in life on depression, hopelessness, and suicide risk among borderline personality disorder patients. *Universitas Psychologica*, 13(4), 1545–1555.
- Geçtan, E. (1974). Varoluşçu psikolojinin temelleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 7(1), 13–17.
- Genç, Y. (2018a). *Madde Bağımlılığı ve Aile*. Akademisyen Yayınevi
- Genç, Y. (2018b). Madde bağımlılığının gençlerin suç işleme eğilimleri üzerine etkisi. In Z. Kızmaz (Ed.), *Terör ve Uyuşturucu Madde Şiddeti* (pp. 258–288). HEGEM Yayınları.
- Gercek, C., Özcan, Ö. (2015). Investigation of Smoking Habits of the Students in TT Kaplan Social Science School. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 191, 1423–1425.
- Gil-Rivas, V., McWhorter, L. (2013). Self medication. In *Principles Of Addiction*. 1, 235–241
- Gizir, CA. (2007). Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler üzerinde bir derleme çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(28), 113–128.
- Goodman, E., Huang, B. (2002). Socioeconomic status, depressive symptoms, and adolescent substance use. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 156(5), 448–453.
- Gorman, LM., Sultan, DF. (2014). *Psikososyal Hemşirelik Genel Hasta Bakımı İçin*. Çev. Ed. ÖZ, F., DEMİRALP, M. Akademisyen Kitabevi

- Göktepe, K. (2018). Sosyoekonomik boyutlarıyla geçmişten günümüze Türkiye’de uyuşturucu madde sorunu ve bu sorunla mücadelede bir kamu politikası: Denetimli serbestlik müessesesi Uluslararası Kamu Politikaları Sempozyumu, Bağımlılıkla Mücadelede Yeni Yaklaşımlar Ve Başarılı Örnekler. *Uluslararası Kamu Politikaları Sempozyumu Bir Kamu Politikası Olarak Bağımlılıkla Mücadelede Yeni Yaklaşımlar ve Başarılı Örnekler*, 108–126.
- Görgülü, T. (2019). Madde kullanım risk faktörleri ve madde kullanım davranışının sonuçları: Madde kullanıcılarının deneyimlerine ilişkin nitel bir çalışma. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 6(3), 509–536.
- Görgün, S., Tiryaki, A., Topbaş, M. (2010). Üniversite öğrencilerinde madde kullanma ve anne babaya bağlanma biçimleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 11, 305–312.
- Görmez, K. (1996). *Şehir ve İnsan*. Gazi Kitabevi.
- Gözüm, S., Aksayan, S. (1999). Öz-etkililik-yeterlilik ölçeğinin Türkçe formunun güvenilirlik ve geçerliliği. *Hemşirelik Yüksekokul Dergisi*, 2(1).
- Güleç, G., Köşger, F., Eşsizoglu, A. (2015). DSM-5’te Alkol ve madde kullanım bozuklukları . *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 7(4), 448–460.
- Gülel, E., Daşbaş, S. (2019). Suça sürüklenmiş erkek çocuklarla aile aidiyeti ve yaşam doyumu ilişkisi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(3), 965–987.
- Güner, K. (2020). *Madde kullanımı olan geç ergenlerde travma ve psikolojik sağlamlığın incelenmesi*. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisanüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, (Danışman: Doç. Dr. Mustafa Kayhan BAHALI)
- Hamarta, E., Baltacı, Ö., Üre, Ö., Demirbaş, E. (2010). Lise öğrencilerinin utangaçlıklarının algılanan anne baba tutumları ve problem çözme yaklaşımları açısından incelenmesi. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, 6(22), 73–82.
- Haslam, C., Jetten, J., Cruwys, T., Dingle, G., Haslam, SA. (2018). *The New Psychology of Health Unlocking the Social Cure*. Routledge.

- Homan, KJ., Boyatzis, CJ. (2010). Religiosity, sense of meaning, and health behavior in older adults. *International Journal for the Psychology of Religion*, 20(3), 173–186.
- Hopson, LM., Lee, E. (2011). Mitigating the effect of family poverty on academic and behavioral outcomes: The role of school climate in middle and high school. *Children and Youth Services Review*, 33(11), 2221–2229.
- Irvine, DS., Lee, EY., Janssen, I., Leatherdale, ST. (2022). Gendered associations between e-cigarette use, cigarette smoking, physical activity, and sedentary behaviour in a sample of Canadian adolescents. *Dialogues in Health*, 1(August 2021), 100029.
- İkiz, FE., Yörük, C. (2013). Öğretmen adaylarının öz-yeterlik düzeyleri ile aile işlevlerinin incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 228–248.
- İlhan, T. (2013). Üniversite öğrencilerinde yaşam amaçları ve madde kullanımı. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 183–196.
- İlik, DA. (2019). *Ergenlerde Bağlanma Stilleri ve Aile Aidiyetinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi*. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya, (Danışman: Doç. Dr. Nur Feyzal KESEN).
- İşsever, G. (2020). *Lise Öğrencilerinde Akran Zorbalığı İle Aile Aidiyet Duygusu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, (Danışman:Dr. Öğr. Üyesi Hatice GÜNEŞ).
- Kalelioğlu, RE., Yalçın, M., Arkar, H. (2022). Denetimli serbestlik örneklemindeki suça sürüklenen ergenlerin yıkıcı davranışları üzerinde ebeveyn reddi öz yeterlilik ve benlik saygısının rolünün incelenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 29(1), 15–21.
- Kapıcı, U. (2003). *İlköğretim Öğretmenlerinin Öz-Yeterlilik Algıları ve Sınıf İçi İletişim Örüntüleri*. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, (Danışman: Prof. Dr. Kamile ÜN AÇIKGÖZ).

- Kara, A., Adana, F., Türkol, F. (2018). Çalışan adolesanlarda sigara kullanım durumu. *Hemşirelik Bilimi Dergisi*, 1(1), 1–4.
- Karaahmetoğlu, G., Softa, H., Kör, H., Karagözoğlu, G. (2017). Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin arkadaş bağlılığının incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(6), 2173–2184.
- Karaaslan, A. (2017). Çocuk ve ergenlerde uçucu madde bağımlılığını etkileyen psikososyal sebepler: Olgu sunumu. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 4(2), 1–11.
- Karababa, A., Dilmaç, B. (2015). Ergenlerde insani değerlerin sürekli öfke ve öfke ifade biçimlerini yordamadaki rolü. *İlköğretim Online*, 14(3), 1149–1158.
- Karabekiroğlu, K. (2015). *Anne -Babalar İçin Ergen Ruh Sağlığı Rehberi*. Say Yayınları.
- Karadağ, F. (2021). *Psikiyatri Kliniklerinde Çalışan Hemşirelerin Alkol Ve Madde Bağımlılığına Yönelik Tutumlarının İncelenmesi*. Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Elçin BABAOĞLU).
- Karadağ, F., Babaoğlu, E. (2021). Psikiyatri kliniklerinde çalışan hemşirelerin alkol ve madde bağımlılığına yönelik tutumlarının incelenmesi. *Bağımlılık Dergisi*, 23(4), 430–439.
- Kararımak, Ö., Çetinkaya, R. (2011). Benlik saygısının ve denetim odağının psikolojik sağlamlık üzerine etkisi: Duyguların aracı rolü . *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* , 4(35), 30–43.
- Karakeçili, E. (2015). *Aidiyet Meselesi Bağlamında Bedenin Mekansızlığı*. Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, (Danışman: Prof. Dr. Alaybey KAROĞLU).
- Karaküçük, S. (2008). *Rekreasyon : Boş Zamanları Değerlendirme*. Gazi Kitabevi.
- Karalezli, A. (2017). Gençlik ve sigara bırakma tedavileri. *Güncel Göğüs Hastalıkları Serisi*, 4(1), 128–135.

- Karataş, H., Kandemir, H., Kandemir, S., Akın, R. (2016). Lise öğrencilerinde riskli madde kullanımının incelenmesi. *Journal of Harran University Medical Faculty*, 13(1), 23–31.
- Karatay, G., Kubilay, G. (2004). Sosyoekonomik düzeyi farklı iki lisede madde kullanma durumu ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*, 6(1), 57–70.
- Kartopu, S. (2016). Üniversite öğrencilerinin öz- yeterlilik ve kimlik duygusu kazanım düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi: Gümüşhane üniversitesi örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(45), 481–500.
- Kaya, A. (2021). Adölesanlarda dijital oyun bağımlılığının mutluluk ve yaşam anlamına etkisi. *Bağımlılık Dergisi*, 22(3), 297–304.
- Kaya, A., Dalgıç, A. (2021). İnternet bağımlılığı ergenlerin yaşam tarzlarını nasıl etkiler? Türkiye'nin akdeniz bölgesinde okul temelli bir araştırmanın sonuçları. *Çocuk Hemşireleri Dergisi*, 59, 38–43.
- Kaya, M., Aydın, C. (2011). Üniversite öğrencilerinin dini inanç ile ahlaki olgunluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30(30), 15–42.
- Kaya, S., Dereli Çalışkan, N. (2022). Ödül sisteminden doğan ceza döngüsü: Bağımlılık. *Bioinforange*, 1–14.
- Kaya, Z. (2016). Madde kullanan ve kullanmayan ergenlerin kişilik özellikleri ve benlik saygısı açısından karşılaştırılması. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 4100–4116.
- Kealy, D., Ben-David, S., Cox, D. W. (2020). Early parental support and meaning in life among young adults: The mediating roles of optimism and identity. *Current Psychology: A Journal for Diverse Perspectives on Diverse Psychological*, 41(6), 3865–3872.
- Kılıç, ŞD. (2014). *Üniversite Öğrencilerinin Yalnızlık ve Psikolojik Dayanıklılıklarının İncelenmesi*. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, (Danışman: Doç. Dr. Birol ALVER).

- Kırcan, S. (2006). *Akran Baskısı İç ve Dış Kontrol Odağı ile Ergenlerde Madde Kullanımı Arasındaki İlişki*. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, (Danışman: Doç. Dr. Fatoş ERKMAN)..
- Kızmaz, Z. (2006). Okullardaki şiddet davranışının kaynakları üzerine kuramsal bir yaklaşım. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30(1), 47–70.
- King, V., Boyd, LM. (2016). Factors associated with perceptions of family belonging among adolescents. *Journal of Marriage and Family*, 78(4), 1114–1130.
- King, V., Boyd, LM.,Thorsen, ML. (2015). Adolescents' perceptions of family belonging in stepfamilies. *Journal of Marriage and Family*, 77(3), 761–774.
- Koçyiğit, M. (2014). *Cinsiyete ve Ait Olma Düzeylerine Göre Üniversite Öğrencilerinin Geleceğe Yönelik Tutumları*. On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, (Danışman: Prof. Dr. Kurtman ERSANLI).
- Korkut, G., Gençtürk, Z. (2020). Üniversite öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri ile aile aidiyeti arasındaki ilişkinin incelenmesi. *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi Cilt*, 8(24), 209–231.
- Krentzman, AR., Cranford, JA., Robinson, AR. (2015). Long-term increases in purpose in life are associated with remission from alcohol dependence. *Alcoholism Treatment Quarterly*, 33(3), 252–269.
- Krok, D. (2015). The role of meaning in life within the relations of religious coping and psychological well-being. *Journal Reling Health*, 54(6), 2292–2308.
- Kulaksızoğlu, B., Kulaksızoğlu, S., Ellidağ, YH., Yılmaz, N., Bozkurt, S. (2015). Antalya ilinde denetimli serbestlik kararı alınan kişilerde uyuşturucu madde kullanımının araştırılması. *The Bulletin of Legal Medicine*, 20(1), 21–26.
- Kumar, R., Lal, R. (2006). The role of self efficacy and gender difference among the adolescents. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*, 32(3), 345–350.

- Kuş , B. (2005) *Öğretmenlerin Bilgisayar Öz-Yeterlik İnançları Ve Bilgisayar Destekli Öğretime Yönelik Tutumları*. Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, (Danışman: Prof. Dr. Buket AKKOYUN).
- Kuşat, A. (2003). Bir değerler sistemi olarak “kimlik” duygusu ve Atatürk. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(15), 45–61.
- Küçük, A. (2019). *Psikoaktif Madde Kullanım Bozukluğu Tanısı Alan 18-24 Yaş Arası Gençlerde Yaşam Amacı Oluşturma ve Yaşamda Anlam Bulma Düzeylerinin Belirlenmesi*. Akdeniz Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Antalya, (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Saliha HALLAÇ).
- Kürtüncü, M., Uzun, M., Ayoğlu, N. (2015). Ergen eğitim programının riskli sağlık davranışları ve sağlık algısına etkisi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 5(2), 187–195.
- Lamarche, L., Tejpal, A., Mangin, D. (2018). Self-efficacy for medication management: A systematic review of instruments. *Patient Preference and Adherence*, 12, 1279–1287.
- Lambert, MN., Stillman, FT., Hicks, AJ., Kamble, S., Baumeister, FR., Fincham, DF. (2013). To belong is to matter: Sense of belonging enhances meaning in life. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 39(11), 1418–1427.
- Lee, SW. (2005). *Encyclopedia Of School Psychology*. SAGE Publications.
- Lee, YT., Huang, YH., Tsai, FJ., Liu, HC., Sun, FJ., Tsai, YJ., Liu, SI. (2021). Prevalence and psychosocial risk factors associated with current cigarette smoking and hazardous alcohol drinking among adolescents in Taiwan. *Journal of the Formosan Medical Association*, 120(1), 265–274.
- Lew, B., Chistopolskaya, K., Osman, A., Huen, JMY., Abu Talib, M., Leung, ANM. (2020). Meaning in life as a protective factor against suicidal tendencies in Chinese University students. *BMC Psychiatry*, 20(1), 1537–1550.
- Li, C., Pentz, MA., Chou, CP. (2002). Parental substance use as a modifier of adolescent substance use risk. *Addiction*, 97(12), 1537–1550.

- Lunenburg, FC. (2011). Self-efficacy in the workplace: Implications for motivation and performance. *International Journal Of Management, Business and Administration*, 14(1).
- Luszczynska, A., Gutiérrez-Doña, B., Schwarzer, R. (2005). General self-efficacy in various domains of human functioning: Evidence from five countries. *International Journal of Psychology*, 40(2), 80–89.
- Luszczynska, A., Scholz, U., Schwarzer, R. (2005). The general self-efficacy scale: Multicultural validation studies. *The Journal of Psychology*, 139(5), 439–457.
- Lyrakos, DG. (2012). The impact of stress, social support, self-efficacy and coping on university students, a multicultural european study. *Psychology*, 3(2), 143–149.
- Manojlovich, M. (2005). Promoting nurses' self-efficacy: a leadership strategy to improve practice. *The Journal of Nursing Administration*, 35(5), 271–278.
- Mavili, A., Kesen, NF., Daşbaş, S. (2014). Aile aidiyeti alçeği: Bir ölçek geliştirme çalışması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 0(33), 29–45.
- McConnell, AR., Shoda, TM., Skulborstad, HM. (2012). The self as a collection of multiple self-aspects: structure, development, operation, and implications. *Social Cognition*, 30(4), 380–395.
- Mengi, S. (2011). *Ortaöğretim 10. ve 11. sınıf öğrencilerinin sosyal destek ve öz-yeterlilik düzeylerinin okula bağlılıkları ile ilişkisi*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Murat İSKENDER).
- Mete, B., Söyiler, V., Pehlivan, E. (2020). Adölesanlarda sigara içme ve madde kullanma prevalansı. *Bağımlılık Dergisi*, 21(1), 64-71.
- Morsünbül, Ü., Çok, F. (2011). Bağlanma ve ilişkili değişkenler. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(3), 553–570.
- Murtezaoğlu, Ç., Çıkrıkçı, Ö. (2022). Ergenlerde mutluluk, öz-yeterlilik, akran ilişkileri ve sosyal onay ihtiyacı arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(3), 483–498.

- Nakash, O., Nagar, M., Barker, Y., Lotan, D. (2016). The association between religiosity and alcohol use: the mediating role of meaning in life and media exposure. *Mental Health, Religion and Culture*, 19(6), 574–586.
- Nazlıcan, E., Ersoy, Ö., Akbaba, M., Kurt, B. (2018). Kahramanmaraş il merkezindeki lise son sınıf öğrencilerinde maraş otu ve madde kullanımı ve etkileyen faktörler. *Sakarya Tıp Dergisi*, 8(2), 235–246.
- Newcomb, MD., Harlow, LL. (1986). Life events and substance use among adolescents: mediating effects of perceived loss of control and meaninglessness in life. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(3), 564–577.
- Oğuz, F., Özçelik, AD. (2019). Diyarbakır ilinin bir ilçesinde 17-18 yaş öğrencilerinin anne baba tutumları ile madde bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. In E. ÇETİNÖZ (Ed.), *Türkiye ve Dünyada Uyuşturucu İle Mücadele Bildiri Kitabı* (pp. 85–101). Polis Akademisi Yayınları.
- Oliva, A., Parra, A., Sanchez, I. (2002). Relationships with parents and peers as predictors of emotional and behavioral adjustment during adolescence. *Apunt Psicol*, 20, 225-242
- Osmanoğlu, D. (2017). Üniversite öğrencilerinin içme nedenleri ve madde bağımlılığından korunma özyeterlik davranışlarının belirlenmesi ve içme nedenlerine dair görüşleri. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35, 198–222.
- Ögel, K. (1997). *Cep Üniversitesi Uyuşturucu Maddeler ve Bağımlılık* . İletişim Yayınları.
- Ögel, K. (2001). *Madde Bağımlılarına Yaklaşım ve Tedavi*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Ögel, K. (2010). *Sigara, Alkol ve Madde Kullanım Bozuklukları: Tanı, Tedavi ve Önleme*. Yeniden Yayınları.
- Ögel, K., Erol, B. (2005). *Çocuklarda Sigara, Alkol ve Madde Bağımlılığı*. Morpa Kültür Yayınları.

- Ögel, K., Sır, A., Çorapçıoğlu, A., Bilici, M., Yenilmez, Ç., Liman, O., Tot, Ş., Uğuz, Ş., Tamar, M., Tamar, D., Doğan, O. (2004). Dokuz ilde ilk ve ortaöğretim öğrencilerinde tütün, alkol ve madde kullanım yaygınlığı. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 15(2), 112–118.
- Ögel, K., Tamar, D., Evren, C., Çakmak, D. (2000). Uçucu madde kullanımının yaygınlığı: Çok merkezli bir araştırmanın verilerinin değerlendirilmesi. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 1(4), 220–224.
- Ögel, K., Taner, S., Tosun, M., Gürol, D., Liman, O. (2005). Yatarak tedavi gören ergen uçucu madde kullanıcılarında madde kullanım özellikleri: Cinsiyet ve yaşadığı yere göre karşılaştırma. *Bağımlılık Dergisi*, 6(2), 76–83.
- Ögel, K. (2020). Aile, 1. Aile ve bağımlılık, 2. Aileye yaklaşım. <http://www.ogelk.net/Dosyadepo/aile.pdf> adresinden Erişim tarihi:06.05.2023 erişilmiştir
- Ögel, K. (2020). Madde Kullanımı ve Bağımlılığın Nedenleri <http://www.ogelk.net/dosyadepo/etyoloji.pdf> adresinden Erişim Tarihi:29.05.2023 erişilmiştir
- Özakar, S. (2013). *Adölesanların Risk Alma Davranışları ve Risk Alan Adölesanlarda Değişim Modeline Göre Hemşirelik Uygulamasının Madde Kullanımına Etkisi*. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, (Danışman: Prof. Dr. Suzan YILDIZ).
- Özcebe, H. (2002). Birinci Basamakta Adolesan Sorunlarına Yaklaşım. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 10(11), 374–377.
- Özdemir, S., Bülbül, F. (2023). Adölesanlarda sağlığı geliştirme ve yaşamda anlam arasındaki ilişki. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 10(1), 1–8.
- Özdemir, S.G., Daşbaş, S., Kesen, F.N. (2020). Üniversite öğrencilerinin aile aidiyeti ve özgeci davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi: Konya ili örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 23(1), 101–111.
- Özden, S. Y. (2004). *Uyuşturucu Madde Bağımlılığı*. Nobel Tıp Kitabevleri.

- Özerkmen, N. (2011). *Günümüz Toplumlarında Anomi Yabancılaşma ve Bağımlılık*. Avrasya Yayınları.
- Özkalp, E. (2009). *Sosyolojiye Giriş*. Ekin Yayınevi.
- Özmen, F., Kubanç, Y. (2013). Liselerde madde bağımlılığı- mevcut durum ve önerilere ilişkin okul müdürleri ve öğretmenlerin bakış açıları. *Electronic Turkish Studies*, 8(3), 357–382.
- Öztürk, O., Uluşahin, A. (2016). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*. Nobel Tıp Kitabevi.
- Özyürek, A., Nehir, GG. (2010). Ergenlerdeli ahlaki olgunluk, aile aidiyeti ve ergen-ebeveyn ilişkilerinin incelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 10(1), 247–265.
- Paiva, AL., Amoyal, NR., Johnson, JL., Prochaska, JO. (2014). Adolescent substance use initiation: Correlates of the profiles of prevention. *Journal of Early Adolescence*, 34(8), 1033–1057.
- Palfai, TP., Ralston, TE., Wright, LL. (2011). Understanding university student drinking in the context of life goal pursuits: The mediational role of enhancement motives. *Personality and Individual Differences*, 50, 169–174.
- Pastorelli, C., Caprara, GV., Barbaranelli, C., Rola, J., Rozsa, S., Bandura, A. (2001). The structure of children's perceived self-efficacy: A cross-national study. *European Journal of Psychological Assessment*, 17(2), 87–97.
- Pereira, IS. (2017). *O pensamento filosófico de Viktor Emil Frankl: Mundo, homem e Deus*. Universidade Federal do Ceará.
- Poli, R. (2017). Internet addiction update: diagnostic criteria, assessment and prevalence. *Neuropsychiatry*, 7(1), 04–08.
- Powers, RA., Matano, R. (2008). Madde kullanımı ve suistimali. In I. D. Yalom (Ed.), *Ergen Terapisi* (pp. 85–152).
- Rathi, N., Rastogi, R. (2007). Meanin in life and psychological well-being in pre-adolescents and adolescents. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*, 33(1), 31–38.

- Rochat, P. (2009). Others in mind: Social origins of self-consciousness. In *Cambridge University Press*. Cambridge University Press.
- Roshanfekar, P., Ali, D., Noroozi, M., Bahrami, G., Vameghi, M. (2022). Lifetime alcohol-use prevalence and correlated factors among street children in Iran. *Brain and Behavior*, 12(11), e2781.
- Ross, D. (2020). Addiction is socially engineered exploitation of natural biological vulnerability. *Behavioural Brain Research*, 386, 1–22.
- Ross, S., Peselow, E. (2009). Pharmacotherapy of addictive disorders. *Clinical Neuropharmacology*, 32(5), 277–289.
- Ryff, CD., Singer, B. (1998). The contours of positive human health. *Psychological Inquiry*, 9, 1–28.
- Sadock, BJ., Ahmad, S., Sadock, VA. (2009). *Kaplan& Sadock's Klinik Psikiyatri El Kitabı*. Çev. Ed. TAMAM, L. Güneş Tıp Kitabevleri.
- Saka, A. (2017). *Farklı Aile Yapısına Sahip Ergenlerin Öz-Yeterlilik ve Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin İncelenmesi* Karabük Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Karabük, (Danışman: Doç. Dr. Şehnaz CEYLAN).
- Saki, Ü. (2018). *Üniversite Öğrencilerinin Aile Aidiyeti Düzeylerinin Spor ve Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Öner GÜLBAHÇE).
- Sameroff, A. (2013). Early resilience and its developmental consequences. <https://www.child-encyclopedia.com/pdf/expert/resilience/according-experts/early-resilience-and-its-developmental-consequences> adresinden Erişim Tarihi:04.05.2023 erişilmiştir
- Sargent, J., Williams, RA., Hagerty, B., Lynch-Sauer, J., Hoyle, K. (2002). Sense of belonging as a buffer against depressive symptoms. *Journal of the American Psychiatric Nurses Association*, 8(4), 120–129.

- Sarı, E. (2023). Yaşam ve ölüm dürtüsünün ikili dansı. <https://ethospsikoloji.com/yasam-ve-olum-durtusunun-ikili-dansi/> adresinden Erişim Tarihi:31.05.2023 erişilmiştir
- Sarıkaya, N., Öztürk, S. (2018). Alkol , madde bağımlılığı tedavisi gören hastalarda yaşamın anlamı. *Sakarya Üniversitesi Holistik Sağlık Dergisi*, 1(1), 78–84.
- Savran, A. (2002). *Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Fen Öğretimine Yönelik Öz-Yeterlilik Ve Sınıf Yönetimi İnançları*. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, (Danışman: Öğr. Gör. Jale ÇAKIROĞLU).
- Schunk, DH. (1987). Peer models and children's behavioral change. *Review of Educational Research*, 57, 149–174.
- Schunk, DH. (1991). Self-efficacy and well-being of adolescent. *Educational Psychologist*, 26, 207–231.
- Schunk, DH., Meece, JL. (2005). Self-Efficacy Development in Adolescence. In T. Urdan & F. Pajares (Eds.), *Self-Efficacy Beliefs of Adolescents* (Issue 08, pp. 71–96). Information Age Publishing.
- Seva, Ö., Hakkı, A., Ekinci, Ö. (2019). Mersin üniversitesindeki ergenlerde madde kullanımı ve ilişkili faktörlerin değerlendirilmesi. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 12(3), 515–524.
- Sezer, S. (2012). A view to the subject of the meaning of life in terms of theoretical and psychometric studies. *Journal of Faculty of Educational Sciences*, 45(1), 209–227.
- Singh, B., Udainiya, R. (2009). Self-efficacy and well-being of adolescents. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*, 35(2), 227–232.
- Sinha, R. (2007). The role of stress in addiction relapse. *Current Psychiatry Reports*, 9, 388–395.
- Sitzman, K., Watson, J. (2013). *Caring Science, Mindful Practice: Implementing Watson's Human Caring Theory*. Springer Publishing Company.
- Siyez, DM. (2009). *Ergenlerde Problem Davranışlar*. Pegem Akademi Yayıncılık.

- Siyez, DM., Aysan, F. (2007). Ergenlerde görülen problem davranışların psiko-sosyal risk faktörleri ve koruyucu faktörler açısından yordanması. *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 145–171.
- Smith, RE. (1989). Effects of coping skills training on generalized self-efficacy and locus of control. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56(2), 228–233.
- Sormunen, M., Goranskaya, S., Kirilina, V., Bykachev, K., Tossavainen, K. (2018). Home and school responsibilities for children's health literacy development: the views of Finnish and Russian parents and teachers. *Russian Journal of Communication*, 10(1), 70–90.
- Steger, MF., Frazier, P., Kaler, M., Oishi, S. (2006). The meaning in life questionnaire: Assessing the presence of and search for meaning in life. *Journal of Counseling Psychology*, 53(1), 80–93.
- Steger, MF., Kashdan, TB., Sullivan, BA., Lorentz, D. (2008). Understanding the search for meaning in life: personality, cognitive style, and the dynamic between seeking and experiencing meaning. *Journal of Personality*, 76(2), 199–228.
- Steger, MF., Mann, JR., Michels, P., Cooper, TC. (2009). Meaning in life, anxiety, depression, and general health among smoking cessation patients. *Journal of Psychosomatic Research*, 67(4), 353–358.
- Steinberg, L. (2007). *Ergenlik*. Çev. Ed. ÇOK, F. İmge Kitabevi.
- Subaşı, Y. (2022). *Maddde Kullanımı Olan Geç Ergenlerde Akran Zorbalığı ve Bilişsel Çarpıtmaların İncelenmesi*. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Esra SAVAS).
- Şahin, H. (2022). Kent ve kötün sosyo-ekonomik avantajlarını birleştirme deneyimlerinin OECD refah göstergeleri üzerinden değerlendirilmesi. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 15, 100–123.
- Şaşmaz, T., Buğdaycı, R., Toros, F., Kurt, AÖ., Tezcan, H., Öner, S., Çamdiren, H. (2006). Alcohol use prevalence and potential risk factors in adolescent: a school-based and sectional study. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 5(2), 94–104.

- Şeker, E., Irmak, T. (2020). Ergenlerde risk alma davranışları: akran ve aile ilişkileri ile problem çözme becerisi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 23(46), 104–121.
- Şen, HN. (2020). *Adölesanlarda Sağlığı Geliştirme Davranışlarının Stresle Başa Çıkma Ve Öz-Yeterlik İle İlişkisinin İncelenmesi*. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas, (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Özlem DURAN AKSOY). .
- Şengezer, T. (2012). Aile hekimliğinde madde bağımlılığına yaklaşım. *Türkiye Klinikleri Dergisi Aile Hekimliği , Özel Konular*, 3(2), 46–50.
- Şengezer, T., Şahin, A. (2016). Erkeklerde alkol ve madde kullanım bozukluklarına güncel yaklaşım. *Türkiye Klinikleri Dergisi Aile Hekimliği , Özel Konular*, 7(4), 80–85.
- Şimşek, H., Çöplü, F. (2018). Lise öğrencilerinin riskli davranışlar gösterme düzeyleri ile okula bağlanma düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 18–30.
- Şimşek, S., Dönmez, S., Kakdaş, E., Özen, Ş. (2014). Diyarbakır çocuk ve ergen madde bağımlılığı araştırma ve tedavi merkezine başvuran hastaların sosyodemografik özellikleri ve kullandıkları madde türleri. *Bağımlılık Dergisi*, 15(1), 23–27.
- T.C. İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü. (2022). Narkolog Madde Kullanıcıları Profil Analizi. <https://www.narkotik.pol.tr/kurumlar/narkotik.pol.tr/TUB%C4%B0M/Ulusal%20Yay%C4%B1mlar/NARKOLOG-2022-MADDE-KULLANICILARI-PROFIL-ANALIZI.pdf> adresinden Erişim Tarihi:04.06.2023 erişilmiştir
- T.C. İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü. (2022). Türkiye Uyuşturucu Raporu Eğilimler ve Gelişmeler. <https://www.narkotik.pol.tr/kurumlar/narkotik.pol.tr/TUB%C4%B0M/Ulusal%20Yay%C4%B1mlar/Turkiye-Uyusturucu-Raporu-2022.pdf> adresinden Erişim Tarihi:02.06.2023 erişilmiştir
- T.C.İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü. (2014). EMCDDA 2014 Ulusal Raporu (2013 Verileri). Türkiye Yeni Gelişmeler, Trendler, Seçilmiş Konular.

<https://www.narkotik.pol.tr/kurumlar/narkotik.pol.tr/Arsiv/TUBIM/Documents/TURKIYE%20UYUSTURUCU%20RAPORU%202014.pdf> adresinden Erişim Tarihi:02.06.2023 erişilmiştir.

T.C.İşişleri Bakanlığı Emniyet Genel M¼d¼rl¼ę¼. (2018). T¼rkiye Genel N¼fusta T¼t¼n, Alkol ve Madde Kullanımına Y¼nelik Tutum ve Davranış Araştırması Raporu.

<https://www.narkotik.pol.tr/kurumlar/narkotik.pol.tr/Duyurular/T%C3%9CRK%C4%B0YE%E2%80%99DE%20GENEL%20N%C3%9CFUSTA%20T%C3%9CCT%C3%9CN%20ALKOL%20VE%20MADDE%20KULLANIMINA%20Y%C3%96NEL%C4%B0K%20TUTUM%20VE%20DAVRANI%C5%9E%20AR%C5%9ETIRMASI.pdf> adresinden Erişim Tarihi:15.02.2023

T.C.İşişleri Bakanlığı Emniyet Genel M¼d¼rl¼ę¼. (2019). T¼rkiye Uyuşturucu Raporu.

<http://www.narkotik.pol.tr/kurumlar/narkotik.pol.tr/TUB%C4%B0M/Ulusal%20Yay%C4%B1nlar/2019-TURKIYE-UYUSTURUCU-RAPORU.pdf> adresinden Erişim Tarihi:16.04.2023 erişilmiştir

T.C.İşişleri Bakanlığı Emniyet Genel M¼d¼rl¼ę¼. (2021). T¼rkiye Uyuşturucu Raporu Eğilimler ve Gelişmeler.

<http://www.narkotik.pol.tr/kurumlar/narkotik.pol.tr/TUB%C4%B0M/2021-Turkiye-Uyusturucu-Raporu.pdf> adresinden Erişim Tarihi:19.02.2023 erişilmiştir.

Tagay, ¼., Acar, N., Nalbant, A. (2016). Logoterapide kullanılan kavramların ve tekniklerin T¼rk k¼lt¼r¼ne uygulanabilirliği. *Ege Eğitim Dergisi*, 17(1), 105–126.

Tanrıkulu, ¼A., ¼arman, BK., Palancı, Y., ¼etin, D., Karaca, M. (2009). Kars il merkezinde ¼eřitli üniversite ¼ęrencileri arasında sigara kullanım sıklığı ve risk fakt¼rleri. *T¼rk Toraks Dergisi*, 11, 101–106.

Tansel, L., B¼lent, A. (2017). Lise ¼ęrencilerinin bağımlılık yapıcı maddelere y¼nelik tutumlarının incelenmesi. *Hitit ¼niversitesi Sosyal Bilimler Enstit¼s¼ Dergisi*, 10(2), 1453–1472.

- Tapan, F. (2019). *Suça Sürüklenmiş Çocuklarda Aidiyet Duygusu*. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, (Danışman: Doç. Dr. Özlem KARAKUŞ).
- Tarhan, N. (2011). *Güzel İnsan Modeli*. Timaş Yayınları.
- Taylan, HH., Genç, Y. (2017). Liselerde sigara, alkol ve uyuşturucu/uçucu/uyarıcı madde kullanım eğilimleri: Kocaeli örneği. *Asos Journal Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 47, 180–199.
- Telef, BB. (2013). Ergenlerin yaşam doyumlarının ve psikolojik semptomlarının incelenmesi. *New Symposium Journal*, 51(1), 3–12.
- Telef, BB., Ergün, E. (2013). Lise öğrencilerinin öznel iyi oluşlarının yordayıcısı olarak öz yeterlilik. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 6(3), 423–433.
- Telef, BB., Karaca, R. (2011). Ergenlerin öz- yeterliklerinin ve psikolojik semptomlarının incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(6), 499–518.
- Tepe, D. (2011). *Okulöncesi öğretmenlerinin öz yeterlik inançlarını belirleme ölçeği geliştirme*. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Burdur, (Danışman: Doç. Dr. Kamile DEMİR).
- The European School Survey Project on Alcohol and Other Drug Report.(2003). Alcohol and Other Drug Use Among Students in 35 European Countries. http://www.espad.org/sites/espad.org/files/The_2003_ESPAD_report.pdf adresinden Erişim Tarihi:02.06.2023 erişilmiştir
- The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs. (2019). ESPAD Raport . http://www.espad.org/sites/espad.org/files/2020.3878_EN_04.pdf adresinden Erişim Tarihi:15.02.2023 erişilmiştir
- The United Nations Office on Drugs and Crime. (2018). World Drug Report. https://www.unodc.org/wdr2018/prelaunch/WDR18_Booklet_1_EXSUM.pdf adresinde Erişim Tarihi:15.02.2023 erişilmiştir

- The United Nations Office on Drugs and Crime. (2021). World Drug Report. https://www.unodc.org/res/wdr2021/field/WDR21_Booklet_1.pdf adresinden Erişim Tarihi:02.06.2023 erişilmiştir
- The United Nations Office on Drugs and Crime. (2022). World Drug Report. https://www.unodc.org/res/wdr2022/MS/WDR22_Booklet_1.pdf adresinden Erişim Tarihi:02.06.2023 erişilmiştir
- Tilim, E., Murat, M. (2019). Ergenlerde madde bağımlılığından korunmaya ilişkin özyeterlilik ile akran baskısı, kendini ifade edebilme becerisi ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişki. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*.
- Tosun, M. (2008). Madde bağımlılığına genel bakış. *İstanbul Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitim Etkinlikleri, Türkiye’de Sık Karşılaşılan Psikiyatrik Hastalıklar Sempozyum Dizisi*, 62, 201–220.
- Townsend M.C.(2016). Psychiatric Mental Health Nursing: Concepts of Care in Evidence-Based Practice. Depresif Bozukluklar İçinde:Ruh Sağlığı ve Psikiyatri Hemşireliğinin Temelleri:Kanıt Dayalı Uygulama Bakım Kavramları(6. Baskı). Ançel G. Çev. Ed. ÖZCAN CT, GÜRHAN N.(Eds). Ankara, Akademisyen Kitabevi.
- Törrönen, J., Roumeliotis, F., Samuelsson, E., Kraus, L., Room, R. (2019). Why are young people drinking less than earlier? Identifying and specifying social mechanisms with a pragmatist approach. *International Journal of Drug Policy*, 64, 13–20.
- Tunç, Z., Kolburan, ŞG. (2019). Ergenlik döneminde benlik saygısı ile sigara bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, 5(1), 55–70.
- Tunçbilek, M. (2018). *Spor Tesislerinden Yararlanan 15-18 Yaş Arası Öğrencilerin Madde Bağımlılığından Korunma Öz Yeterliliğinin Araştırılması (Keçiören Belediyesi Örneği)*.Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bartın, (Danışman: Doç. Dr. Mutlu TÜRKMEN).
- Turan, ME. (2013). *Ergenlerde Kariyer ve Yetenek Gelişimi Öz- Yeterliliğinin, Üstbilişsel Farkındalık, Yaşam Doyumu ve Algılanan Arkadaş Sosyal Desteği ile*

İlişkisi. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, (Danışman: Doç. Dr. Murat İSKENDER).

Türk Dil Kurumu. (2023). <https://sozluk.gov.tr/> adresinden Erişim Tarihi:02.05.2023 erişilmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2018). Uyuşturucu Madde Bağımlılığı ve Yeni Bağımlılık Türlerinin Araştırılarak Bağımlılığın Nedenlerinin ve Alınacak Tedbirlerin Tespit Edilmesi Maksudıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Tutanak Dergisi. <https://bmyk.gov.tr/Eklenti/38500/0/tbmm-arastirma-komisyonu-raporu-2018pdf.pdf> adresinden Erişim Tarihi:02.06.2023 erişilmiştir

Türkiye İstatistik Kurumu. (2019). Hanehalkı Tüketim Harcaması (Bölgesel). [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Tuketim-Harcamasi-\(Bolgesel\)-2019-33594](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Tuketim-Harcamasi-(Bolgesel)-2019-33594) adresinden Erişim Tarihi:10.03.2023 erişilmiştir

Türkiye İstatistik Kurumu. (2019). Türkiye Sağlık Araştırması. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Saglik-Arastirmasi-2019-33661> adresinden Erişim Tarihi:12.02.2023 erişilmiştir

Uçar Akyüz, GA. (2019). *Kayıp ve Yas Yaşantısı Olan ve Olmayan Ergenlerde Duygu Düzenleme ve Öznel İyi Oluşun Riskli Davranışları Yordayıcılığının İncelenmesi*. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Burdur, (Danışman: Doç. Dr. Firdevs SAVİ ÇAKAR).

Uğurlu, T., Şengül, C., Şengül, C. (2012). Bağımlılık psikofarmakolojisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(1), 37–50.

Uludağlı, NP., Sayıl, M. (2009). Orta ve ileri ergenlik döneminde risk alma davranışı: Ebeveyn ve akranların rolü. *Türk Psikoloji Yazıları*, 12(23), 14–24.

Ulusoy, A., Aytar Güngör, A., Akyol Köksal, A., Subaşı, G., Bağcıoğlu Ünver, G., Koç Erdamar, G. (2011). *Eğitim Psikolojisi*. Anı Yayıncılık.

Usher, EL., Pajares, F. (2009). Sources of self-efficacy in mathematics: A validation study. *Contemporary Educational Psychology*, 34, 89–101.

- Uysal, R., Bingöl, T. (2014). Ergenlerde risk alma davranışının öz yeterlilik ve farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(8), 573–582
- Uzday, Tİ. (2009). Madde Bağımlılığı. *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, 399, 99–115.
- Uzun, S., Kelleci, M. (2018). Lise öğrencilerinde madde bağımlılığı: Madde bağımlılığından korunma konusundaki öz yeterlilikleri ile ilişkili faktörler. *Düşünen Adam*, 31(4), 356–363.
- Ünal, M. (1991). Madde bağımlılığı ve akolizmde aile. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 80–85.
- Ünal, S., Mutlu, E., Yıldırım, Ö. (2021). Madde bağımlılığının gelişiminde birikimli risk faktörlerinin rolü. *Bağımlılık Dergisi*, 22(1), 31–42.
- Vera, EM., Shin, RQ., Montgomery, GP., Mildner, C., Speight, SL. (2004). Conflict resolution styles, self-efficacy, self-control, and future orientation of urban adolescents. *Professional School Counseling*, 8(1), 73–80.
- Vrijen, C., Wiertsema, M., Ackermans, MA., Ploeg, R., Kretschmer, T. (2021). Childhood and adolescent bullying perpetration and later substance use: A meta-analysis. *Pediatrics*, 147(3).
- Vural, ME. (2021). *Hayatın anlamı, dindarlık ve ruh sağlığı ilişkisi: Bir karma yöntem araştırması*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, (Danışman: Prof. Dr. Ali AYTEN).
- Wheeler, K. (2020). *Psikiyatri Hemşireliği İleri Düzey Uygulamalar İçin Psikoterapi*. Çev. Ed. ÖZBAŞ, A., GÜRHAN, N. Nobel Tıp Kitabevleri.
- Wilkins, N., Myers, L., Kuehl, T., Bauman, A., Hertz, M. (2018). Connecting the dots: State health department approaches to addressing shared risk and protective factors across multiple forms of violence. *Journal of Public Health Management and Practice*, 24, 32–41
- Williemse, M. (2008). *Exporing The Relationship Betwen Self Efficacy And Aggression In A Group Of Adolescent In The Peri-Urban Town Of Worcester*. University of Stellenbosch

- Wills, TA., Yaeger, A. (2003). Family factors and adolescent substance use: models and mechanisms. *American Psychological Society*, 12(6), 222–226.
- Witkiewits, K., Marlatt, A., Walker, D. (2005). Mindfulness-based relapse prevention for alcohol and substance use disorders. *Journal of Cognitive Psychotherapy*, 19(3), 211–228.
- Wong, PT. (1998). Implicit Theories of Meaningful Life and the Development of the Personal Meaning Profile Psychological Research and Clinical Applications. In *The Human Quest for Meaning: A Handbook of* (pp. 111–140). Lawrence Erlbaum.
- World Health Organization Lexicon of Alcohol and Drug Terms. (1994). https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/39461/9241544686_eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y adresinden Erişim Tarihi:24.04.2023 erişilmiştir
- World Health Organization. (2023). Adolescent and young adult health. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/adolescents-health-risks-and-solutions> adresinden Erişim Tarihi:03.04.2023 erişilmiştir
- World Health Organization. (2023). Adolescent health. https://www.who.int/health-topics/adolescent-health#tab=tab_1 adresinden Erişim Tarihi:03.04.2023 erişilmiştir
- World Health Organization. (2023). ICD-11 Mortality and Morbidity Statistics. <https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http://id.who.int/icd/entity/590211325?view=G0> adresinden Erişim Tarihi:02.06.2023 erişilmiştir
- Wrase, J., Grüsser, SM, Heinz, A. (2006). Reizinduziertes Alkoholverlangen Grundlagen und klinische Bedeutung. *Nervenarzt*, 77, 1051–1063.
- Yalman, E. (2019). Ebeveyn ve akran ilişkilerinin genç kızlarda madde kullanımına etkisi. *Journal of International Scientific Researches*, 4(2), 372–391.
- Yalom, I. (2001). *Varoluşçu Psikoterapi*. Çev. Ed. BABAYİĞİT, Z. Kabalcı Yayınevi.
- Yalom, I. (2008). *Alkolizm Terapisi*. Çev. Ed.KAZMİRCİ, T. Prestij Yayınları.

- Yaman, ÖM. (2014a). *Apaçi Gençlik-Gençlerin Toplumsal Davranış ve Yönelimleri: İstanbul'da "Apaçi" Altkültür Grupları Üzerine Nitel Bir Çalışma*. Yeşilay Yayınları.
- Yaman, ÖM. (2014b). Uyuşturucu madde bağımlısı gençlerin aile içi ilişkilere yönelik görüşleri : Esenler-bağcılar örneği. *Türkiye Bağımlılık Dergisi*, 1(1), 99–132.
- Yaman, ÖM., Tuna, AS., Baykul, Z. (2015). *Türkiye Kimyasal Bağımlılık Çalışmaları Bibliyografyası*. Yeşilay Yayınları.
- Yaprak, G. (2006). *İlköğretim İkinci Kademe Çocuklarında Psikoaktif Madde Kullanımına İlişkin Semptomlara Sahip Olma Düzeyi ve Okul Başarısı*. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Niğde, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mustafa KOÇ). .
- Yaran. K. (2020). *Adölesan Dönemdeki Üniversite Öğrencilerinin Mutluluk ve Yaşamın Anlamının Akıllı Telefon Bağımlılığına Etkisi*. İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Malatya, (Danışman: Prof. Dr. Behice ERCİ).
- Yardımcı, F., Başbakkal, Z. (2010). Ortaokul öz-yeterlilik ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 11(4), 321–326.
- Yaşın, Ç., Demir, N. (2020). Türkiye’de helikopter ebeveyn sahibi olan y neslinin, aidiyet, yaşam becerisi ve özgüven problemleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 7(2), 450–470.
- Yeltepe, H. (2010). *Alkol Ve Madde Bağımlılığı Tedavisi Gören Yetişkinlerde Düzenli Egzersizin Depresyon ve Yaşam Kalitesine Etkisi*. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Cengiz KARAGÖZOĞLU).
- Yeşilay. (2023) Bağımlılık Nedir?.
<https://www.yesilay.org.tr/tr/bagimlilik/bagimlilik-nedir> adresinden Erişim
Tarihi:24.04.2023 erişilmiştir
- Yeşilay. (2023). Madde Bağımlılığı Nedir?
<https://www.yesilay.org.tr/tr/bagimlilik/madde-bagimliliği> adresinden Erişim
Tarihi:02.06.2023 erişilmiştir

- Yeşilçayır, C. (2022). Viktor e. frankl'ın yaşam felsefesi ve anlam. *Temaşa Felsefe Dergisi*, 18, 55–67.
- Yeşilyaprak, B. (2015). *Eğitim Psikolojisi*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Yığman, F., Ünver, H., Aksu, M., Özdel, K. (2022). Sigara bağımlısı ve sigarayı bırakan kişilerde psikolojik faktörlerin değerlendirilmesi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Tıp Dergisi*, 9(2), 97–101.
- Yıldırım, E. (2008). *Uyuşturucu Kullanımının Sosyolojik Boyutu Uyuşturucuya Yönelik Talep Azaltımı*. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, (Danışman: Prof. Dr. Mimar TÜRKKAHARAMAN).
- Yıldırım, M., Uslu, E. (2023). Yaşamda anlam bulma ve ilişkili faktörlerin incelenmesi. *Türkiye Hemşireler Derneği Dergisi*, 3(1), 71–80.
- Yıldırım, RV, Zengin, Y. (2018). Başkent üniversitesi tıp fakültesi dönem 2 ve sağlık bilimleri fakültesi hemşirelik bölümü 2. sınıf öğrencilerinin riskli davranışlar ölçeği ve ahlaki olgunluk ölçeği skorlamalarının değerlendirilmesi. *Türkiye Biyoetik Dergisi*, 5(4), 165–174.
- Yıldız, K., Dirik, D. (2019). Algılanan sosyal destek ve stresle başa çıkma tarzları arasındaki ilişkide algılanan öz yeterliliğin rolü. *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 17(2), 132–144
- Yıldız, M. (2017). Lise öğrencilerinin madde bağımlılığından korunmaya ilişkin öz-yeterliliğinin incelenmesi. *Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 3(2), 70-77.
- Yılmaz, A., Can, Y., Bozkurt, M., Evren, C. (2014). Alkol ve madde bağımlılığında remisyon ve depresme . *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(3), 243–256.
- Yılmaz, N. (2015). *Alkol ve Madde Bağımlılığı: Bireysel ve Toplumsal Sonuçları*. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Fikret GEZGİN). .
- Yigit, U., Öncü, E. (2019). Çalışan gençlerde sigara, alkol, uyuşturucu/uyarıcı madde kullanımı ve risk faktörleri. *ADDICTA: The Turkish Journal on Addictions*, 6(4), 49–66.

- Yoldaş, C., Demircioğlu, H. (2020). Madde kullanımı ve bağımlılığını önlemeye yönelik psikoeğitim programlarının incelenmesi. *Bağımlılık Dergisi*, 21(1), 72–91.
- Yusufoğlu, ÖŞ., Cerev, G. (2019). Gençlerde aidiyet düzeyinin akademik başarıya etkisi: Fırat üniversitesi iktisadi ve idari bilimler fakültesi örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(2), 289–302.
- Yüce, HB. (2019). *Lise Öğrencilerinin Alkol ve Madde Kullanım Özellikleri, Alkol ve Madde Kullanımını Arttıran Risk Faktörleri ile Bunlara Yönelik Uygulanabilecek Önleme Programlarının Belirlenmesi*. Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık Tezi, İstanbul .
- Yüksel, R. (2012). Genç yetişkinlerde yaşamın anlamı. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 79–91.
- Zencirci, D. (2008). *Görsel Sanatlar Öğretmeni Adaylarında Özgün Baskının Yaratıcı Düşünme Becerileri ve Öz-Yeterlik Algısı Üzerindeki Yansıması*. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mehmet FIRINCI).
- Zhang, Y., Mei, S., Li, L., Chai, J., Li, J., Du, H. (2015). The Relationship between impulsivity and internet addiction in Chinese college students: A moderated mediation analysis of meaning in life and self-esteem. *PLoS One* , 10(7), 82-91.
- Zimmerman, BJ. (1995). Self-efficacy and educational development. In A. Bandura (Ed.), *Self-efficacy in Changing Societies* (pp. 202–231). Cambridge University Press
- Zimmerman, BJ. (2000). Self-efficacy: An essential motive to learn. *Contemporary Educational Psychology*, 25, 82–91.
- Zimmermann, G. (2010). Risk perception, emotion regulation and impulsivity as predictors of risk behaviours among adolescents in Switzerland. *Journal of Youth Studies*, 13(1), 83–99.
- Zucco, R., Montesano, F., Esposito, S., Bianco, A., Carmelo, GA. (2017). Alcohol use in early adolescence: findings from a survey among middle school students in Italy. *International Pediatric Research*, 82(6), 915–919.

EK 7. Kişisel Bilgi Formu

Adölesanların Madde ve Alkol Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlilikleri İle Yaşamı Anlamlandırma ve Aile Aidiyetleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Değerli katılımcı,

Bu tez araştırmasının amacı; adölesanlarda alkol ve madde kullanma davranışlarına yönelik öz-yeterlilik düzeyi ile yaşamı anlamlandırabilme ve aile aidiyet düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırmada, “Kişisel Bilgi Formu”, “Ergenler için Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlilik Ölçeği”, “Yaşam Anlam Ölçeği Lise Formu” ve “Aile Aidiyeti Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmaya ayrılan süre ortalama 30-35 dakikadır. Tüm soruları okuyup size en uygun cevabı vermeniz araştırmanın bilimselliği açısından önemlidir. Vereceğiniz yanıtlar bilgiler bu araştırmada kullanılacak ve araştırmacı dışında hiç kimsenin görmesi mümkün olmayacaktır.

Katılımınız için şimdiden teşekkür ederiz...

Şeyma GEDİKLİ

Kişisel Bilgi Formu

Okulunuz Adı:

1) Sınıfınız: ☐ 9. Sınıf☐ 10. Sınıf☐ 11. Sınıf☐ 12. Sınıf 2) Doğum Yılıınız: 3) Cinsiyetiniz: ☐ Kız☐ Erkek 4) Yaşamınızın çoğunu geçirdiğiniz yer? ☐ Köy/ Kasaba☐ İlçe☐ İl 5) Siz dahil kaç kardeşsiniz?: 6) Ailenizin kaçınıcı çocuğusunuz? 7) Ailenizin yapısı nedir? ☐ Çekirdek Aile☐ Geniş Aile☐ Parçalanmış aile (Boşanmış) 8) Ailenizin aylık gelirini nasıl tanımlarsınız? ☐ Gelir giderden az☐ Gelir gidere eşit☐ Gelir giderden fazla 9) Anneniz: ☐ Sağ☐ Ölü 10) Annenizin (sağ ise) bir işte çalışma durumu: ☐ Çalışıyor☐ Çalışmıyor	11) Annenizin eğitim düzeyi: ☐ Okur-yazar değil☐ Okur-yazar☐ İlköğretim☐ Lise☐ Üniversite 12) Babanız: ☐ Sağ☐ Ölü 13) Babanızın (sağ ise) bir işte çalışma durumu: ☐ Çalışıyor☐ Çalışmıyor 14) Babanızın eğitim düzeyi: ☐ Okur-yazar değil☐ Okur-yazar☐ İlköğretim☐ Lise☐ Üniversite 15) Ailenizle ne sıklıkla vakit geçirmektesiniz? ☐ Nadiren☐ Genellikle☐ Sık Sık 16) Ailenizin size karşı tutumunu nasıl değerlendiriyorsunuz? ☐ Otoriter (Baskıcı)☐ Aşırı ilgili/ koruyucu☐ İlgisiz 17) Yaşamınızdaki büyük / küçük problemleri ailenizdeki bireylerin herhangi biriyle rahatlıkla paylaşıyor mısınız?

- ☐ Evet
 - ☐ Hayır
 - ☐ Kısmen
- 18) Düzenli olarak ilgilendiğiniz hobi/hobileriniz var mıdır?**
- ☐ Evet (ise belirtiniz):.....
 - ☐ Hayır
 - ☐ Kısmen
- 19) Geleceğe yönelik (Sizin için uygun olanı/olanları işaretleyiniz)**
- ☐ Hedeflerim var
 - ☐ Hayallerim var
 - ☐ Planlarım var
 - ☐ Umudum var
 - ☐ Hedeflerim yok
 - ☐ Hayallerim yok
 - ☐ Planlarım yok
 - ☐ Umudum yok
 - ☐ Diğer (belirtiniz):.....
- 20) Şu ana kadar hiç sigara içmeyi denediniz mi?**
- ☐ Evet
 - ☐ Hayır (Hayır ise 24.soruya geçebilirsiniz)
- 21) Şu an aktif bir biçimde sigara kullanıyor musunuz?**
- ☐ Evet
 - ☐ Bazen/Ara sıra
 - ☐ Hayır
- 22) Cevabınız “Evet” veya “Bazen/Ara sıra” ise sigara kullanmaya kaç yaşında başladınız? (Yazınız)**
-
- 23) Sigara denemen/ kullanman da ki sebep neydi? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz)**
- ☐ Çevre ya da arkadaş grubu
 - ☐ Stres, üzüntü, endişe verici olaylar
 - ☐ Merak ve heves
 - ☐ Keyif almak ve zevk
 - ☐ Ailemdeki bireylerin etkisi ile
 - ☐ Diğer (belirtiniz):.....
- 24) Şu ana kadar hiç alkol içmeyi denedin mi?**
- ☐ Evet
 - ☐ Hayır (Hayır ise 28. soruya geçebilirsiniz)
- 25) Şu an aktif bir biçimde alkol kullanıyor musunuz?**
- ☐ Evet
 - ☐ Bazen/Ara sıra
 - ☐ Hayır
- 26) Cevabınız “Evet” veya “Bazen/Ara sıra” ise alkol kullanmaya kaç yaşında başladınız? (Yazınız)**
-
- 27) Alkol denemen/ kullanman da ki sebep neydi?**
- ☐ Çevre ya da arkadaş grubu
 - ☐ Stres, üzüntü, endişe verici olaylar

- ☐ Merak ve heves
 - ☐ Keyif almak ve zevk
 - ☐ Ailemdeki bireylerin etkisi ile
 - ☐ Diğer (belirtiniz):.....
- 28) Şu ana kadar hiç yasaklı madde/yasadışı madde denediniz mi?**
- ☐ Evet
 - ☐ Hayır (Cevabınız “Hayır” ise cevaplamamız gereken sorular bitmiştir, teşekkürler)
- 29) Şu an aktif bir biçimde yasaklı madde/yasadışı madde kullanıyor musunuz?**
- ☐ Evet
 - ☐ Bazen/Ara sıra
 - ☐ Hayır
- 30) Cevabınız “Evet” veya “Bazen/Ara sıra” ise yasaklı madde/yasadışı madde kullanmaya kaç yaşında başladınız? (Yazınız)**
-
- 31) Yasaklı madde denemen/ kullanman da ki sebep neydi? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz)**
- ☐ Çevre ya da arkadaş grubu
 - ☐ Stres, üzüntü, endişe verici olaylar
 - ☐ Merak ve heves
 - ☐ Keyif almak ve zevk
 - ☐ Ailemdeki bireylerin etkisi ile
 - ☐ Diğer (belirtiniz):.....

EK 8. Ergenler İçin Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlilik Ölçeği

Aşağıda bağımlılık yapıcı maddelere karşı kendinize güven derecenizi işaretleyeceğiniz bir dizi soru yer almaktadır. Lütfen uygun olanı işaretleyiniz.

		Hiç emin değilim	Çok az eminim	Orta derecede eminim	Çokça eminim	Son derece eminim
1	Erkek ya da kız arkadaşına herhangi bir uyuşturucu/uyarıcı madde kullanıp kullanmadığını sorabilirim.					
2	Erkek ya da kız arkadaşım ile uyuşturucu maddeleri kullanmaması konusunda konuşabilirim.					
3	Her türlü madde kullanma teklifine “hayır” diyebilirim.					
4	“Bir kereden bir şey olmaz” diyerek bir kere deneyebilirim.					
5	Gittiğim ortamda madde kullanılacağını bildiğim ve arkadaş grubumun olacağı bir yere katılmayacağımı söyleyebilirim.					
6	Yakın arkadaşım uyuşturucu/uyarıcı madde kullanma konusunda ısrar etse de kullanmak istemediğimi söyleyebilirim.					
7	Birlikte olduğum kişi madde kullanmam konusunda ısrar ettiğinde ondan ayrılabilirim.					
8	Küçük düşme pahasına da olsa madde kullanılan bir ortamı terk edebilirim.					
9	Madde kullanan bir arkadaşımın iyiliği için ona yardım edebilecek kişilere bunu iletebilirim.					
10	18 yaşına kadar yasal olan maddeleri kullanmayacağıma inanıyorum.					
11	Hayatım boyunca asla uyuşturucu uyarıcı madde kullanmayacağıma inanıyorum.					
12	Madde ile ilgili konularda gerektiğinde babamla konuşabilirim.					
13	Madde ile ilgili konular hakkında gerektiğinde annemle konuşabilirim.					
14	Madde ile ilgili konular hakkında gerektiğinde öğretmenlerimle konuşabilirim.					
15	Uyuşturucu/uyarıcı madde kullanan bir arkadaşım ile bağımlılıktan kurtulması için rehberlik servisine gitmesi konusunda konuşabilirim.					
16	Hiç tanımadığım biri bana /uyuşturucu uyarıcı olduğunu tahmin ettiğim bir madde teklif ettiğinde hayır diyebilirim.					
17	30 gün veya daha az süredir tanıdığım biri bana sigara/alkol/tiner/uyuşturucu uyarıcı maddeler teklif ettiğinde hayır diyebilirim.					
18	Güvendiğim biri bana sigara/alkol/tiner /uyuşturucu uyarıcı maddeler teklif ettiğinde hayır diyebilirim.					
19	Daha yakından tanımak istediğim biri bana sigara/ Alkol/tiner/uyuşturucu uyarıcı maddeler teklif ettiğinde hayır diyebilirim.					
20	Daha önce yakın arkadaş olduğum biri bana sigara/alkol/tiner/uyuşturucu uyarıcı maddeler teklif ettiğinde hayır diyebilirim.					
21	Bana aşık olmasını istediğim biri bana sigara/ alkol/tiner/uyuşturucu uyarıcı maddeler teklif ettiğinde hayır diyebilirim.					

22	Benden yaşıca büyük ve baskıcı (korktuğum) biri bana sigara/alkol/tiner/uyuşturucu uyarıcı maddeler teklif ettiğinde hayır diyebilirim.					
23	Birlikte takıldığım, iyi arkadaşım olan biri bana sigara/alkol/tiner/uyuşturucu uyarıcı maddeler teklif ettiğinde hayır diyebilirim.					
24	Saygı duyduğum, idolüm olan biri bana sigara/alkol/tiner/uyuşturucu uyarıcı maddeler teklif ettiğinde hayır diyebilirim.					

Bir sonraki sayfaya geçiniz→

EK 9.Yaşamda Anlam Ölçeği Lise Formu

Lütfen sadece bir anlığına yaşamınızı anlamlı kılanın ne olduğunu düşünün ve aşağıdaki ifadelere mümkün olduğunca sizi yansıtan yanıtlar vermeye çalışın. Unutmayın ki, bu ifadeler kişiye özgüdür ve doğru ya da yanlış yanıtları yoktur. Her bir ifadenin sizin için ne kadar geçerli olduğunu aşağıdaki ölçeği kullanarak numaralandırınız.

Kesinlikle Doğru Değil	Çoğunlukla Doğru Değil	Kısmen Doğru Değil	Ne Doğru Ne Yanlış	Kısmen Doğru	Çoğunlukla Doğru	Kesinlikle Doğru
1	2	3	4	5	6	7

1. Yaşamımın anlamının farkındayım	1	2	3	4	5	6	7
2. Yaşamımın anlamlı olduğunu bana hissettirecek bir şeyler arıyorum	1	2	3	4	5	6	7
3. Daima yaşamımın amacını arıyorum	1	2	3	4	5	6	7
4. Yaşamımın gayet belirgin bir amacı var.	1	2	3	4	5	6	7
5. Yaşamımı nelerin anlamlı kıldığını iyi biliyorum	1	2	3	4	5	6	7
6. Tatmin edici bir yaşam amacı keşfetmiş durumdayım	1	2	3	4	5	6	7
7. Daima, yaşamımı değerli hissettirecek bir şeylerin arayışı içindeyim	1	2	3	4	5	6	7
8. Yaşamım için amaç ve hedef arıyorum.	1	2	3	4	5	6	7
9. Yaşamımın belirgin bir amacı yok.	1	2	3	4	5	6	7
10. Yaşamıma anlam arama çabasındayım	1	2	3	4	5	6	7

Bir sonraki sayfaya geçiniz→

EK 10. Aile Aidiyeti Ölçeği

Lütfen aşağıdaki ifadeleri okuyarak düşüncelerinizi (X) işareti ile belirtiniz. İfadelerin doğrusu veya yanlışı yoktur. Bu nedenle ifadeyi okuduğunuzda aklınıza gelen ilk cevap sizin tutumunuzu en iyi yansıtan olacaktır. Lütfen bir ifadeyi okuduktan sonra aklınıza ilk gelen seçeneği işaretleyiniz. İşaretsiz ifade bırakmayınız. Size verilen kâğıt üzerine adınızı yazmayınız, kimliğinizi belirtecek herhangi bir işaret koymayınız.

	Sorular	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum
1.	Aileme güçlü bir şekilde bağlılık hissediyorum.					
2.	Ailemde hayır deme hakkımız hep korunur.					
3.	Ailemin önemli bir parçasıyım.					
4.	Ailemin beni desteklediğini hissediyorum.					
5.	Ailemde birçok kişi benim için bazı zevklerinden vazgeçmez.					
6.	Ailemde kendimi değerli hissediyorum.					
7.	Ailemin bana güvendiğini hiç hissetmedim.					
8.	Ailemin bana saygı gösterdiğini hep görmüşümdür.					
9.	Ailemde kararları birlikte almayız.					
10.	İhtiyaç içinde ve hasta olduğumda ailem hemen destek olur.					
11.	Ailemle birlikte zaman geçirebiliyoruz.					
12.	Kendimi evimde ve ailemle birlikte mutlu hissetmiyorum.					
13.	Sevgi ve hoşgörü ailemin önemli bir parçasıdır.					
14.	Ailem bana özen gösterir.					
15.	Bende aileme özen gösteririm.					
16.	Ailemde eleştiri hakkımız özenle korunur.					
17.	Bir daha dünyaya gelsem aynı ailede doğmak isterdim.					

Katılımınız içi teşekkür ederiz ☺